

Ελευθέριος Βενιζέλος

Στα βήματα του...

βιβλίο ιστορικών πληροφοριών

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ «ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ»
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΑΘΗΝΑ-ΧΑΝΙΑ 2008

Όλα είναι θέμα Παιδιούς

Η παρούσα έκδοση χρηματοδοτήθηκε από το ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ.

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ «ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ»

Πλατεία Έλενας Βενιζέλου, Χαλέπια • 731 33 Χανιά, Κρήτη

Τηλ.: 28210 56008 – 51555 • FAX: 28210 56009

<http://www.venizelos-foundation.gr> • info@venizelos-foundation.gr

ΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΛΕΙ ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ιστορική Επιμέλεια – Σύμβουλοι Έκδοσης

Νικόλαος Εμμ. Παπαδάκης, Γενικός Διευθυντής Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»
Ελένη Γαρδίκα-Κατσιαδάκη, Διευθύντρια KEINE Ακαδημίας Αθηνών – Επιστημονικός Σύμβουλος Εθνικού Ιδρύματος
Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»

Ιωάννης Νταγκουνάκης, Προϊστάμενος Επιστημονικής – Παιδαγωγικής Καθοδήγησης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Κρήτης
Ζωή Μητσοτάκη, Συγγραφέας, Μέλος Διοικητικού Συμβουλίου Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών
«Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»

Χαρά Αποστολάκη, Βιβλιοθηκονόμος, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»
Αργυρώ Βατσάκη, Ιστορικός, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»

Α' έκδοση: Αθήνα – Χανιά 2006

Β' έκδοση: Αθήνα – Χανιά 2008

Οι περισσότερες από τις φωτογραφίες της παρούσας έκδοσης προέρχονται από το Αρχείο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»

© ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ «ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ»

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Γεώργιος Κανδαράκης, Δημήτριος Καρτσάκης, Κωνσταντίνος Μανωλάκης (συγγραφική ομάδα-δάσκαλοι)

Η επανέκδοση του φακέλου μπορεί να γίνει από κοινού από το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»
και το ΥΠ.Ε.Π.Θ., με τη σύμφωνη γνώμη της συγγραφικής ομάδας.

Σχεδιασμός έκδοσης – Παραγωγή

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ

Ομήρου 50 • 106 72 Αθήνα • Τηλ.-FAX: 210 3632788 • www.kaleidoscope.gr • e-mail: kaleid@otenet.gr

Σχεδιασμός εντύπων: Δημήτρης Χαλκιόπουλος

Επιμέλεια κειμένων-διορθώσεις: Πόπη Μουπαγιατζή

ISBN SET 960-89165-0-X

ISBN τόμου 960-89165-1-8

Ελευθέριος Βενιζέλος

Στα βίηματά του...

ΒΙΒΛΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Ο Βενιζέλος δεν ήταν μόνο Κρητικός. Ανίκει σε όλη την Ελλάδα. Οι ενέργειες και η δράση του δεν γνωρίζουν τοπικούς περιορισμούς. Επομένως, με τον εκπαιδευτικό αυτό φάκελο, το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» απευθύνεται στους μαθητές της Στ' τάξεως όλης της χώρας, σ' ένα ευαίσθητο αναγνωστικό κοινό, και επιχειρεί μια γνωριμία με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, τον μεγάλο αυτό πολιτικό που αναμόρφωσε και διπλασίασε την πατρίδα μας.

Γραμμένο με απλό και ευχάριστο για τους νεαρούς μαθητές τρόπο, το κείμενο κατορθώνει να δώσει την ίδια βαρύτητα στην προσωπική του ζωή, στην πολιτική του πορεία και να «παρασύρει», ελπίζομε, τους μαθητές σε μια σύγχρονη παιδαγωγική αναζήτηση γύρω απ' αυτό το μεγάλο εθνικό κεφάλαιο που ονομάζεται «Βενιζέλος».

Οι νέες γενιές έχουν πάντα ανάγκη από όραμα και έμπνευση· και στην εποχή μας έχομε να αναζητήσουμε όσο ποτέ άλλοτε πρότυπα και ιδέες που θα θωρακίσουν το μέλλον της πατρίδας μας. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος είναι πάντα επίκαιρος και εξακολούθει να αποτελεί ανεξάντλητη πηγή διαχρονικής σημασίας διδαγμάτων. Σε αυτόν πρέπει να μαθητεύσουν κυρίως τα νέα παιδιά και να διδαχθούν με το παράδειγμα της προσωπικής του ζωής και της μεγάλης πατριωτικής του προσφοράς.

Η προσωπικότητα και το πολύπλευρο έργο του αποτελούν παράδειγμα και διαρκή παρακαταθήκη για τους νέους· και η μεταφορά του οράματός του στα νέα παιδιά είναι εθνική υποχρέωση.

Ειρηναίος Γαλανάκης
Μητροπολίτης πρώην Κισάμου και Σελίνου
Πρόεδρος Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών
«Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»

Είναι πλέον κοινός τόπος το λεγόμενο ότι ζούμε την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Παγκοσμιοποίηση, με μια λέξη, σημαίνει αλληπλεξάρτηση. Κυβερνήσεις, οικονομίες, κοινωνίες, ακόμα και ιδέες, αλληλοεξαρτώνται σήμερα σε τέτοιο βαθμό, που η κρίση που ξεκίνησε εδώ και έναν περίπου χρόνο στο διεθνή οικονομικό χώρο τείνει να εξαπλωθεί και σε άλλους τομείς, να διαπεράσει όλες τις εκφάνσεις της ζωής. Τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, τα σημάδια της κρίσης είναι πλέον ορατά, όχι μόνο σε οικονομικό, αλλά και σε επίπεδο αρχών και αξιών. Τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο δυτικό κόσμο, ακόμα και σε εκείνες τις κοινωνίες που έχουν πια μπει για τα καλά στο δυτικό τρόπο ζωής, στο «δυτικό μοντέλο».

Η μελέτη της παγκόσμιας ιστορίας θυμίζει ότι το να βρίσκονται σε κρίση οι Κυβερνήσεις και οι οικονομίες είναι κάτι που ξεπερνιέται, είναι κάτι που παλεύεται. Άλλα πώς να ξεπεράσει κανείς την κρίση στις ιδέες, που αυτές πάντοτε σπίριζαν και ενέπνεαν τις κοινωνίες, την πολιτική, την ανάπτυξη; Και σήμερα, αυτό που πράγματι βρίσκεται σε κρίση είναι η αδυναμία του συστήματος να εμφανίσει (ή καλύτερα να επιτρέψει να εμφανιστούν) νέες ιδέες, ιδέες που θα μας εμπνεύσουν. Έτσι, εάν δούμε την κατάσταση που βιώνουμε σήμερα κάτω από αυτό το οπικό πρίσμα, θα διαπιστώσουμε γιατί η διαπαιδαγώγηση σήμερα της νέας γενιάς των Ελλήνων είναι έργο εξαιρετικά δύσκολο και απαιτητικό. Έργο που μπορεί να θεωρηθεί από τους φύσει απαισιόδοξους έως και μάταιο.

Ουτόσο, η αναγκαιότητα για το όραμα και την έμπνευση είναι όσο ποτέ άλλοτε εμφανής. Όραμα και έμπνευση δεν νοούνται χωρίς νέες ιδέες. Η εμφάνιση νέων ιδεών δεν νοείται χωρίς μελέτη προτύπων. Νέα πρότυπα δεν νοούνται χωρίς να έχουν εμφυσηθεί στο νέο άνθρωπο αξίες. Αξίες ηθικές και μόνο ηθικές. Η δυσκολία στην εξεύρεση των κατάλληλων προτύπων που, ενεργώντας πάνω σε γνωστές και απαρασάλευτες αξιακές βάσεις, θα καθοδηγούν την ανάπτυξη των προσωπικοτήτων των νέων ανθρώπων, δημιουργεί την αίσθηση της ασφυξίας. Πρότυπα είναι και οι μεγάλοι πολιτικοί άνδρες που σφράγισαν κατά καιρούς με τις ιδέες τους και τις αποφάσεις τους το ριζικό του τόπου μας. Μελετώντας ο νέος τα πρότυπα αυτά, αποκτώντας την ιστορική γνώση, είναι βέβαιο ότι θα εκθρέψει στο μυαλό του τις απαραίτητες νέες ιδέες και θα αντιληφθεί το μέγεθος της ανάγκης να ακολουθήσει και αυτός τις ίδιες αξίες που είχαν και οι άνδρες αυτοί.

Και εάν κανείς διατρέξει την αξιακή κλίμακα που χαρακτήρισε τις επιτυχημένες ανατάξεις του Ελληνισμού στους νεότερους χρόνους, θα διακρίνει εύκολα ότι τα πρότυπα δεν άλλαξαν, όσο και

εάν οι εποχές διέφεραν. Η εντιμότητα των διοικούντων, η χρηστή διοίκηση, η πιστή μέχρις εμμονής τήρηση των δημοκρατικών διαδικασιών και, ασφαλώς, η δυνατότητα έμπνευσης των μαζών πάνω σε μια μόνο ιδέα (είτε αυτή λεγόταν Νέα Ελλάδα με τους δύο Βαλκανικούς πολέμους, είτε αυτή λεγόταν αντίσταση στον κατακτητή με την έναρξη του τελευταίου Παγκοσμίου πολέμου, είτε ένταξη στην Ευρώπη, είτε άλλο), αποτέλεσαν πάντοτε τον εδάχιστο κοινό παρανομαστή που χαρακτήρισε τις χρυσές στιγμές της ιστορίας του Έθνους μας.

Δηλωμένος και ευγενής στόχος του Υπουργείου Παιδείας είναι να κατασπίσουμε τον Έλληνα πολίτη της Ευρώπης, πολίτη του κόσμου. Ένας από τους τρόπους για να το κατορθώσουμε είναι να του δημιουργήσουμε την ανάγκη αναζήτησης προτύπων στη ζωή του και να του εμφυσήσουμε την ανάγκη να ακολουθεί ο ίδιος μια ζωή βασισμένη σε αξίες. Γιατί μόνο τότε θα κατορθώσει να αποφύγει τη μετριότητα που καραδοκεί να τον συνθλίψει.

Μέσα από τη μελέτη των προτύπων αυτών θέλουμε να διαπιστώσει ο ίδιος ο μαθητής την αναγκαιότητα να ακολουθήσει τη δική του ζωή πάνω σε αξίες και να του γεννηθούν μέσα του οι νέες ιδέες. Γιατί εάν ακολουθήσει τα πρότυπα αυτά, τότε είναι βέβαιο ότι θα έχει αποκτήσει τα ικανά και αναγκαία εφόδια για τη δική του πάλη με έναν ανταγωνιστικό περίγυρο που μέλλουν να του παρουσιασθούν. Τότε και μόνο τότε θα αρνηθεί να παραμείνει αυτάρεσκα ικανοποιημένος με τη μετριότητα που τον περιτριγυρίζει. Και θα παλέψει για να τη βελτιώσει.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήταν και παραμένει πρότυπο για ολόκληρη την Ελλάδα. Ακόμα και αν στην εποχή του δημιουργήθηκαν σφοδρές αντιπαλότητες και έντονες αντιδράσεις, ένα είναι βέβαιο: ότι σ' αυτόν η Ελλάδα οφείλει το διπλασιασμό της στα δύσκολα χρόνια πριν και κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου πολέμου, σε αυτόν οφείλει το ξεπέταγμά της από το 19ο αιώνα στον 20ό, σε αυτόν οφείλει η ελληνική κοινωνία της τετραετίας 1928-32 το πέρασμά της από το παλαιό μοντέλο κοινωνικής ανάπτυξης σε μια σύγχρονη για τα δεδομένα εκείνα εποχή.

Η μορφή αυτή του Βενιζέλου, που 73 χρόνια μετά το θάνατό του εξακολουθεί να μαγεύει Έλληνες και ξένους μελετητές της ιστορίας και της πολιτικής, ελληνικής και διεθνούς, ξετυλίγεται μέσα από το εκπαιδευτικό υλικό του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Πιστεύουμε ότι ο μαθητής που θα διαβάσει και θα περιπηγθεί διαδραστικά τη ζωή

και το έργο του μεγάλου αυτού Έλληνα πολιτικού άνδρα, θα κατορθώσει να βρει το απαραίτητο πρότυπο, θα διαπιστώσει με τα ίδια του τα μάτια τις αρχές και αξίες πάνω στις οποίες στηρίχθηκε ο Κρητικός πολιτικός.

Από πλευράς Υπουργείου Παιδείας συμφωνήσαμε το εκπαιδευτικό αυτό υλικό να σταλεί και να κοσμεί τις σχολικές βιβλιοθήκες των Σχολείων μας, γιατί είδαμε ότι αποτελεί ένα χρηστικό εργαλείο με το οποίο οι μαθητές, με εύλοππο, ελκυστικό και διαδραστικό τρόπο, θα περιπηγθούν και θα κατανοήσουν την προσωπικότητα και το πολύπλευρο έργο του Ελευθερίου Βενιζέλου, σε μια ιδιαίτερα περίπλοκη εποχή για τα εθνικά θέματα.

Επιθυμώ να συγχαρώ όλους εκείνους που μόχθησαν να δημιουργηθεί η έκδοση αυτή, που αποτελεί μια από τις αξιολογότερες συνεισφορές στο σύγχρονο σχολείο και μια εναλλακτική προσέγγιση στη μελέτη της ιστορίας από εκπαιδευτικούς και μαθητές.

Δημήτρης Πλατάνης

Γενικός Γραμματέας
Υπουργείου Εθνικής Παιδείας
και Θρησκευμάτων

Χαιρετισμός στην Α΄ έκδοση

Η μελέτη της ιστορίας είναι μια συναρπαστική περιήγηση στο παρελθόν, όπου ο μελετητής αποτυπώνει όλες τις πτυχές της πολύπλοκης ανθρώπινης συμπεριφοράς. Το όφελος δεν είναι μόνο η γνωριμία με τα ιστορικά γεγονότα και τις μεγάλες μορφές που τα σφράγισαν με την παρουσία τους. Είναι, κυρίως, τα διδάγματα που προκύπτουν, τα οποία είναι πολλαπλώς ωφέλιμα στην πρόβλεψη γεγονότων και συμπεριφορών, ακόμα και στην καθημερινή μας ζωή.

Με αυτά τα κριτήρια, η έκδοση «Ελευθέριος Βενιζέλος – Στα βήματά του...» ανταποκρίνεται με πληρότητα στις προδιαγραφές ενός σημαντικού ιστορικού βοηθήματος για τους μαθητές που ολοκληρώνουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Βασισμένη στο σπάνιο φωτογραφικό και αρχειακό υλικό που διέθεσε απλόχερα το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», παρουσιάζει με τρόπο κατανοητό και ελκυστικό τα σπιγμιότυπα από τον βίο του Ελευθερίου Βενιζέλου, σε συνδυασμό με τα κοσμοϊστορικά γεγονότα της εποχής του.

Η παρουσίαση διανθίζεται με εικονογράφηση από σπάνιες φωτογραφίες, έγγραφα, χάρτες, εφημερίδες και σκίτσα εποχής, που φέρνουν τον μαθητή κοντά στα ιστορικά δρώμενα και του προσελκύουν το ενδιαφέρον. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το τεύχος «Διαδρομή στο χρόνο», που περιλαμβάνει χρονολόγιο και πλούσια συλλογή σπάνιων φωτογραφιών από τη ζωή του μεγάλου Κρητικού πολιτικού. Το Βιβλίο Ιστορικών Πληροφοριών (του μαθητή) συμπληρώνεται από Βιβλίο Οδηγιών προς τους διδάσκοντες και Βιβλίο μαθητικών δραστηριοτήτων.

Αξίζουν συγχαρητήρια στη συγγραφική ομάδα, στο Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» και σε όλους τους συντελεστές της έκδοσης για το από πάσης πλευράς άρτιο και ολοκληρωμένο αποτέλεσμα των προσπαθειών τους.

Πιστεύω ότι η έκδοση αυτή αποτελεί υπόδειγμα εκπαιδευτικού υλικού, που θα βοηθήσει τους μαθητές μας να γνωρίσουν από νωρίς τον Ελευθέριο Βενιζέλο και θα τους φέρει κοντά στις σημαντικές σπιγμές της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας.

Μαριέττα Γιαννάκου

Υπουργός Εθνικής Παιδείας
και Θρησκευμάτων

Η συνεργασία του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» με το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων για την έκδοση του εκπαιδευτικού φακέλου *Ελευθέριος Βενιζέλος – Στα βήματά του...* αποτέλεσε ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πρόκληση για το Ίδρυμα.

Το Ίδρυμα, στο πλαίσιο της προώθησης των εκπαιδευτικών στόχων του, με την έκδοση αυτή απευθύνεται ειδικότερα στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση και προτείνει μια εναλλακτική προσέγγιση της διδασκαλίας της νεότερης ιστορίας, εισάγοντας ταυτόχρονα στα σχολεία το κεφάλαιο «Βενιζέλος», με επιστημονικό και τεκμηριωμένο τρόπο.

Η παρουσίαση του συγκεκριμένου γνωστικού αντικειμένου με εύλοππο, ελκυστικό και διαδραστικό τρόπο υπήρξε εξαρχίς ο ένας από τους δύο βασικούς στόχους του εγχειρήματος. Ο άλλος πάντα να μη γίνουν «εκπώσεις» στη μετάδοση της ιστορικής γνώσης. Για να επιτευχθούν αυτοί οι δύο στόχοι, συνδυάστηκαν η επιστημονική και τεκμηριωτική υποδομή του Ιδρύματος με τη διδακτική εμπειρία και τη θεωρητική κατάρτιση των λειτουργών της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η συνεργασία του Ιδρύματος με τη συγγραφική ομάδα πιστεύουμε ότι κατόρθωσε να εξασφαλίσει τους δύο αυτούς στόχους, με επακόλουθο το αποτέλεσμα να είναι το καλύτερο δυνατό.

Η έκδοση ξεκίνησε στο πλαίσιο του προγράμματος «Μελίνα – Εκπαίδευση και Πολιτισμός» επί υπουργίας Πέτρου Ευθυμίου. Η πραγματοποίησή της έγινε εφικτή μεταγενέστερα, σε συνεργασία πάντα με το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Ευχαριστίες οφείλονται στη συγγραφική ομάδα των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Γιώργο Κανδαράκη, Δημήτρη Καρτσάκη και Κώστα Μανωλάκη, στους υπεύθυνους του προγράμματος «Μελίνα» –και ειδικότερα στον Ν. Παϊζη– και στις Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στο Υπουργείο Παιδείας και ειδικότερα στην πρώην Υπουργό Μαριέπα Γιαννάκου και στον πρώην Γενικό Γραμματέα Ανδρέα Καραμάνο, που αποδέχθηκαν την πρόταση του Ιδρύματος για την έκδοση, καθώς και στη σημερινή ηγεσία του Υπουργείου και ειδικότερα στον Υπουργό Παιδείας Ευριπίδη Στυλιανίδη και στο Γενικό Γραμματέα Δημήτριο Πλατή, για την επανέκδοση αυτού του σημαντικού για τους μαθητές βοηθήματος.

Νικόλαος Εμμ. Παπαδάκης

Γενικός Διευθυντής
Εθνικού Ιδρύματος «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»

Ελένη Γαρδίκα-Κατσιαδάκη

Επιστημονική Σύμβουλος
Εθνικού Ιδρύματος «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»

Το βιβλίο των ιστορικών πληροφοριών του προγράμματος «Ελευθέριος Βενιζέλος – Στα βήματά του...» είναι το αποτέλεσμα γραφής της ιστορίας ορισμένης χρονικής περιόδου με σημείο αναφοράς τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Μπορεί να αποτελέσει εφόδιο για το μαθητή της Στ΄ τάξης στην ερευνητική του προσπάθεια να γνωρίσει τον Ελευθέριο Βενιζέλο και την τοπική και εθνική του δράση, με καθοδηγητή το δάσκαλο.

Κύριος σκοπός αυτής της προσπάθειας είναι η πρόκληση ερεθισμάτων για την ευχάριστη και δημιουργική ενασχόληση με τα ιστορικά, πολιτικά και κοινωνικά θέματα. Τα θέματα αυτά παρουσιάζονται μέσα από κείμενα, ιστορικά ντοκουμέντα και πλούσιο φωτογραφικό υλικό.

Η ιστορική καταγραφή που παρουσιάζουμε αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του εκπαιδευτικού φακέλου για τον Ελευθέριο Βενιζέλο που δημιουργήσαμε. Επιχειρήσαμε έτσι να συμβάλουμε στην έρευνα, την καταγραφή και την τεκμηρίωση στοιχείων που σχετίζονται τόσο με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, όσο και με τα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια της ζωής του, προκειμένου να βοηθήσουμε στη διάσωση της ιστορικής μνήμης του τόπου μας.

Στην προσπάθειά μας αυτή είχαμε τη στήριξη του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, την επιστημονική επιμέλεια του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» –το οποίο, επιπλέον, έθεσε στη διάθεσή μας το πλούσιο φωτογραφικό υλικό του αρχείου του–, καθώς και τη στήριξη, στο αρχικό στάδιο της έκδοσης, του προγράμματος «Μελίνα – Εκπαίδευση και Πολιτισμός», του Υπουργείου Παιδείας.

Εκφράζουμε τις ευχαριστίες μας στους συμβούλους της έκδοσης και στις Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο, που στάθηκαν πολύτιμοι βοηθοί και συνεργάτες στο έργο μας.

Η συγγραφική ομάδα

Χαλέπια, 2006

Μεγάλε παππού,

Άκουσα πως δεν έρχεσαι από ξένο τόπο, ούτε από χρόνο πολύ μακρινό, πως γεννήθηκες στον τόπο μου, αλλά σε άλλη, δύσκολη εποχή.

Άκουσα πως τα παιδιά της γενιάς σου μεγάλωναν μέσα στην αγωνία και τον τρόμο, πως κουρνιασμένα στην αγκαλιά της μάνας τους ρωτούσανε:

- Μάνα, έφυγε η σφαγή;
- Σώπα, σώπα, παιδί μου, μη μελετάς τ' όνομά της! Μπορεί να σ' ακούσει να ξαναγυρίσει!

Έτσι μεγάλωναν, μέσα στο χτυποκάρδι. Ο Τούρκος κατακτητής, που επί αιώνες διαφέντευε τον τόπο σου, τρομοκρατούσε τα παιδικά και τα νεανικά σου όνειρα. Κρατούσε σκλαβωμένες τις ελπίδες και τα οράματά σου κι ένα μόνο όνειρο έμενε ζωντανό: η ελευθερία!

Άκουσα, ακόμη, πως το χωριό Μουρνιές ήταν ο τόπος όπου είδες το πρώτο φως και πως στην εκκλησία του Αγίου Ελευθερίου βαφτίστηκες Ελευθέριος, με την ελπίδα της λευτεριάς!

Ο κάμπος των Χανίων, το λιμάνι της Σούδας, η Μαλάξα, το μοναστήρι της Χρυσοπηγής, ήταν το περιβάλλον που μεγάλωσες.

Κι ήταν τα Χανιά ο τόπος της ζωής σου, τα ψηλά χιονισμένα Λευκά Όρη, η Μαδάρα και ο ανοιχτός ορίζοντας του Κρητικού πελάγους.

Κι ήταν η παλιά πόλη, μέσα από τα βενετσιάνικα τείχη, ο Τοπανάς, εκεί όπου το πατρικό σου σπίτι, τα παιδικά σου χρόνια και τα νεανικά σου όνειρα κι ύστερα το σπίτι του πατέρα σου στο προάσπιο της Χαλέπιας.

Ήταν τα μοναστήρια και οι εκκλησίες με τις ξεθωριασμένες παλαιές εικόνες της κρητικής ζωγραφικής, αλλά και το ταπεινό κτίριο του Ελληνικού Σχολείου όπου φοίτησες.

Ο τόπος σου ήταν ένας τόπος όπου η ιστορία κι οι παραδόσεις βάδιζαν αιώνες ανάμεσα σε μυρισμένα θυμάρια, γαζίες και γιασεμιά.

Άκουσα πως, τότε, ήταν μια εποχή που, αν και η Κρήτη παρέμενε πληγωμένη από τα δεινά των κατακτών, ο Ερωτόκριτος και τα ριζίτικα τραγούδια δεν έλειπαν από τα χειλινά των Κρητικών και η Ορθόδοξη πίστη ήταν ισχυρή.

Οι άνθρωποι διατηρούσαν τα έθιμα και τις παραδόσεις κι έπλεκαν το παραμύθι της ζωής με ανθούς και οράματα. Οι γυναίκες της Κρήτης συνέχιζαν να υφαίνουν και να στολίζουν τα σπίτια τους και να μεγαλώνουν τα παιδιά τους στο πνεύμα και το νόημα της κρητικής παράδοσης, όπως ακριβώς σε ανέθρεψε η Θερισιανή μάνα σου, η Στυλιανή.

Άκουσα πως ο κύρης σου είχε την καταγωγή από το Μυστρά της Σπάρτης. Πρόγονός του κυνηγημένος είχε καταφύγει στα Κύθηρα, κι ο πατέρας σου, Κυριάκος, ήρθε αργότερα πίσω στα Χανιά.

Άκουσα πως από μικρό παιδί ένιωθες στην καθημερινή σου ζωή το βάρος του Τούρκου κατακτητή και τη δεινή καταπίεση και ζούσες την ψυχολογία των συμπατριωτών σου επαναστατών.

Οι γονείς και οι δάσκαλοί σου φρόντισαν τη μόρφωσή σου. Πλούτισαν το μυαλό και γέμισαν την ψυχή σου.

Μέσα σου, υπήρχαν και ζούσαν όλες οι δυνάμεις της ρίζας σου και του νησιού σου. Οι βαθιές ρίζες του κρητικού πολιτισμού. Η ένδοξη ιστορία, οι αρχές, οι παραδόσεις, τα τραγούδια, οι μυρωδιές, η αλμύρα της θάλασσας, το λαμπερό και ζεστό φως του ήλιου.

Όνειρό σου ήταν να εργαστείς για την απελευθέρωση του τόπου σου και των ανθρώπων του. Κι έδωσες όλες τις δυνάμεις σου για το σκοπό αυτό.

Παππού αγαπημένε,

Όταν ξεκίνησες τη δράση, κινητοποιήθηκαν μέσα σου όλες οι δυνάμεις της γης σου, της Κρήτης. Η Κρήτη ήταν η μεγάλη Σχολή σου. Το μεγάλο σου εκπαιδευτήριο.

Η Κρήτη πυροδότησε το υψηλό πέταγμα στην Ελλάδα, στην Ευρώπη.

Παππού αγαπημένε, ο ήλιος δε βασιλεψε.

Σήμερα, ίσκιος πια κάτω από τα πανύψηλα πεύκα του Ακρωτηριού, ακούω τη φωνή της σιωπής σου το ίδιο δυνατή κι έχω μια υπόσχεση για σένα:

Θέλω να γνωρίσω τις ρίζες σου, τα βήματά σου, τις σκέψεις σου.

Θέλω να σε γνωρίσω. Θέλω να στηρίξω τη θέση σου στην αιωνιότητα!

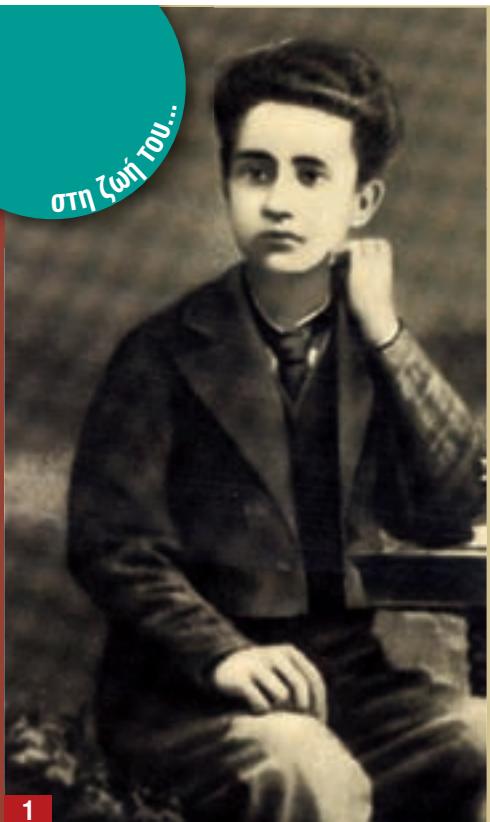
Για να μπορώ ν' απλώσω τα φτερά μου στον καινούριο κόσμο που ανοίγεται μπροστά μου, θέλω να μάθω τις ρίζες μου και να στηριχτώ σ' αυτές.

Παππού, δώσε μου την ευχή σου!

Για την αντιγραφή
Ζωή Μπισοτάκη

στη ζωή του...

1
2

3

14

Τα παιδικά χρόνια

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος γεννιέται το 1864 στις Μουρνιές Χανίων.

Είναι δύο ετών θρέφος, όταν στο νησί ξεσπά η Επανάσταση του 1866-69 εναντίον των Τούρκων κατακτητών.

Με την έκρηξη της επανάστασης, ο πατέρας του Ελευθερίου Βενιζέλου, Κυριάκος, διώκεται και αναγκάζεται να εγκαταλείψει την Κρήτη. Η οικογένεια καταφεύγει στην ελεύθερη Ελλάδα: πρώτα στα Κύθηρα και μετά στην Ερμούπολη της Σύρου. Μαζί τους βρίσκονται και πολλοί άλλοι εκπατρισμένοι Κρητικοί. Στη Σύρο ο μικρός Ελευθέριος θα ξεκινήσει τη φοίτησή του στο Δημοτικό σχολείο.

Η οικογένεια επιστρέφει στα Χανιά το 1872, όταν στην Κρήτη επικρατεί πια σχετική πρεμία. Ο πατέρας Κυριάκος διατηρεί κατάστημα υαλικών κοντά στο λιμάνι της πόλης. Επειδή η παραμονή στις Μουρνιές, έξω από το φρούριο των Χανίων –του οποίου οι πιùλες κλέινουν τη νύχτα– δημιουργεί δυσκολίες, η οικογένεια διαμένει σ' ένα δεύτερο σπίτι, κοντά στο κατάστημά τους.

Ο Ελευθέριος ολοκληρώνει τις δύο τελευταίες τάξεις του Δημοτικού στο Αλληλοδιδακτικό Σχολείο Χανίων. Έπειτα εγγράφεται στην Ελληνική Σχολή Χανιών (Ελληνικό Σχολείο), στο Μεϊντάνι Χαλέπας, απ' όπου αποφοιτά το 1876. Την ίδια χρονιά ο πατέρας του αγοράζει κτίμα στην Χαλέπα, όπου ξεκινά να κτίζει σπίτι για την οικογένειά του. Η Χαλέπα βρίσκεται έξω από τα Χανιά. Το κλίμα είναι καλύτερο εκεί. Η περιοχή, εκείνη την εποχή, αναπτύσσεται οικιστικά και, σταδιακά, θα εξελιχθεί σε κέντρο των πολιτικών αποφάσεων.

Τελειώνοντας το Ελληνικό Σχολείο, ο Ελευθέριος εγγράφεται στην πρώτη τάξη του Γυμνασίου στα Χανιά.

1. Ο Ελ. Βενιζέλος μαθητής.
2. Το ενδεικτικό του Ελευθερίου Βενιζέλου, όταν τελείωσε με άριστα την Α' τάξη του Ελληνικού Σχολείου, το 1874.
3. Το προάστιο της Χαλέπας, όπου ο πατέρας του Ελ. Βενιζέλου αγόρασε κτίμα το 1876. Πίνακας του περιπητή Έντουαρντ Ληρ (1864).

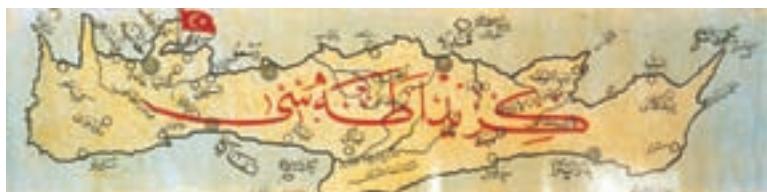
Η Επανάσταση του 1866-69

Το 1866 ξεσπά μια ακόμα επανάσταση στην Κρήτη. Οι Κρήτες χριστιανοί αγωνίζονται και θυσιάζονται για την ελευθερία τους και την ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Τα ανθρώπινα θύματα είναι πολλά και οι υλικές καταστροφές ανυπολόγιστες. Ο χριστιανικός πληθυσμός ελαττώνεται με τις σφαγές, τις διώξεις και τους αθρόους εκπατρισμούς. Σπίτια και χωριά ερημώνονται. Η γη μένει ακαλλιέργητη. Κορυφαίο παράδειγμα της αυτοθυσίας των Κρητικών είναι το ολοκαύτωμα της Μονής Αρκαδίου.

Η επανάσταση τελικά καταπνίγεται, αλλά οι Τούρκοι υποχρεώνονται να παραχωρήσουν αμνηστία και διοικητικά προνόμια στους χριστιανούς. Αυτές οι παραχωρήσεις περιλαμβάνονται στο νέο διοικητικό κανονισμό που θα εφαρμοστεί στην Κρήτη τα επόμενα χρόνια και ο οποίος είναι γνωστός ως Οργανικός Νόμος.

Η Κρήτη την περίοδο του Οργανικού Νόμου, 1868-78

Με τον Οργανικό Νόμο αναγνωρίζεται, μεταξύ άλλων, η ισοτιμία των δύο γλωσσών, ελληνικής και τουρκικής, από την επίσημη διοίκηση. Οι Τούρκοι δύνανται αυθαιρετούν εις βάρος του χριστιανικού πληθυσμού. Οι διατάξεις του Οργανικού Νόμου εφαρμόζονται αρχικά, αλλά καταστρατηγούνται στη συνέχεια.

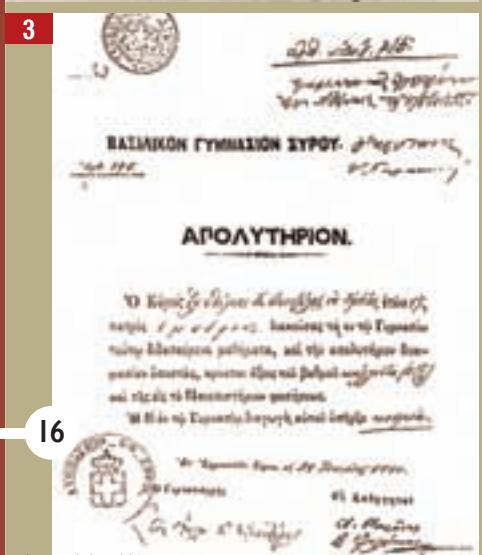

1

2

16

Τα εφηβιακά και φοιτητικά χρόνια

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος θα τελειώσει στα Χανιά μόνο την πρώτη τάξη του Γυμνασίου. Θα συνεχίσει τις δύο επόμενες τάξεις στην ιδιωτική σχολή Αντωνιάδη, στην Αθήνα, ως οικότροφος. Ανταλλάσσει επιστολές με τον πατέρα του, ο οποίος με ιδιαίτερη προσοχή παρακολουθεί την πρόοδο του γιου του. Οι επιστολές φανερώνουν ότι ο Κυριάκος προετοιμάζει τον Ελευθέριο για να τον διαδεχθεί στο εμπορικό κατάστημά τους και να αναλάβει, στο μέλλον, τη φροντίδα της οικογένειάς τους. Οι εργασίες για το κτίσιμο του σπιτιού στη Χαλέπα συνεχίζονται.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος θα τελειώσει με άριστα το Γυμνάσιο στη Σύρο το 1880. Επιστρέφει στα Χανιά και εγκαθίσταται μαζί με την οικογένειά του στο ολοκληρωμένο, πια, σπίτι της Χαλέπας. Ο πατέρας έχει μαζί του στο κατάστημα τον Ελευθέριο, ώστε ο νέος να δοκιμαστεί και στην πράξη. Μετά από επίμονες προτροπές του Γ. Ζυγομαλά, προξένου της Ελλάδας στην Κρήτη, ο Κυριάκος κάμπιπεται και επιτρέπει στο γιο του να συνεχίσει τις σπουδές του στη Νομική Σχολή. Ο πατέρας φοβάται, όμως, ότι η Νομική θα ανοίξει το δρόμο στον Ελευθέριο για την πολιτική.

Ο Ελευθέριος εγγράφεται στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1881. Δύο χρόνια αργότερα ο Κυριάκος Βενιζέλος πεθαίνει και ο Ελευθέριος αναγκάζεται να διακόψει τις σπουδές του. Επιστρέφει στο υαλοπωλείο του πατέρα, για να εργαστεί και να συντηρήσει την οικογένειά του. Θα ξαναγυρίσει όμως στην Αθήνα, αποφασισμένος να πάρει το δίπλωμα της Νομικής, κάτι που καταφέρνει το 1887.

1. Ο Ελ. Βενιζέλος μαθητής στην Σχολή Αντωνιάδην.
2. Το πατρικό σπίτι του Ελ. Βενιζέλου στη Χαλέπα.
3. Το απολυτήριο του Ελ. Βενιζέλου από το Γυμνάσιο Σύρου (1880), με βαθμό «κάλλιστα» και διαγωγή «κοσμία».

Η Σύμβαση της Χαλέπας (1878)

Νέες ελπίδες για την ένωση της Κρήτης με την ελεύθερη Ελλάδα δημιουργούνται το 1878 (Συνέδριο του Βερολίνου), αλλά και αυτές διαψεύδονται. Ο σουλτάνος, μετά από υποδείξεις των Άγγλων, δέχεται να παραχωρήσει προνόμια στο χριστιανικό πληθυσμό του νησιού με τη λεγόμενη Σύμβαση της Χαλέπας.

Η Σύμβαση αυτή υπογράφεται το 1878 στο ομώνυμο προάστιο των Χανίων και, μεταξύ άλλων, προβλέπει:

Ο Γενικός Διοικητής της Κρήτης μπορεί να είναι χριστιανός ή μουσουλμάνος. Έχει ένα σύμβουλο από το αντίθετο θρήσκευμα και η θητεία του διαρκεί πέντε χρόνια.

Η Γενική Συνέλευση του νησιού έχει 80 μέλη (49 χριστιανούς και 31 μουσουλμάνους).

Ιδρύεται Κρητική Χωροφυλακή.

Αναγνωρίζεται η ελληνική ως επίσημη γλώσσα του νησιού.

Χορηγείται γενική αμνοστία.

Προβλέπεται προσωρινή απαλλαγή από ορισμένους φόρους.

Επιρέπεται η ίδρυση φιλολογικών συλλόγων και η έκδοση εφημερίδων.

Η Σύμβαση της Χαλέπας είναι ένα σημαντικό βήμα για τη μελλοντική τύχη της Κρήτης. Οι πρώτοι γενικοί διοικητές ήταν ο Αλέξανδρος Καραθεοδωρής και ο Ιωάννης Φωτιάδης. Στο νησί θα επικρατήσει ηρεμία για ένα μικρό διάστημα (ως το 1889).

Εφηβικές ανησυχίες

Το χειμώνα του 1880-81 ο Ελευθέριος Βενιζέλος συμμετέχει σε μια θεατρική ομάδα, που δίνει παραστάσεις για την ενίσχυση των ελληνικών σχολείων της περιοχής. Το θεατρικό έργο στο οποίο ο Ελευθέριος λαμβάνει μέρος είναι ο *Αρχοντοχωριάτης* του Μολιέρου, αλλά είναι άγνωστο ποιο ρόλο ερμηνεύει. Ο πατέρας δε συμφωνεί με τις δραστηριότητες του γιου, γι' αυτό ο Ελευθέριος του γράφει ένα γράμμα, προσπαθώντας να τον πείσει να μην επιμείνει στις αντιρρήσεις του:

Σεβαστέ μοι πάτερ, ο Κύριος Πάνος με παρεκάλεσε, πάλιν, να λάβω μέρος εις την διθησομένην, κατά το επόμενον Σάββατον, ευεργετικήν παράστασιν του «Αρχοντοχωριάτου». Εzήποσα να το αποφύγω και, ήδη, επί 3 ημέρας ζητούν άλλον πρόσωπον, διά να με αντικαταστήσουν, και δεν ευρίσκουν. Είναι, λοιπόν, επανάγκες να λάβω καγώ μέρος. Σας παρακαλώ, λοιπόν, να μοι το επιτρέψετε. Σας διαβεβαιώ δε, ότι δύνασθε να ήσθε πουχώτατος, ως προς πάσαν θηικήν ή υλικήν αφορμήν, πής δυνατόν ήθελε Σας αναχαιτίσει προς το να μη δώσητε την άδειαν του να λαμβάνω μέρος εις τας 2 ή 3 εισέπι ευεργετικάς παραστάσεις και τούτο τότε μόνον, όταν ήναι απόλυτος η χρεία. Σας λέγω δε να ήσθε πουχώτατος, καθ' όσον έχω αρκετήν, ήδη, συναίσθησιν εμαυτού κ.τ.λ. Εκθέτω την παράκλησίν μου ταύτη γραπτώς, καθ' όσον κάλλιον δύναμαι να εκφράζω τας ιδέας μου ούτως.

Ο Υιός Σας Ελευθέριος

Συναίσθηση ευθύνης

Σεβαστή μου Μήτερ,

Χθες προσπίλθον εις εξετάσεις και ανηγορεύθην διδάκτωρ. Ούτε το δίπλωμα, ούτε ο βαθμός αισθάνομαι να μου δίνουν αξία τινά. Η αληθής αξία δείκνυται εν τοις έργοις· και πιστεύω, προσφιλής μου μήτερ, ότι, καίτοι δεν θα ευχαριστήθητε από το αιποτέλεσμα των εξετάσεών μου, δεν θα επαύσατε όμως φρονούόσα ότι ο νιός σας είναι άξιος καλλιπέρου μελλοντος και κέκτηται τα προσόντα εκείνα δι' ων θέλει προβήν εις επίτευξιν αυτού.

Διατελώ μετά σεβασμού

Ο υιός σας
Ελευθέριος Βενιζέλος

Με την ολοκλήρωση των σπουδών του, ο Ελ. Βενιζέλος αποστέλλει την παραπάνω επιστολή στη μητέρα του (16 Ιανουαρίου 1887). Στην επιστολή διακρίνεται μια μικρή απογοήτευση, επειδή αποφοίτησε με λίγαν καλώς και όχι με άριστα. Ωστόσο, μεγαλύτερη σημασία έχει ότι αναλογίζεται τις ευθύνες του και το έργο που έχει μπροστά του.

την ίδια εποχή...

Ένα παλιότερο εκπαιδευτικό σύστημα

Σχολική τάξη της εποχής.

Δημοτικό
Σχολείο
4 χρόνια

Ελληνικό
Σχολείο
3 χρόνια

Γυμνάσιο
4 χρόνια

Εθνικό
Πανεπιστήμιο
4 χρόνια

Κοινωνία

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, την εποχή που ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήταν μαθητής, περιλάμβανε τις βαθμίδες που φαίνονται στο διάγραμμα. Παρόμοια ήταν και η οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος στην Κρήτη. Ειδικά στα Χανιά, κατά την οκταετία 1870-78, λειπουργούν Αλληλοδιδακτικό Σχολείο (Δημοτικό) με τρεις τάξεις, Ελληνικό με τέσσερις τάξεις (η μία ήταν γυμνασιακή) και Παρθεναγωγείο (για τα κορίτσια) με τις τάξεις του Ελληνικού.

Πρώτα βήματα στην πολιτική

Χανιά, 1887: Ο Ελευθέριος Βενιζέλος κατοικεί στο σπίτι της Χαλέπας με την οικογένειά του. Δικηγορεί και δημοσιογραφεί. Αναλαμβάνει την έκδοση της εφημερίδας *Λευκά Όρη* και αρθρογραφεί με το ψευδώνυμο «Λευκορείτης». Στα άρθρα του ασκεί κριτική για την άσχημη οικονομική και κοινωνική κατάσταση της Κρήτης και αναπτύσσει με ρεαλισμό τις πολιτικές του ιδέες για το μέλλον του τόπου του.

Εκλέγεται για πρώτη φορά βουλευτής το 1889 με την παράταξη των Φιλελευθέρων, οι οποίοι κερδίζουν τις εκλογές με μεγάλη πλειοψηφία. Ως βουλευτής εισάγει στην κρητική Βουλή νέα ήθη, πρωτόγνωρα για την εποχή. Μέχρι τότε, το κόμμα που είχε την πλειοψηφία στη Βουλή μπορούσε με απλή ψηφοφορία να αφαιρέσει έδρες από την αντιπολίτευση. Με πρωτοβουλία του Ελευθερίου Βενιζέλου αυτό καταργείται, κάπι που εκπλήσσει τους πολιτικούς του φίλους και αντιπάλους.

Η αντιπολίτευση εκμεταλλεύεται το εθνικό θέμα της ένωσης της Κρήτης και υποκινεί τον κρητικό λαό σε εξέγερση. Ο Βενιζέλος αντιλαμβάνεται τους κινδύνους και αγωνίζεται να επικρατήσει κλίμα κατευνασμού και μετριοπάθειας. Θα δικαιωθεί από τα τραγικά γεγονότα που ακολουθούν το επαναστατικό κίνημα του 1889.

Ο Βενιζέλος με τους στενούς του συνεργάτες φυγαδεύεται στην Αθήνα. Εκεί γίνεται δεκτός από τον πρωθυπουργό Χαρίλαο Τρικούπη. Ο Έλληνας πρωθυπουργός αρνείται να ενθαρρύνει οποιαδήποτε επαναστατική κίνηση στην Κρήτη, γιατί γνωρίζει ότι η ελεύθερη Ελλάδα είναι ανίσχυρη οικονομικά και στρατιωτικά. Ο Βενιζέλος επηρεάζεται από την πολιτική του Τρικούπη για τον αλύτρωτο ελληνισμό. Διαμορφώνει την άποψη ότι η λύση του κρητικού προβλήματος πρέπει να επιδιωχθεί σταδιακά, με τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων – των Κρητικών, των Μεγάλων Δυνάμεων, της Ελλάδας και της Τουρκίας.

Εν κόμμα δεν πρέπει να βασίζεται επί μόνης της αριθμοτικής του δυνάμεως. Έχει επίσης ανάγκη ηθικών αρχών, άλλως δεν δύναται να επιτελέσει έργον χρήσιμον και να εξασφαλίσῃ εκτίμοσιν.

Είναι υψηλόν το έργον της αντιπολιτεύσεως μ' εκείνο της συμπολιτεύσεως, ιδίως κατά τας κρισίμους στιγμάς, αι οποίαι επίκεινται διά την πατρίδα μας.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

(Από ομιλία του Ελ. Βενιζέλου στην κρητική Βουλή, το 1889.)

Τα γεγονότα του 1889

Τον Μάιο του 1889, βουλευτές του Κόμματος των «Καραβανάδων» (συντηρητικοί, αντίθετοι στο κόμμα του Ελ. Βενιζέλου) καταθέτουν ψήφισμα στη Βουλή και ςημούν την άμεσην κήρυξη της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. Σε κλίμα έντασης ξεσπά το επαναστατικό κίνημα του 1889. Η αντίδραση των Τούρκων είναι άμεση. Ο λαός υποφέρει από τις σφαγές, τους διωγμούς και τις καταστροφές. Η οθωμανική διοίκηση βρίσκει την ευκαιρία να επιβάλει στρατιωτικό νόμο και να καταργήσει τα προνόμια που παραχωρούσε η Σύμβαση της Χαλέπιας. Μια δύσκολη περίοδος ξεκινά για τους χριστιανούς της Κρήτης. Θα κυριαρχήσουν η αυθαιρεσία των Οθωμανών, η εγκληματικότητα, η έλλειψη ασφάλειας και η οικονομική εξαθλίωση.

1

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ

**Χ. Π.Πωλογεωργάκης
Κωνστ. Μ. Φρούμιης
Γάλανος Ι. Μούτσαος
Ελένο. Κ. Βενιζέλος**

**Τείσατε ἀληθής δημοσιογραφές
καὶ ὁποῖαν ἀξιοεπίτεχνον ὁ λαός
τῆς Κρήτης.**

**Η ἀληθής δημοσιογραφία ἔχει σκοπὸν
τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὑψίστων τῆς πατρίδος,
πυμφερόντων· τὴν διαφώτισιν τῆς κοινῆς
γνώμης ὑπὲρ πεπαιδευμένων εὔσυνειδήτων,
μιλοπατρίδων, σορῶν δημοσιογράφων καὶ τὴν
ἰαίᾳ γλώσσης πειστική; ἅμα καὶ εὐγενοῦς ἐ-
ριτίμησιν τῶν κακῶν ἔχόντων. Γοιαύτη δη-**

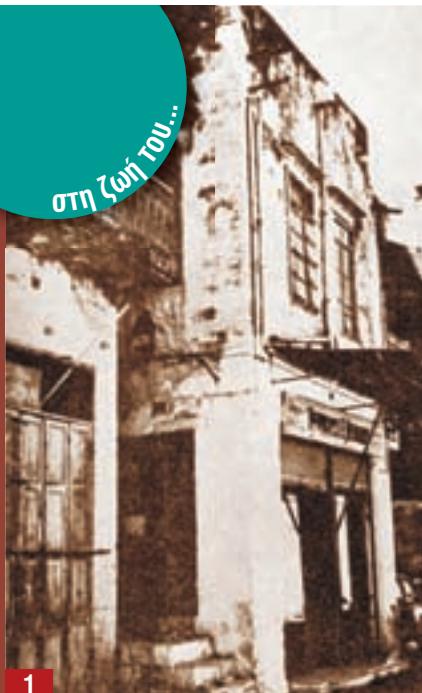
1. Απόκομμα της εφημερίδας Λευκά Όρη, αρ. φύλλου 16,
3 Απριλίου 1889.

2

2. «Η Λίμνη Κωπαΐς. Τα εγκαίνια». Έσπερος,
Λειψία, 1/13 Αυγούστου 1886.

στη ζωή του...

1

2

22

Οικογενειακή τραγωδία

Με την επιστροφή του στα Χανιά, ο Ελευθέριος Βενιζέλος απομακρύνεται από την ενεργό πολιτική. Δικηγορεί και ασχολείται με ζητήματα της προσωπικής του ζωής.

Είναι 27 χρόνων όταν παντρεύεται, το 1891, την εκλεκτή της καρδιάς του, Μαρία Κατελούζου. Αποκτούν δύο γιους, τον Κυριάκο και τον Σοφοκλή. Τα πρώτα χρόνια είναι ευτυχισμένα, αλλά η κατάληξη της οικογενειακής του ζωής είναι τραγική: η σύζυγός του πεθαίνει από επιπλοκές στη δεύτερη γέννα και ο Βενιζέλος βυθίζεται στο πένθος και την ψυχική οδύνη. Θα συνέλθει δύσκολα, για να ξαναγυρίσει στις νομικές και πολιτικές του δραστηριότητες. Η απουσία της Μαρίας, όμως, τον πληγώνει: «Είναι παράξενο», έλεγε, «να ζεις σ' έναν κόσμο απ' όπου λείπει εκείνη». Συχνά θα εκφράζει ψιθυριστά το παράπονο: «Μα γιατί; Γιατί, Θεέ μου;»

Ως ένδειξη πένθους, ο Βενιζέλος αφίνει μουσάκι, το οποίο θα χαρακτηρίσει από τότε τη φυσιογνωμία του, καθώς θα το διατηρήσει σε όλη τη μετέπειτα ζωή του.

Εργασιαστής

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, κατά την εφηβεία του, βοηθά τον πατέρα του στο ναλοπωλείο τους. Μετά το θάνατο του πατέρα του διατηρεί μόνος του το κατάστημα για ένα μικρό διάστημα. Αργότερα, πτυχιούχος πλέον της Νομικής, προσπαθεί χωρίς επιτυχία να προοδηφθεί στο Εφετείο Κρήτης, σε δικαστική θέση. Τελικά ανοίγει δικηγορικό γραφείο και εργάζεται ως ελεύθερος επαγγελματίας. Η επαγγελματική του επιτυχία είναι εντυπωσιακή και κερδίζει γρήγορα την αναγνώριση των χριστιανών και μουσουλμάνων πελατών του. Παράλληλα, ασχολείται με τη δημοσιογραφία και την πολιτική.

1. Το πρώτο δικηγορικό γραφείο του Ελευθερίου Βενιζέλου, στην οδό Εισοδίων, βρισκόταν κοντά...
2. ... στο παλιό ναλοπωλείο του πατέρα του, στην οδό Χάλπων.
3. Φωτογραφία των αρραβώνων του Ελ. Βενιζέλου με τη Μαρία Κατελούζου ή Ελευθερίου.

Την ίδια εποχή...

Το δικαίωμα της ελευθεροτυπίας

Εν τη Συμβάσει της Χαλέπιας, εν τω άρθρω 15 αναγράφεται: «Επιτρέπεται η εν τη Νήσω σύστασις φιλεκπαιδευτικών συλλόγων, τυπογραφείων και η έκδοσις εφημερίδων, συμφώνως τοις κειμένοις νόμοις του Κράτους».

Οι Χριστιανοί αντιπρόσωποι της Νήσου, συμβαλλόμενοι μετά του Αντιπροσώπου της Υψηλής Μουκτάρ Πασά κατά το 1878 εν τη κωμοπόλει Χαλέπια, εφρόντισαν ν' αποκτήσωσιν υπέρ του τόπου το δικαίωμα της ελευθεροτυπίας. Ο Αντιπρόσωπος της Υψηλής Μουκτάρ Πασά παρεδέχθη την πρότασιν ταύτην και κοινή συναίνεσει ανεγράφη η ανωτέρω διάταξης εν τη Συμβάσει της Χαλέπιας. Η διάταξης λοιπόν αύτη κατά τόσο εκαινοτόμησε των προ ταύτης ισχυόντων, ότι πας πολίτης Κρητικός, κεκτημένος τα υπό του νόμου περί τύπου απαιτούμενα προσόντα, έχει δικαίωμα να εκδίδη εφημερίδα ή περιοδικόν.

Λευκορείης

Απόσπασμα της εφημερίδας Λευκά Όρη, αρ. φύλλου 6, 23 Ιανουαρίου 1889.

Μέγαρον Δικαστηρίων
Χανίων. Εκεί ο Ελευθέριος
Βενιζέλος αγόρευε
ως δικηγόρος.

Επαναστάτης

Η περίοδος 1895-98 είναι ταραχώδης για την Κρήτη. Ο Βενιζέλος διαισθάνεται ότι «επίκειται φοβερά έκρηξις του κρητικού ηφαιστείου» και δε διαιφεύδεται. Αρχές του 1897 οι ταραχές κορυφώνονται. Ο Βενιζέλος βρίσκεται σε προεκλογική περιοδεία στην Επαρχία Κυδωνίας, όταν τα Χανιά πυρπολούνται. Αμέσως, ενώνεται με μια ομάδα ένοπλων χριστιανών. Μαζί με εκατό επαναστάτες διασχίζει τον Κόλπο της Σούδας και φτάνει στο Ακρωτήρι, κέντρο των επαναστατών. Στη νέα επανάσταση ο Βενιζέλος συμμετέχει ενεργά και, σταδιακά, από απλός αγωνιστή γίνεται νους και καρδιά της επανάστασης. Μαζί με τους συναγωνιστές του υποστηρίζει την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Είναι ανάμεσα στους εβδομήντα επαναστάτες που καταλαμβάνουν τη θέση Προφέτης Ηλίας Ακρωτηρίου και υψώνουν την ελληνική σημαία, την οποία όμως βομβαρδίζει ο στόλος των Μεγάλων Δυνάμεων.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις είναι αντίθετες με το αίτημα της ένωσης των επαναστατημένων Κρητικών και προτείνουν τη λύση της αυτονομίας για την Κρήτη. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος αναλαμβάνει την ανταλλαγή διπλωματικής αλληλογραφίας ανάμεσα στους επαναστατές και τους Ευρωπαίους ναυάρχους, κάτι που ισοδυναμεί με ρόλο διπλωμάτη. Πρωταγωνιστεί στα κρίσιμα γεγονότα των επόμενων μηνών του 1897, που θα καθορίσουν το μέλλον της Κρήτης. Όταν γίνεται αποδεκτή η λύση της αυτονομίας, συμμετέχει στις διαπραγματεύσεις με τους εκπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων για τη μορφή του νέου καθεστώτος της Κρήτης.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος εκλέγεται μέλος του Εκτελεστικού Κρήτης, ως τις 9 Δεκεμβρίου 1898, οπότε φτάνει στο νησί ο πρίγκιπας Γεώργιος, για να αναλάβει τα καθήκοντά του ως Ύπατος Αρμοστής.

Ο Ελ. Βενιζέλος επαναστάτης στο Ακρωτήρι.

Η Επανάσταση του 1897

Επειδή η κατάσταση στην Κρήτη έχει χειροτερεύσει δραματικά από την τυραννική οθωμανική διοίκηση, εκδηλώνεται στο νησί νέο επαναστατικό κίνημα, το 1897, με ηγέτη τον Μανούσο Κούνδουρο. Έπειτα από τις επιτυχίες των επαναστατών και τις πιέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, ο σουλτάνος παραχωρεί το «Νέο Πολίτευμα της Κρήτης», που ευνοεί το χριστιανικό πληθυσμό. Οι Τουρκοκρητικοί όμως αντιδρούν και επιδίδονται σε βιαιοπραγίες, που γρήγορα γενικεύονται. Η σύγκρουση μεταξύ μουσουλμάνων και χριστιανών λαμβάνει άγριες διαστάσεις και κορυφώνεται με τη σφαγή χριστιανών και την πυρκαγιά στα Χανιά, τον Ιανουάριο του 1897.

Η Κρήτη για άλλη μια φορά επαναστατεί. Κέντρο της επανάστασης είναι αυτή τη φορά το Ακρωτήρι, η χερσόνησος ανάμεσα στον Κόλπο των Χανίων και τον Κόλπο της Σούδας. Οι επαναστάτες έχουν ως αίτημα την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Γι' αυτό το λόγο, στις αρχές Φεβρουαρίου, υψώνουν την ελληνική σημαία στο στρατόπεδο του Ακρωτηρίου. Η ελληνική κυβέρνηση ενθαρρύνει τον αγώνα των Κρητικών, στέλνοντας στρατιώτες υπό τον Τιμολέοντα Βάσσο. Αυτοί, αν και αποβιβάζονται στο νησί, δεν καταφέρνουν να προσεγγίσουν τις θέσεις των επαναστατών στο Ακρωτήρι.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις δε δέχονται την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα και απαγορεύουν τις εχθροπραγίες γύρω από τις κυριότερες πόλεις του νησιού, με την απειλή στρατιωτικής επέμβασης. Από τον Κόλπο των Χανίων, ο στόλος τους βομβαρδίζει στις 9 Φεβρουαρίου το στρατόπεδο του Ακρωτηρίου. Ο ιστός της ελληνικής σημαίας σπάει από τα θραύσματα μιας οβίδας, αλλά ο Κρητικός αγωνιστής Σπύρος Καγιαλεδάκης (Καγιαλές) υψώνει και πάλι τη σημαία, κάνοντας το κορμί του κοντάρι. Το γεγονός του βομβαρδισμού προκαλεί τη γενική κατακραυγή στις χώρες της Ευρώπης. Οι Μεγάλες Δυνάμεις επανεξετάζουν τη στάση τους στο κρητικό σήτημα και προτείνουν τη λύση της αυτονομίας για την Κρήτη.

1. Οι διαδηλώσεις των Αθηνών για το κρητικό σήτημα.

Il secolo Illustrato della Domenica, IX (7-3-1897).

2. Οι ολυμπιονίκες του Μαραθώνιου δρόμου των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 1896, Σπ. Λούης και Μ.Δ. Σέρινγκ.

1

2

Ηρωικές στιγμές

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ: 9 Φεβρουαρίου

«Τεμάχιον σφαιράς κατέρριψε την σημαίαν, αλλ' ο γενναίος οπλαρχηγός Μιχ. Καλορρίζικος διέταξε ν' αναστηλώσωσιν αυτήν. Πάραυτα ο αιρόμητος οπλίτης Σπύρος Καγιαλεδάκης, εν τω μέσω της χαλάζης των βολιδοφόρων οβίδων, ήρπασε τον κοντόν και ανεστήλωσε την σημαίαν εις την προτέραν αυτής θέσιν. Οι επί του καταστρώματος της “Υδρας” Έλληνες αξιωματικοί και λοιποί θεαταί, οίπινες μετ' αγωνίας και μεγίστης ψυχικής συγκινήσεως παρηκολούθουν τον βομβαρδισμόν, εξερράγοσαν εις ζητωκραυγάς και κειροκροτήματα επί τω συγκινητικώ θεάματι της τοσαύτης γενναιότητος των ολίγων εκείνων προμάχων του Προφήτου Ηλιού».

To Επαναστατικό Στρατόπεδον Ακρωτηρίου, 1897

1

2

1. Ο Καγιαλές υψώνει την ελληνική σημαία. Πίνακας του Έκτορα Δούκα.
2. Το «Έκτελεστικόν Κρήτης», φορέας εξουσίας για το χρονικό διάσπορα ως την άφιξη του Αρμοστή, με πρόεδρο τον I. Σφακιανάκη.

«Ξάφνουν ένα κορμάτι σίδερο, ένα μπαλαμισδράλι, κόβει το κοντάρι της σημαίας. Προτού προλάβουν να συνεφέρουν απ' το σάστισμα, ο καπετάν Μιχάλης Καλορίζικος σκεπάζει το βροντισμό με μια φωνάρα:

— Τη σημαία, μωρέ παιδιά!

Ένας απός, Σπύρος Καγιαλεδάκης τ' όνομα, τινάζεται πρώτος από το ταμπούρι. Χτυπάει τα φτερά του, πετάει ως το ψήλωμα, τυλιγμένος στο χαλάζι. Αρπάζει στα χέρια του τις δύο άκρες του σκοινιού, ξεδιπλώνει τη σημαία στον αγέρα, κάνει το κορμί του σημαιούδιλο. Απ' την “Υδρα” το καράβι, πούχουν τα μάτια τους πάνω στο βράχο, σπικώνεται η βαθιά φωνή που ακούγεται ως σήμερα στο ελληνικό:

— Ζήτω η λευτεριά! Ζήτω η Κρήτη!

Στα φράγκικα, η παληκαριά του Κρητικού μουδιάζει τους άντρες στα κανόνια. Βρίσκουνται μάτια που δακρύζουν, καρδιές που αναφεριάζουν με καμάρι. Το πανί που σπικώνει κείνος ο λεβέντης μπρος στο ανοιχτό στόμα του Άδη δεν είναι η σημαία ενός τόπου, είναι η περηφάνεια του ανθρώπου κ' η τιμή του. [...] Ο Κανεβάρο σπικώνει το σημάδι να σταματήσει το κανόνι, να σεβαστούν τη φλόγα που λαμπάδιασε στο Ακρωτήρι».

Πανιελής Πρεβελάκης, «Ο Κρητικός», *H πρώτη λευτεριά*

Η λύση της αυτονομίας

Η λύση της αυτονομίας που προτείνουν οι Μεγάλες Δυνάμεις θα συζητηθεί έντονα σε μια σειρά επαναστατικών συνελεύσεων σε διάφορα χωριά της Κρήτης. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος πρωταγωνιστεί σ' αυτές. Τελικά, οι Κρητικοί αποδέχονται τη λύση της αυτονομίας, καθώς δεν μπορούν να διεκδικήσουν τίποτα περισσότερο, αφού η Ελλάδα δεν είναι σε θέση να προσφέρει βοήθεια. Η χώρα έχει ν' αντιμετωπίσει πολλά προβλήματα μετά την ταπεινωτική ήττα της από την Τουρκία στον πόλεμο του 1897. (Η αποστολή ελληνικού στρατού και στόλου στην Κρήτη είχε προκαλέσει την αντίδραση της Τουρκίας, η οποία κήρυξε τον πόλεμο στην Ελλάδα.)

Οι Τουρκοκρητικοί, ανίσυχοι για τις εξελίξεις, αντιδρούν βίαια εναντίον των χριστιανών Κρητικών με σφαγές στην πόλη του Ηρακλείου, τον Αύγουστο του 1898. Δεκαεφτά Άγγλοι στρατιωτικοί και ο Άγγλος πρόξενος χάνουν επίσης τη ζωή τους. Αυτό γίνεται αφορμή να επέμβουν δραστικά οι Μεγάλες Δυνάμεις, υποχρεώνοντας το σουλτάνο να αποσύρει τα στρατεύματά του από την Κρήτη. Μαζί με τον τουρκικό στρατό, πολλοί μουσουλμάνοι εγκαταλείπουν το υπόλοιπο. Έτοιμη τελειώνει η κατοχή του νησιού από τους Οθωμανούς, που κράτησε 253 χρόνια.

1

2

3

1. Αφίξη του πρίγκιπα Γεωργίου, ως Αρμοστή, εντολοδόχου των Μεγάλων Δυνάμεων, στο λιμάνι της Σούδας, στις 9 Δεκεμβρίου 1898. Λεπτομέρεια από κάρτα της εποχής.
2. Η απίκηση των γεγονότων της Κρήτης στο γαλλικό τύπο (εφημερίδα Le Jour). Η Ελλάδα προστατεύει την Κρήτη και υπερασπίζεται τους σφραγιαζόμενους χριστιανούς. Η Γερμανία, η Αγγλία και η Αυστρία επιθίθενται εναντίον της και παρασύρουν τη Γαλλία, τη Ρωσία και την Ιταλία.
3. Φωτογραφία των εργασιών επέκτασης της σιδηροδρομικής γραμμής Αθηνών-Πειραιά, από το Μοναστηράκι στην Ομόνοια (γύρω στο 1896).

Σύμβουλος Δικαιοσύνης

Μετά την άφιξη του πρύγκιπα Γεωργίου στην Κρήτη, ορίζεται μια επιτροπή για να συντάξει το Σύνταγμα του νέου αυτόνομου κράτους, της Κρητικής Πολιτείας. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος είναι ένα από τα βασικά μέλη της επιτροπής που επεξεργάζεται τα άρθρα του νέου Συντάγματος και συμμετέχει στη συνέλευση που το υπερψηφίζει. Στην πρώτη κυβέρνηση του νησιού διορίζεται Σύμβουλος (υπουργός) Δικαιοσύνης. Από τη θέση αυτή, ο Βενιζέλος οργανώνει το δικαστικό σύστημα και τη Χωροφυλακή της Κρήτης. Το νομοθετικό του έργο περιλαμβάνει, ανάμεσα σ' άλλα, και ρυθμίσεις εναντίον της πειρατείας, της ζωοκλοπής και της οπλοκατοχής.

Αρχικά η συνεργασία του Βενιζέλου με τον Αρμοστή είναι αρμονική. Ωστόσο οι πολιτικοί και ο λαός της Κρήτης θεωρούν το καθεστώς της αυτονομίας μεταβατικό στάδιο. Σταθερή επιδίωξή τους είναι η ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Ο Γεώργιος πιστεύει ότι θα πετύχει την ένωση χάρη στους συγγενικούς του δεσμούς με τους Ευρωπαίους βασιλιάδες. Το ταξίδι του όμως στις πρωτεύουσες των Μεγάλων Δυνάμεων δε φέρνει αποικελεσμα. Οι Μεγάλες Δυνάμεις επιθυμούν τη διατήρηση του υπάρχοντος καθεστώτος στην Κρήτη, για να αποφύγουν τόσο την αντίδραση της Τουρκίας όσο και την ανατροπή της ισορροπίας των συμφερόντων τους στην ανατολική Μεσόγειο.

Ο Βενιζέλος δυσαρεστείται, επειδή η ανακοίνωση του ταξιδιού του πρύγκιπα προς τον κρητικό λαό έγινε προτού ενημερωθούν σχετικά οι σύμβουλοι. Πιστεύει ότι ο χρόνος δεν είναι κατάλληλος για να επιτευχθεί η ένωση. Πρέπει να ολοκληρωθεί πρώτα η αυτονομία, ώστε να κατοχυρωθεί η εσωτερική αυτοδιοίκηση και η οικονομική ανάπτυξη. Επίσης, πρέπει να οργανωθεί Πολιτοφυλακή από Έλληνες αξιωματικούς και, σταδιακά, να αποδεσμευτεί η Κρήτη από την ευρωπαϊκή πγεμονία. Έτσι θα προετοιμαστεί το έδαφος για τη διεκδίκηση, την κατάλληλη στιγμή, της ένωσης. Επιμένει ότι την εξωτερική πολιτική δεν μπορεί να τη ρυθμίζει μόνος και απόλυτα ο πρύγκιπας Γεώργιος.

Ο Βενιζέλος εισηγείται τις απόψεις του στο συμβούλιο του πρύγκιπα, αλλά ο Γεώργιος τις απορρίπτει. Ο Βενιζέλος υποβάλλει την παραίτησή του (δύο φορές), η οποία δε γίνεται δεκτή. Όταν όμως οι απόψεις του Βενιζέλου δημοσιεύονται στον αθηναϊκό Τύπο, ο Γεώργιος τον απομακρύνει από την κυβέρνηση.

Ο Ελ. Βενιζέλος, Σύμβουλος Δικαιοσύνης.

Κρητική Πολιτεία

Η άφιξη του πρύγκιπα Γεωργίου ως Ύπατου Αρμοστή Κρήτης χαιρετίζεται από τους κρητικούς λαούς με πρωτοφανή ευθουσιασμό. Οι ναύαρχοι των Μεγάλων Δυνάμεων, σε επίσημη τελετή, παραχωρούν τη διοίκηση του νησιού στον Γεώργιο. Η σημαία της Κρητικής Πολιτείας κυματίζει στο φρούριο Φιρκά, στο λιμάνι των Χανίων.

Αμέσως ξεκινά το δύσκολο έργο της οργάνωσης του κράτους, με άμεση προτεραιότητα την ψηφιστική του νέου Συντάγματος. Αρχές του 1899 γίνονται εκλογές με υποδειγματική τάξη: 138 χριστιανοί και 50 μουσουλμάνοι εκλέγονται πληρεξούσιοι (βουλευτές). Η συνέλευση των πληρεξούσιων ψηφίζει το νέο Σύνταγμα, το οποίο επικυρώνεται από τον Αρμοστή, εγκρίνεται με ελάχιστες μεταβολές από τις Μεγάλες Δυνάμεις, δημοσιεύεται στην *Επίσημον Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας* και εφαρμόζεται αμέσως. Τέλον Απριλίου του 1899, ο Γεώργιος διορίζει την πρώτη κυβερνητική του νησιού.

Η Κρητική Πολιτεία είναι αυτόνομη σε θέματα εσωτερικής διοίκησης και οικονομίας. Θεομοθετεί την κρητική ιθαγένεια για τους κατοίκους της και θεσπίζει ιδιαίτερο τελωνειακό σύστημα. Ιδρύει την Κρητική Τράπεζα και κόβει δικό της νόμισμα, την κρητική δραχμή. Τυπώνει γραμματόσημα και χαρτόσημα και θεσπίζει παράσημα. Ιδιαίτερη φροντίδα λαμβάνεται για θέματα δημόσιας τάξης, υγείας και εκπαίδευσης. Η Κρητική Πολιτεία δεν έχει, όμως, δική της εξωτερική πολιτική ούτε δικαίωμα κήρυξης πολέμου. Οι σχέσεις της με τα άλλα κράτη ελέγχονται και κατευθύνονται από τις Μεγάλες Δυνάμεις, οι οποίες εξακολουθούν να διατηρούν στρατεύματα στο νησί.

Ως ένας εκ των τριακοσίων χιλιάδων Κρητών, δεν οας εκκωρώ το δικαίωμά μου, ώστε μόνος σεις να ρυθμίζετε αυτοθιύλως την εθνικήν πολιτικήν του τόπου μου.

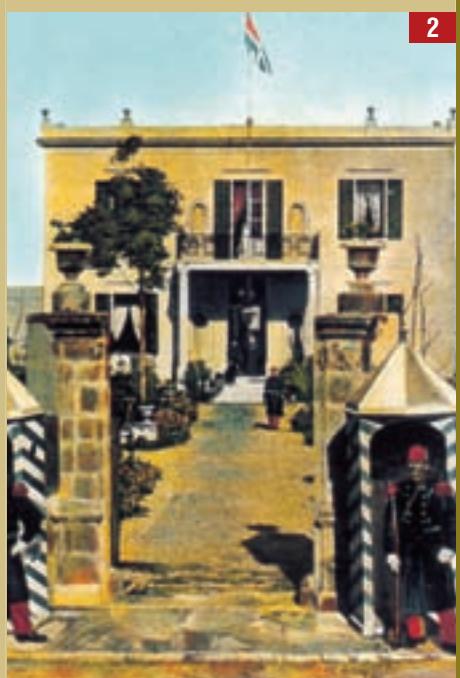
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

(απευθυνόμενος στον πρύγκιπα Γεώργιο, για τις θέσεις και τους χειρισμούς του σχετικά με το εθνικό θέμα της ένωσης)

1. **Η απελευθέρωση της Κρήτης. Λαϊκή εικόνα από το περιοδικό των Αθηνών Νέος Αριστοφάνης.**
2. **Η κατοικία του Ύπατου Αρμοστή στη Χαλέπα, γνωστή ως «παλάτι».**

Την ίδια εποχή...

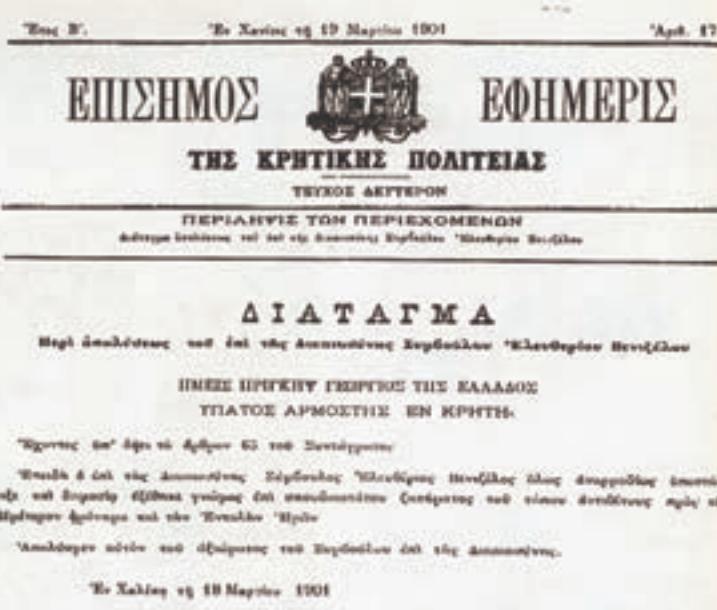
1

2

Στην αντιπολίτευση

Μετά την απόλυσή του από την κυβέρνηση, ο Βενιζέλος αποσύρεται για λίγο από την ενεργό πολιτική. Επιδιώκει την αποκατάσταση των σχέσεων του με τον Αρμοστή, αλλά από το περιθάλλον του Γεωργίου ξεκινά συκοφαντική δυσφήμιση των πολιτικών του θέσεων. Ο Βενιζέλος, για να υπερασπιστεί τις απόψεις του, δημοσιεύει στην εφημερίδα *Κήρυξ* των Χανίων μια σειρά από άρθρα με το γενικό τίτλο «Γεννηθήτω φως».

Ο Γεώργιος εκμεταλλεύεται το συντηρητικό χαρακτήρα του Συντάγματος της Κρητικής Πολιτείας και συγκεντρώνει στο πρόσωπό του όλο και περισσότερες εξουσίες. Τα απολυταρχικά μέτρα και η οικονομική στασιμότητα αυξάνουν τη δυσαρέσκεια για τη διακυβέρνηση του πρύγκιπα. Όσοι διαφωνούν με την πολιτική του συνασπίζονται γύρω από τον Βενιζέλο. Αυτοί εκπροσωπούν κυρίως την ανερχόμενη αστική τάξη του νησιού και εκφράζονται από τις φιλελεύθερες προγραμματικές αρχές του Βενιζέλου. Έτσι, ο Βενιζέλος βρίσκεται αρχηγός της αντιπολίτευσης.

Απόκομμα από το φύλλο της Επισήμου Εφημερίδος της Κρητικής Πολιτείας, όπου δημοσιεύεται η απόλυση του Ελ. Βενιζέλου από το αξίωμα του Συμβούλου επί της Δικαιοσύνης.

ΗΜΕΙΣ ΠΡΙΓΚΗΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΑΤΟΣ ΑΡΜΟΣΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

Έχοντες υπ' όψει το άρθρον 65 του Συντάγματος Επειδόν ο επί της Δικαιοσύνης Σύμβουλος Ελευθέριος Βενιζέλος όλως αναρμοδίως υπεστήριξε και δημοσίᾳ εξέθηκε γνώμας επί σπουδαιοτάτου ζητήματος του τόπου αντιθέτους προς το Ημέτερον φρόνημα και την εντολήν Ημών

Απολύομεν αυτόν του αξιώματος του Συμβούλου επί της Δικαιοσύνης.

Ἐν Χαλέπα τη 18 Μαρτίου 1901

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

vidigom, sic ut item rite pessimalitatem
intrae legimus, dereliquimus plures rite "Eli-
zephi", nonne nequissimum pagina tunc dicitur
ut regis alius dominus dominusque nequissimus
cum mihi nascitur testis, nihil minor rite lo-

«Гюнтер» передан в Краснодар

τοις οὐδαίς Καθηγήσας
τύλεσε τὴν Γαλλίαν,
Πορτογαλίαν . . .
προ τὴν Κρητικὴν Κα-
θηγήσας πάλιν τὸν Α-

Επίδικας λογότος αι
Αρχαίας Τραϊανής και
λογότος θεωρητών,
πρέπει να της πλα-
νεύεται την πλά-
την.

στη ζωή του...

Με όπλο τον Τύπο

Από τη στιγμή που απολύεται και για εννιά μήνες ο Βενιζέλος απέχει από κάθε πολιτική δραστηριότητα. Επανέρχεται όμως και αρχίζει να εκθέτει πάλι τις απόψεις του, αρθρογραφώντας στην εφημερίδα του *Κίρυξ*. Το περιβάλλον του πρίγκιπα διακόπτει τρεις φορές την έκδοση της εφημερίδας και του επιβάλλει χρηματικό πρόστιμο, το οποίο ο Βενιζέλος πληρώνει με συνεισφορά των φίλων του. Την ίδια περίοδο φυλακίζεται για μερικές εβδομάδες στη φυλακή του Ιτεζένι, επειδή εξύβρισε, δίνθεν, το Μητροπολίτη Κρήτης.

Παρόλο που το αντιπολιτευτικό ρεύμα ενισχύεται, στις εκλογές του 1903 υπερισχύουν πάλι οι οπαδοί του πρίγκιπα. Τον υποστηρίζει η πλειοψηφία του λαού της υπαίθρου, καθώς, μετά από αιώνες τουρκικής σκλαβιάς, στην ύπαιθρο επικρατεί τάξη και ασφάλεια και ο λαός είναι ικανοποιημένος. Η εντολή των Μεγάλων Δυνάμεων προς τον πρίγκιπα Γεώργιο να κυβερνήσει την Κρήτη ανανεώνεται.

τον διαγένεσιν της πόλης και της αποκατάστασής της στην πόλη της Αθήνας.

τέλος του...

τον τόπον της Κρήτης απλύτως και παραδειγματικά τον τρόπον και την τελείαν της. Επομένως τοις Χριστιανούς πρέπει να σημάνουν μόνον την παραδοσιακή γένηση της.

Ούτι δενός άλλα το, ει πάντα απρόβλητον θεάτρον ήταν μίας ακαδημαϊκής ιδέας λαογραφίας στην οποία η παράσταση της θεάτρου την επιτίθεται ως παράσταση της ζωής και προσωποποίηση της ζωής. Η παράσταση της ζωής στην αρχαία Ελλάδα ήταν μεταξύ της πρώτης και της τελευταίας παράστασης της ζωής της αρχαίας Ελλάδας. Τον πόλεμον της Αρχαίας Ελλάδας η παράσταση της ζωής ήταν μεταξύ της πρώτης και της τελευταίας παράστασης της ζωής της αρχαίας Ελλάδας.

τηρεί την Ελληνική πατριωτική συνέχεια της Ελλάδος.

τελίκια τη δραστηριότητα, αλλά διά της συγχρονική διάθεσης, η οποία κατέβασε την περιπολία στην περιοχή της Κύπρου καθώς οι επιρροές της έφεραν στην περιοχή της Κύπρου μεγάλη αποτίμωση στην πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας. Τούτο για την πολιτική που θέλει η ΕΕ στην Κύπρο, η οποία προσπαθεί να επιβαθμιστεί, αλλά και την πολιτική της ΕΕ στην Κύπρο, η οποία προσπαθεί να επιβαθμιστεί.

τε Καστορίας Βορράντος 31
αιτή τι σημαίνειν πόλεων την «
τόπον της εργασίας» αλλαγής λέξης
την ίδιαν Χρυσούλαν κατά παραπάνο,
ελλήσης - Λαζαρίτην γράμμα ή αρχαίου
περιγραφήν: «θεραπεύοντας την προστα-
τική αρχήν την

περὶ αὐτοῦ ἡ προσέδωσις, ταῦτα ταῦτα
παραβάλλει τὸ τόπον τὸ διατερρόν
τῆς αἰγαίους Σηραπίαν, τὰ δοκιά, ταῦτα
προστίθει, πλεονεκτήσιον ἔχον τὸ μὲν θέρευτον,
τὸ νέον διατερρόν ταῦτα περὶ περὶ
τοῦ διατερροῦ παραπομπαῖς, ταῦτα οὖν
τὰ διατερράντα παραπομπαῖς.

"Onwardjouen al d'inschepende d'ongeduldige
en walgende, al d'trots d'ontsaloede, profan-
e en d'vast, d'leven volken de d'vill, vle d'
t'atredie mocht h'iid.

ταν απ' είδη περιοχής, οπουδήποτε νίκαια
ταύτη πά στην περιοχή της ιδιαίτερης.
Επιτρέψεις η πρώτη, η μεταγενέστερη
είναι γενικός σε καθιέρωση, κατ' αυτήν η
επιτρέψη επικρατεῖ σε περιοχές; Διότι
έγινε σε περιοχές, η οποία περιλαμβάνει
την Καρδίτσα, την Αργολίδα καθώς και
την περιοχή της Λασιθίου σημαντικής αν-
τιτίθετη, στην περιοχή της Καστοριάς;
Ναι, η πρώτη

τεράλη. Επειδή μένονται
τα τύπων απότομά και τα
τύπων πλευρικά σημαντικά
των γεωγραφίας, ο αρι-
θμός των πολιτισμών της
Ελλάδας, έχεινται
επίτοιμα. Η πόλη είναι
ταξιδιώτικη η πόλη της
Ελλάδος κάτιοντας την
γεωγραφία της.

Εκπαιδευτοί στην Κρητική Πολιτεία

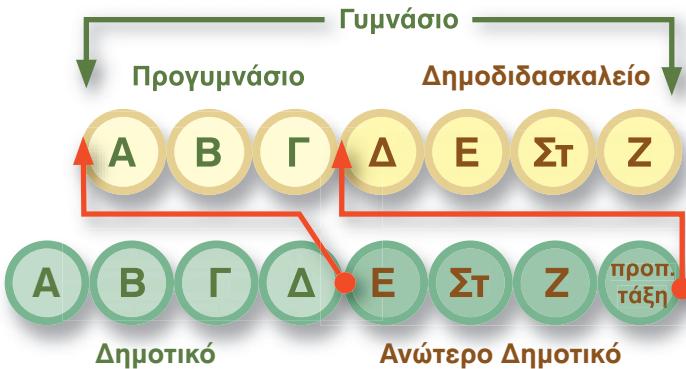

«Ἐν Σελλίοις, 30/06/1903: Ενδεικτικό της Α΄ τάξης του Δημοτικού σχολείου στα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας.

32

Στο εκπαιδευτικό σύστημα που εφαρμόζεται στην νεοσύστατη Κρητική Πολιτεία καταργείται η βαθμίδα του Ελληνικού Σχολείου και το Δημοτικό γίνεται επταετές. Οι μαθητές μπορούν είτε να μεταπιδήσουν στο Προγυμνάσιο από την Δ΄ Δημοτικού είτε να εγγραφούν ως τελειόφοιτοι του Δημοτικού στην Δ΄ Γυμνασίου, αφού παρακολουθήσουν για ένα χρόνο προπαρασκευαστική τάξην. Για την εκπαίδευση των δασκάλων συνδέεται το Δημοδιδασκαλείο με την Ε΄ και Στ΄ Γυμνασίου. Προβλέπεται, επίσης, η ίδρυση Νηπιαγωγείων από ιδιώτες. Το σύστημα αυτό εφαρμόστηκε μόνο για δύο έτη. Το 1901 η Κρητική Πολιτεία νιοθετεί το παλιότερο μοντέλο του ελληνικού συστήματος, με επαναλειτουργία των Ελληνικών Σχολείων.

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Επαναστάτης ζαρά

Η αντιπολίτευση κατά της Αρμοστίας του πρύγκιπα σταδιακά ενισχύεται. Τα σημάδια της κρίσης που έρχεται γίνονται όλο και πιο φανερά. Τον Αύγουστο του 1904 ο Βενιζέλος προτρέπει να οργανωθούν συλλαλητήρια στις πόλεις και στα χωριά της Κρήτης, με σύνθημα την ένωση. Μέσα στο ίδιο έτος κατορθώνει να ενώσει τους εκπροσώπους της αντιπολίτευσης και όλοι μαζί να υπογράψουν ένα επαναστατικό κείμενο. Αιτήματά τους είναι όχι μόνο η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα αλλά και η απαλλαγή του νησιού από τη δεσποτική ηγεμονία του Γεωργίου.

Στις 10 Μαρτίου 1905, στο Θέρισο, ο Ελευθέριος Βενιζέλος με τους συνεργάτες του και άλλους αγωνιστές κηρύπτει ένοπλο αγώνα εναντίον της Αρμοστίας. Γ' άλλη μια φορά η ελληνική σημαία υψώνεται και το σύνθημα που επικρατεί είναι «Ένωσις ή Θάνατος». Οι επαναστάτες επιδιώκουν, ακόμα, να γίνει η διακυβέρνηση της Κρήτης πιο δημοκρατική.

Ο Βενιζέλος εκτιμά ότι ο πρύγκιπας Γεώργιος δεν είναι σε θέση να αντιδράσει αποτελεσματικά, ενώ και οι Μεγάλες Δυνάμεις δυσκολεύονται να συνεννοηθούν για κοινή στρατιωτική δράση. Οι εξελίξεις ευνοούν τα σχέδια του Βενιζέλου. Προσέχει ώστε οι πολεμικές συγκρούσεις να μην εξελιχθούν σε αιματηρή εμφύλια διαμάχη, για να μη δημιουργηθεί βαθύ και μακροχρόνιο μίσος ανάμεσα στους Κρητικούς. Σύντομα οργανώνει στο Θέρισο την Προσωρινή Κυβέρνηση Κρήτης, που τυπώνει γραμματόσημα και εκδίδει δική της εφημερίδα, *Το Θέρισο*. Πολιτικές προσωπικότητες από την Κρήτη και την ελεύθερην Ελλάδα εκφράζουν ανοιχτά την υποστήριξή τους στους επαναστάτες. Σ' αυτό το κλίμα ο Βενιζέλος επιδιώκει και καταφέρνει να γίνουν διαπραγματεύσεις με τους εκπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων.

1. Ο Βενιζέλος επαναστάτης στο Θέρισο.

2. Η Επίσημος Εφημερίς της Επαναστατικής Συνελεύσεως του Θερίσου.

1

34

Η Επανάσταση του Θερίσου

Το χωριό Θέρισο γίνεται η έδρα της Επανάστασης του 1905. Η επιλογή του δεν είναι τυχαία. Το Θέρισο βρίσκεται κοντά στα Χανιά, είναι γεωγραφικά απομονωμένο και φυσικά οχυρωμένο στους πρόποδες των Λευκών Ορέων. Σύντομα δημιουργούνται επαναστατικοί πυρήνες και σε άλλα χωριά της Κρήτης.

Ο Ύπατος Αρμοστής απαιτεί από τους επαναστάτες να παραδοθούν άμεσα. Επιβάλλει στρατιωτικό νόμο και λογοκρισία στον Τύπο. Διώκει και φυλακίζει αυτούς που δε συμφωνούν με την πολιτική του. Ωστόσο, δεν έχει αρκετή ένοπλη υποστήριξη, ώστε να αντιμετωπίσει δραστικά τους επαναστάτες. Οι Μεγάλες Δυνάμεις τηρούν επιφυλακτική στάση, εκτός από τη Ρωσία, που βοηθά τον πρίγκιπα με το στρατό και το ναυτικό της.

Γενικά, κατά την Επανάσταση του Θερίσου δε γίνονται μεγάλης έκτασης μάχες. Η λύση αναζητείται μέσα από διαπραγματεύσεις με τους εκπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων. Στις συνομιλίες αποφασίζεται να συσταθεί μια διεθνής επιτροπή που θα μελετήσει τις μεταρρυθμίσεις που πρέπει να γίνουν για να βελτιωθεί η κατάσταση στην Κρήτη. Η επιτροπή αποφασίζει ότι η μόνη βιώσιμη λύση για το κρητικό ζήτημα είναι η ένωση με την Ελλάδα, αλλά οι Μεγάλες Δυνάμεις αποκλείουν αυτή τη λύση.

1. Λιθογραφία που αναπαριστά τα γεγονότα του 1905 στην Κρήτη.
2. Την ίδια εποχή, κρητικά εθελοντικά σώματα συμμετείχαν στο Μακεδονικό Αγώνα.

Η δυναίωση του αγώνα

Μολονότι οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν αποδέχονται την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, επιτρέπουν να γίνουν ορισμένες μεταρρυθμίσεις στην εσωτερική διοίκηση της Κρητικής Πολιτείας και συμφωνούν να αποχωρίσουν τα διεθνή στρατεύματα μόλις αποκατασταθεί η πρεμία στο νησί. Τη δημόσια τάξη θα αναλάβει η κρητική Χωροφυλακή. Παράλληλα, προβλέπεται η δημιουργία Πολιτοφυλακής (στρατού) από Έλληνες αξιωματικούς. Οι Δυνάμεις δανειοδοτούν την Κρήτη με ευνοϊκούς όρους, συμφωνούν να γίνει αναθεώρηση του κρητικού Συντάγματος και εκχωρούν στο βασιλιά της Ελλάδας το δικαίωμα να διορίζει ο ίδιος τον Ύπατο Αρμοστή Κρήτης, ύστερα από δική τους έγκριση.

Με τις αποφάσεις αυτές, η πολιτική του Βενιζέλου και οι προσδοκίες των επαναστατών δικαιώνονται. Ο πρύγκιπας Γεώργιος όμως αρνείται να δεχθεί αλλαγές στον τρόπο διακυβέρνησης. Οι Μεγάλες Δυνάμεις ωστόσο επιμένουν και η ελληνική κυβέρνηση συμφωνεί μαζί τους. Ο Γεώργιος, τελικά, υποβάλλει την παραίτησή του και, τον Σεπτέμβριο του 1906, εγκαταλείπει την Κρήτη. Στη θέση του, ο βασιλιάς των Ελλήνων διορίζει το μετριοπαθή πολιτικό Αλέξανδρο Ζαΐμην.

Κρητικοί οπλαρχηγοί της Επανάστασης του Θερίσου.

Γράμμα στα παιδιά

Αγαπητά μου παιδιά,

Έως τώρα μίαν μόνον επιστολήν έλαβα από τον Κυριάκο. Ενθυμείσθε ότι σας παρήγγειλα να μου γράφετε τακτικώς, ο μεν Κυριάκος κάθε Κυριακήν διά να έρχεται το γράμμα του με το ταχυδρομείον της Δευτέρας, ο δε Σοφοκλής κάθε Τετάρτην διά να έρχεται το γράμμα του με το ταχυδρομείον της Πέμπτης. Την αμελειάν σας δε αποδίδω εις το ότι δεν ετακτοποιήθητε ακόμη εις τον νέον βίον του Λυκείου.

Πηγαίνετε τακτικά εις περίπατον; Να μου γράφετε τας εντυπώσεις σας εκ των περιπάτων αυτών. Καθώς θα εμάθατε ήδη ο πρίγκηψ Γεώργιος έφυγεν εκ της νήσου. Τα σφάλματα εις τα οποία περιέπεσεν, ιδίως δε η προσπάθειά του όπως αφαιρέστηκε τας ελευθερίας του τόπου και τον διοικήσιν δεσποτικώς, τον έρριψαν από την υψηλήν θέσιν την οποίαν κατείχεν. Ως διάδοχός του διωρίσθη ο κ. Αλέξ. Ζαΐμης, ένας από τους καλλιτέρους πολιτικούς άνδρας της Ελλάδος, ο οποίος ελπίζομεν όλοι ότι θα διοικήση τον τόπον εν ελευθερίᾳ και δικαιοσύνη και ότι θα τον οδηγήση ασφαλώς εις τα αγκάλα της μπρός Ελλάδος. Σας εσωκλείω δύο ταχυδρομικά δελτάρια, περιέχοντα την εικόνα του.

Σας φιλώ γλυκά

Ο πατέρ σας
Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος

Τα παιδιά του Ελευθερίου Βενιζέλου,
Κυριάκος και Σοφοκλής,
στο Θέριο, κατά τη διάρκεια
της Επανάστασης του 1905

Η παραπάνω επιστολή του Ελευθερίου Βενιζέλου έχει ημερομηνία 28 Σεπτεμβρίου 1906. Απευθύνεται στα παιδιά του, τον Κυριάκο (14 ετών τότε) και τον Σοφοκλή (12 ετών), που φοιτούν στο λύκειο «Κοραής», στο Ηράκλειο. Ο πατέρας Ελευθέριος δίνει αρχικά σαφείς οδηγίες για τη μεταξύ τους επικοινωνία μέσω του Ταχυδρομείου. Στο δεύτερο μέρος της επιστολής του όχι μόνο πληροφορεί τα παιδιά του για την «αναχώρηση» του πρίγκιπα Γεωργίου από την Κρήτη, αλλά εξηγεί και την αιτία αυτής. Εκφράζει επίσης την ελπίδα ότι ο τόπος θα διοικηθεί με ελευθερία και δικαιοσύνη από το νέο Αρμοστή, Αλέξανδρο Ζαΐμη.

Πολιτικός με πανελλήνιο υέρος

Από τον αγώνα του Θερίσου, ο Ελευθέριος Βενιζέλος αναδεικνύεται πολιτική φυσιογνωμία πανελλήνιου κύρους, ξεπερνώντας τα όρια του νησιού του. Οι πολιτικές του ενέργειες και οι διπλωματικοί χειρισμοί του με τους εκπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων αναγνωρίζονται ως τολμηρές νέες λύσεις σε παλιά προβλήματα. Ο Βενιζέλος επισκέπτεται την Αθήνα αμέσως μετά το τέλος του ένοπλου κινήματος και γίνεται δεκτός με μεγάλο ενθουσιασμό από τον αθηναϊκό λαό και την πολιτική ηγεσία της Ελλάδας.

Το κρυπτικό Σύνταγμα αναθεωρείται. Μέλος της επιτροπής που επεξεργάζεται το σχέδιο του νέου Συνταγμάτος είναι και ο Βενιζέλος. Ο νέος Ύπατος Αρμοστής, Αλέξανδρος Ζαΐμης, ορκίζεται πίστη στο νέο Σύνταγμα, που διασφαλίζει την κοινοβουλευτική διακυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας. Μια νέα περίοδος αναδιοργάνωσης και δημιουργίας ξεκινά για την Κρήτη.

1. Ο Ελ. Βενιζέλος το 1909.

2. Τμήμα της κρητικής Πολιτοφυλακής, του πρώτου στρατού της Κρήτης.

1

2

Αρμοστία Ζαΐμη

Με το διορισμό του Αλέξανδρου Ζαΐμη στη θέση του Ύπατου Αρμοστή, οι ελπίδες του κρητικού λαού για την τελική δικαίωση των μακροχρόνιων αγώνων του αναπτερώνονται. Ο Ζαΐμης, πιστός στο νέο κρητικό Σύνταγμα, εγγυάται τη δημοκρατική διακυβέρνηση της Κρήτης.

Στα τέλη του 1906 σχηματίζεται νέα κυβέρνηση σε κλίμα πολιτικής συναίνεσης και ομαλότητας. Ψηφίζονται νέοι νόμοι, με ιδιαίτερη μέριμνα για τη δημόσια παιδεία και την υγεία. Βελτιώνεται η οικονομία. Οι σχέσεις της Κρητικής Πολιτείας με την Ελλάδα προοδεύουν, ενώ, παράλληλα, η Κρήτη αποδεσμεύεται σταδιακά από τον έλεγχο των Μεγάλων Δυνάμεων. Η κρητική Χωροφυλακή αναδιοργανώνεται σε νέα βάση και συγκροτείται η Πολιτοφυλακή της Κρήτης από Έλληνες αξιωματικούς. Η Πολιτοφυλακή αποτελεί την πρώτη στρατιωτική δύναμη του νησιού και η αξία της θα φανεί αργότερα, από το ρόλο που θα διαδραματίσει στους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-13). Με όλα αυτά δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για να αρχίσουν να αποσύρονται τα διεθνή στρατεύματα των Μεγάλων Δυνάμεων.

Το 1908 εκδηλώνονται τρία σημαντικά γεγονότα που αλλάζουν τις διεθνείς εξελίξεις: το κίνημα των Νεότουρκων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, η ανακήρυξη της Βουλγαρίας σε ανεξάρτητο βασίλειο και η προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης από την Αυστροουγγαρία. Η ελληνική κυβέρνηση υποδεικνύει στον πρόεδρο της κρητικής Βουλής την ανάγκη λαϊκών κινητοποιήσεων. Κρίνεται ότι οι συγκυρίες στα Βαλκάνια είναι κατάλληλες και ευνοϊκές για την ένωση της Κρήτης, μετά από τη διεξαγωγή δημοφηφίσματος.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος είναι ανάμεσα στους οργανωτές λαϊκής συγκέντρωσης στα Χανιά, που κηρύττει την κατάργηση του καθεστώτος της Αρμοστίας και την ένωση με την Ελλάδα. Η κρητική Βουλή καταργεί την Αρμοστία και το κρητικό Σύνταγμα. Ο Βενιζέλος συμμετέχει στηνέα προσωρινή διακομματική κυβέρνηση ως υπεύθυνος για τη διαχείριση των εξωτερικών υποθέσεων. Η κυβέρνηση αυτή ορκίζεται στο όνομα του βασιλιά των Ελλήνων και υιοθετεί το ελληνικό Σύνταγμα, προκειμένου να κυβερνήσει την Κρήτη ως τμήμα της ελληνικής επικράτειας. Ο Αρμοστής Αλέξανδρος Ζαΐμης, που απονοίαζε τότε από το νησί, δεν επιστρέψει.

Η αρχική αντίδραση των Μεγάλων Δυνάμεων αφήνει περιθώρια ότι το κρητικό ζήτημα θα λυθεί. Ωστόσο οι Νεότουρκοι αντιδρούν, με συνέπεια οι Μεγάλες Δυνάμεις να αναβάλλουν τη ρύθμιση του κρητικού ζητήματος. Όταν υψώνεται η ελληνική σημαία στο φρούριο του Φιρκά, διατάζουν την άμεση υποστολή της. Επειδή όμως δε βρίσκεται Κρητικός να υποστείλει τη σημαία, ένα άγημα των Μεγάλων Δυνάμεων αποβιβάζεται στο νησί και αποκόπτει τον ιστό της.

Πριν από την αναχώρηση για την Ελλάδα

1

2

3

4

Η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων διαψεύδει για άλλη μια φορά τις ελπίδες του κρυπτικού λαού. Η προσωρινή διακομματική κυβέρνηση της Κρήτης παραιτείται. Η ελληνική κυβέρνηση τηρεί παθητική στάση, προκαλώντας λαϊκές αντιδράσεις αγανάκτησης.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις ολοκληρώνουν την αποχώρηση των στρατευμάτων τους από την Κρήτη (24 Ιουλίου 1909). Ταυτόχρονα, εξαγγέλλουν ότι εγγυώνται την επικυριαρχία του σουλτάνου στο νησί και την προστασία της μουσουλμανικής μειονότητας, αν παραστεί ανάγκη.

1. Ο Ελ. Βενιζέλος, μέλος της Εκτελεστικής Επιτροπής Κρήτης, που το 1908 κήρυξε την ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν αποδέχονται το γεγονός.
2. Η αναχώρηση των διεθνών στρατευμάτων από τα Χανιά, τον Ιούλιο του 1909.
3. Το λιμάνι των Χανίων.
4. Προτού ο Ελευθέριος Βενιζέλος αναχωρίσει για την Αθήνα, προκειμένου να αναλάβει τη διακυβέρνηση της Ελλάδας, διοργανώνεται προς την την αποχαιρετιστήρια εκδήλωση στο Δημοτικό Κήπο των Χανίων. Στο μέσο της φωτογραφίας διακρίνεται ο Ελ. Βενιζέλος. Μπροστά του, καθιστός, ο καπετάνιος I. Καλογερής.

2

40

Η Επανάσταση στο Γουδί

Ελλάδα, Αύγουστος 1909. Στους στρατώνες στο Γουδί εκδηλώνεται επαναστατικό κίνημα. Οι επαναστατημένοι στρατιωτικοί καθοδηγούνται από το Στρατιωτικό Σύνδεσμο, μια ομάδα κατώτερων κυρίως αξιωματικών, με αρκηγό το συνταγματάρχη Νικόλαο Ζορμπά. Ανάμεσα στις αιπίες του κινήματος είναι η άσχημη κατάσταση στην πολιτική ζωή της χώρας και τις ένοπλες δυνάμεις, μετά την ταπεινωτική ήπα του 1897, καθώς και τα άλυτα εθνικά θέματα της Μακεδονίας και της Κρήτης. Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος ελέγχει τα πολιτικά πράγματα, αλλά δεν επιβάλλει στρατιωτική δικτατορία. Πιέζει την κυβέρνηση για αναδιοργάνωση του στρατού και του στόλου, πολιτικές μεταρρυθμίσεις και απομάκρυνση των πριγκίπων από τη διοίκηση μεγάλων στρατιωτικών μονάδων.

1

1. Ο Ελ. Βενιζέλος το 1910.

2. Η αναγέννηση της Ελλάδος.

Λιθογραφία του Σ. Χροστίδη, που απεικονίζει την αποδοχή από τον ελληνικό λαό
του επαναστατικού κινήματος στο Γουδί.

Από την Κρήτη στην Αθήνα

σπάζει του...

Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος προσκαλεί τον Ελευθέριο Βενιζέλο στην Αθήνα, για ν' αναλάβει την αποστολή να μεσολαβήσει ανάμεσα στους επαναστατημένους στρατιωτικούς και τα πολιτικά κόμματα, ώστε να βρεθεί διέξοδος στην κρίση. Ο Βενιζέλος, αν και διατυπώνει επιφυλάξεις, αποδέχεται τελικά την πρόσκληση. Στα τέλη Δεκεμβρίου του 1909 μεταβαίνει στην Αθήνα. Η μεσολαβητική του προσπάθεια έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή της κυβέρνησης. Η νέα Βουλή προχωρεί σε αναθεώρηση του ελληνικού Συντάγματος. Ο Βενιζέλος επιστρέφει στην Κρήτη (Ιανουάριος 1910), αλλά έχει ήδη επιβάλει την πνευτική του παρουσία στην Ελλάδα.

Τον Μάρτιο του 1910 το κόμμα του Βενιζέλου κερδίζει τις εκλογές που γίνονται στο νησί με απόλυτη σχεδόν πλειοψηφία (χάνει μόνο δύο έδρες). Ο Βενιζέλος αναλαμβάνει πρόεδρος (πρωθυπουργός) της νέας κρητικής κυβέρνησης. Πολιτικοί του φίλοι τού ζητούν να θέσει υποψηφιότητα στις εκλογές που θα γίνουν στην Ελλάδα τον Αύγουστο του 1910, αλλά ο Βενιζέλος αρνείται. Οι φίλοι του όμως θέτουν την υποψηφιότητά του ως βουλευτή στο Νομό Αττικού Ιωαννίτας.

Από τις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910 αναδεικνύονται οι βουλευτές της νέας Βουλής. Ανάμεσά τους είναι και ο Βενιζέλος (που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο αριθμό ψήφων στην περιφέρεια όπου ήταν υποψήφιος), καθώς και εκατό περίπου ανεξάρτητοι βουλευτές. Ο Βενιζέλος πληροφορείται τα αποτελέσματα των εκλογών στη Λουκέρνη της Ελβετίας, όπου βρίσκεται εκείνη την περίοδο. Μετά από σύντομη παραμονή στη Ρώμη, επιστρέφει στην Κρήτη και παραιτείται από την πρωθυπουργία και την πνευσία του κόμματός του. Στη συνέχεια, αναχωρεί για την Αθήνα.

Στην πρώτη συνεδρίαση της νέας Βουλής επικρατεί διχογνωμία: θα είναι Αναθεωρητική ή Συντακτική Βουλή; Ο Βενιζέλος δεν είναι παρών σ' αυτή τη συνεδρίαση. Φτάνει στον Πειραιά στις 5 Σεπτεμβρίου. Την ίδια μέρα και στην πρώτη του ομιλία, στην πλατεία Συντάγματος, αποσαφονίζει τα κυριότερα σημεία του πολιτικού του προγράμματος για την ανόρθωση της Ελλάδας. Κι ενώ το πλήθος απαιτεί φωνάζοντας «Συντακτική Συνέλευση», ο Βενιζέλος επιμένει ότι ο η Βουλή θα είναι Αναθεωρητική. Το πλήθος συνεχίζει να φωνάζει «Συντακτική». Ο Βενιζέλος, όμως, παραμένει ακλόνητος στην αρχική του θέση και με οθένος επιβάλλει τη βούλησή του στο συγκεντρωμένο πλήθος: «Είπα! Αναθεωρητική...»

Η παλιά Βουλή στα τέλη του 19ου αιώνα. Σήμερα στεγάζει το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Συντακτική Βουλή

Έτσι ονομάζεται η Βουλή η οποία εκλέγεται από το λαό με αρμοδιότητα και εξουσιοδότηση τη σύνταξη νέου Συντάγματος. Η Συντακτική Βουλή μπορεί να αλλάξει και τη μορφή του πολιτεύματος.

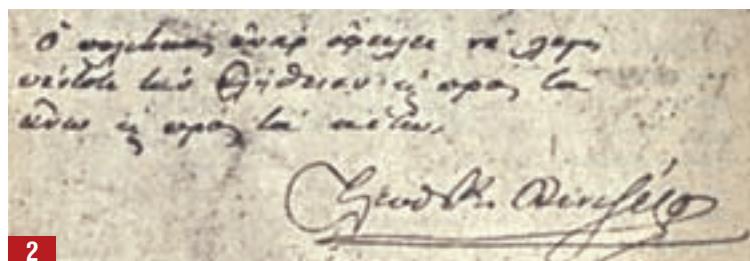
Αναθεωρητική Βουλή

Έτσι ονομάζεται η Βουλή η οποία εκλέγεται από το λαό με αρμοδιότητα και εξουσιοδότηση την αλλαγή ορισμένων διατάξεων του Συντάγματος. Η Αναθεωρητική Βουλή δεν μπορεί να αλλάξει τη μορφή του πολιτεύματος.

Πρωθυπουργός της Ελλάδας

Ο βασιλιάς των Ελλήνων Γεώργιος Α' αποφασίζει να δώσει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Βενιζέλο. Έχουν προηγηθεί δύο συναντίσεις μεταξύ τους και σ' αυτές ο Βενιζέλος έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη του βασιλιά. Στις 6 Οκτωβρίου 1910 ο Βενιζέλος ορκίζεται για πρώτη φορά πρωθυπουργός της Ελλάδας. Η πρώτη του πρωθυπουργία είναι πολύ σύντομη. Για να ξεπεραστούν οι δυσκολίες για την αναθεώρηση του Συντάγματος, προκηρύσσονται νέες εκλογές. Τα παλιά κόμματα δε συμμετέχουν σ' αυτές, σε ένδειξη διαμαρτυρίας.

Τον Νοέμβριο του 1910 το αποτέλεσμα των εκλογών αναδεικνύει πρωθυπουργό του ελληνικού κράτους τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Η παράταξή του, που θα αποτελέσει στη συνέχεια το Κόμμα Φιλελευθέρων, έχει ισχυρή πλειοψηφία στη Β' Αναθεωρητική Βουλή. Έτσι εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις για την ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος. Η κυβέρνηση που σχηματίζεται δεν περιλαμβάνει κανέναν που να έχει διατελέσει υπουργός στο παρελθόν. Αμέσως, αρχίζει το μεταρρυθμιστικό της έργο.

1

2

1. Η ομιλία του Ελ. Βενιζέλου στο Σύνταγμα, στις 5 Σεπτεμβρίου 1910. Επιτόπιο σχεδίασμα.
2. «Ο πολιτικός ανήρ οφείλει να λέγη πάντοτε την αλήθειαν και προς τα άνω και προς τα κάτω. Ελευθ. Κ. Βενιζέλος».

Μεταρρυθμίσεις

Στον εσωτερικό τομέα η κυβέρνηση Βενιζέλου προχωρεί σε σημαντικές πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και εκπαιδευτικές αλλαγές. Καθιερώνονται:

- η απαλλοτρίωση εκτάσεων για κοινωνικούς σκοπούς,
- η υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση,
- η ίδρυση αγροτικών συνεταιρισμών,
- η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων και
- η αργία της Κυριακής, ενώ ρυθμίζεται και το ωράριο εργασίας.

Η αναθεώρηση του Συντάγματος ολοκληρώνεται το 1911 με σημαντικές τροποποιήσεις. Αποφεύγονται όμως οι μεγάλες ρήξεις και οι βαθιές τομές. Το νομοθετικό έργο της Βουλής συνεχίζεται ως το 1912. Ενισχύονται:

- οι ατομικές ελευθερίες,
- η δημόσια ασφάλεια,
- η δικαιοσύνη και
- η φιλεργατική νομοθεσία.

Απαγορεύεται η παιδική εργασία.

2. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος αναχώρησε αιμοπλοϊκώς από την Κρήτη στις 30 Αυγούστου 1910.

Σε στάση που έκανε στην Σύρο έγινε δεκτός από τα μέλη του Λαϊκού Συλλόγου και είχε την ευκαιρία να θυμηθεί τα μαθητικά χρόνια που είχε περάσει στην Σύρο με την οικογένειά του και άλλους εκπατρισμένους Κρητικούς.

Ευσυγχρονισμός των ενόπλων δυνάμεων

1

2

Το κύριο βάρος του κυβερνητικού έργου πέφτει στον εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεων, ώστε να εξοπλίστοιν κατάλληλα και να γίνουν ισχυρές. Την ανασυγκρότηση και την εκπαίδευση του στρατού αναλαμβάνει γαλλική αποστολή, ενώ του στόλου αγγλική. Ο Βενιζέλος προωθεί πρόγραμμα ναυτικών παραγγελιών. Το θωρηκτό «Γεώργιος Αθέρωφ» είναι το πρώτο πολεμικό πλοίο που καταπλέει στον Πειραιά, για να γίνει η ναυαρχίδα του ελληνικού στόλου. Θα ακολουθήσουν και άλλα πολεμικά πλοία. Ως το 1912 θα έχει ολοκληρωθεί το εξοπλιστικό πρόγραμμα του πολεμικού ναυτικού. Σ' αυτό βοήθησε και η βελτίωση της ελληνικής οικονομίας.

1. Ο Ελ. Βενιζέλος στο γραφείο του, το 1912.
2. Το θωρηκτό «Αθέρωφ» κατέπλευσε πανηγυρικά στο Φαληρικό όρμο την 1η Σεπτεμβρίου 1911 και εντάχθηκε επίσημα στον ελληνικό πολεμικό στόλο.

44

Η μαζάσαση στην Κρήτη

Η Κρήτη, κατά τη διετία 1910-12, διοικείται με το σύστημα των τριμελών επιτροπών. Οι Κρήτες βουλευτές απαιτούν να γίνουν δεκτοί στο ελληνικό Κοινοβούλιο, αλλά ο Βενιζέλος, που θεωρεί κάτι τέτοιο πρόωρο, αρνείται. Η άρνησή του οδηγεί σε επαναστατική κινητοποίηση στην Κρήτη, με αρχηγό τον Αντ. Μιχελιδάκη, στα τέλη του 1911 και στις αρχές του 1912. Με την έναρξη όμως των Βαλκανικών Πολέμων (Οκτώβριος 1912), οι Κρήτες βουλευτές γίνονται δεκτοί στο εθνικό Κοινοβούλιο. Ο Βενιζέλος στέλνει ως Γενικό Διοικητή στην Κρήτη τον Στέφανο Δραγούμη, χωρίς να διαταραχθεί το καθεστώς της αυτονομίας. Αναμένει να λυθεί το κρυπτικό ζήτημα με την τελική έκβαση του πολέμου, που έχει ξεσπάσει μεταξύ των βαλκανικών κρατών και της Τουρκίας.

Βαλκανική συνεννόηση

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η τύχη του αιλύτρωτου ελληνικού πληθυσμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτελεί πρωταρχικό μέλημα της πολιτικής του Ελευθερίου Βενιζέλου. Προσπαθεί να αποφύγει την ένταση στις σχέσεις με την Τουρκία. Τον απασχολούν όμως οι διώξεις του ελληνικού στοιχείου από τους Νεότουρκους στο οθωμανικό κράτος. Γι' αυτό και ενδυναμώνει την Ελλάδα με την αναδιοργάνωση και τον εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεων. Πιστεύει, ωστόσο, ότι η Ελλάδα δεν πρέπει να εμπλακεί μόνη της σε πόλεμο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και θεωρεί αναγκαία τη συμμαχία με τα άλλα βαλκανικά κράτη. Επιδιώκει και πετυχαίνει τη συνθήκη αμυντικής συμμαχίας μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας. Για την υπογραφή της συνθήκης δε διστάζει να παρακάμψει το θέμα της διανομής των εδαφών τα οποία αναμένεται να αποσπάσουν οι σύμμαχοι από τους Τούρκους, σε πιθανό νικηφόρο πόλεμο. Η Βουλγαρία είναι ίδιη σύμμαχος με τη Σερβία. Με αυτό τον τρόπο ο Βενιζέλος κατορθώνει να σχηματιστεί μια ευρύτερη βαλκανική συμμαχία, ικανή να αντιμετωπίσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία σε μελλοντική πολεμική αναμέτρηση, που φαίνεται πλέον αναπόφευκτη.

ΕΝΑΡΞΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1912, πρώτο το Μαυροβούνιο κηρύττει τον πόλεμο εναντίον της Τουρκίας. Στις 4 Οκτωβρίου οι πρέσβεις της Σερβίας, της Βουλγαρίας και της Ελλάδας ζητούν από την οθωμανική κυβέρνηση ριζικές διοικητικές αλλαγές και εγγυήσεις για τα δικαιώματα των χριστιανών στην Ευρωπαϊκή Τουρκία. Οι Τούρκοι απορρίπτουν το αίτημα των χριστιανικών βαλκανικών χωρών, χαρακτηρίζοντάς το «θρασεία απόπειρα επεμβάσεως εις τα εσωτερικά της αυτοκρατορίας». Την ίδια μέρα κηρύττουν τον πόλεμο εναντίον της Σερβίας και της Βουλγαρίας, όχι όμως και εναντίον της Ελλάδας. Η Ελλάδα θα κηρύξει τον πόλεμο εναντίον της Τουρκίας την επόμενη μέρα, πιστή στους βαλκανικούς της συμμάχους.

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία πριν από τους Βαλκανικούς Πολέμους

Οι Νεότουρκοι, που βρίσκονται στην εξουσία από το 1908, δεν πραγματοποιούν τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις που έχουν υποσχεθεί. Αντίθετα, προσπαθούν να εκδιώξουν τους χριστιανούς υπικόδους του κράτους ή να τους εκτουρκίσουν. Το 1911 ξεσπά ο ιταλο-τουρκικός πόλεμος. Οι Ιταλοί καταλαμβάνουν τα Δωδεκάνησα τον Μάιο του 1912. Στα βαλκανικά εδάφη της Αυτοκρατορίας ξεσπούν ταραχές, ενώ στο εσωτερικό της εκδηλώνεται συνταγματική κρίση. Οι Νεότουρκοι ανατρέπονται και γίνονται εκκαθαρίσεις στο τουρκικό στράτευμα. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία αποδυναμώνεται και οι σχέσεις της με τα βαλκανικά κράτη οξύνονται ολοένα και περισσότερο. Μολονότι οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις δεν επιθυμούν να αλλάξει ο χάρτης των Βαλκανίων, αδυνατούν να εμποδίσουν την έκρηξη ενός πολέμου στην περιοχή.

Λαϊκή εικόνα: Το ελληνικό ιππικό και πυροβολικό απελευθερώνει την Κοζάνη κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο.

Α' Βαλιανικός Πόλεμος

Η κίρυξη του πολέμου χαιρετίζεται από το πανελλήνιο με ενθουσιασμό. Ο Βενιζέλος παρακολουθεί τις εξελίξεις, δίνοντας οδηγίες για τις αποστολές του στρατού και στόλου.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ

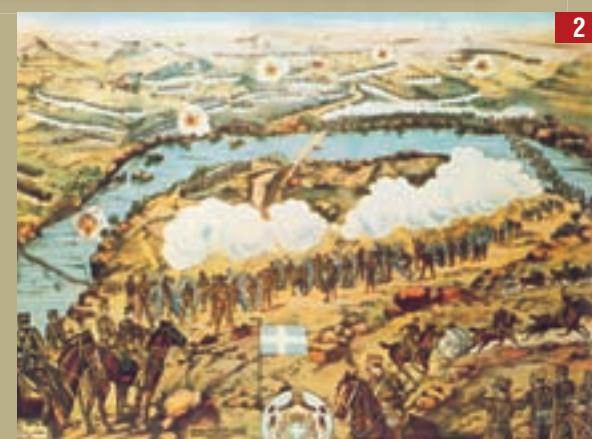
Ο ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης, από το θωρηκτό «Αβέρωφ», συντονίζει τις ενέργειες του στόλου. Τα ελληνικά πλοία κυριαρχούν στο Αιγαίο και ελέγχουν τις θαλάσσιες επικοινωνίες. Καταλαμβάνεται η Λήμνος και γίνεται ναυτική βάση, προκειμένου να εμποδιστεί η έξοδος του τουρκικού στόλου από τα στενά των Δαρδανελίων. Έτσι οι Τούρκοι αδυνατούν να προσφέρουν ενισχύσεις στις επιχειρήσεις της Μακεδονίας από τη θάλασσα. Με τις θαλάσσιες επιχειρήσεις ελευθερώνονται όλα τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου. Κορυφαίες στιγμές του αγώνα στο Αιγαίο είναι οι ελληνικές νίκες στις ναυμαχίες της «Έλλης» (3 Δεκεμβρίου 1912) και της Λήμνου (5 Ιανουαρίου 1913).

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Σπν ξηρά, οι Τούρκοι δέχονται ταυτόχρονα επιθέσεις σε τέσσερα διαφορετικά μέτωπα από τους βαλκανιούς συμμάχους. Ο ελληνικός στρατός, με αρχιστράτηγο το διάδοχο Κωνσταντίνο, εξορμά από τη Θεσσαλία και κινείται προς την κεντρική Μακεδονία. Ο Βενιζέλος υποδεικνύει καπηγορηματικά ότι ο ελληνικός στρατός πρέπει να φτάσει χωρίς χρονοτριβή στη Θεσσαλονίκη, πριν από τους Βουλγάρους. Μετά τις σημαντικές νίκες στο Σαραντάπορο και στα Γιαννιτσά, μπαίνει νικητής στη Θεσσαλονίκη στις 26 Οκτωβρίου 1912 και απελευθερώνει τη Μακεδονία ως τον Στρυμόνα ποταμό.

1. Ταχυδρομικό δελτάριο (καρτ-ποστάλ) που απεικονίζει τη ναυμαχία της Λήμνου (5 Ιανουαρίου 1913).

2. Λαϊκή απεικόνιση της ελληνικής επίθεσης στα Γιαννιτσά. Η εκεί νίκη των Ελλήνων άνοιξε το δρόμο για τη Θεσσαλονίκη.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Η Τουρκία, ηπιμένη, προτείνει ανακωχή. Οι τρεις από τους συμμάχους την αποδέχονται, αλλά όχι και η Ελλάδα. Ο ελληνικός στρατός συνεχίζει μόνος του τις επιχειρήσεις στην Ήπειρο και απελευθερώνει την Πρέβεζα, καταβάλλει την τουρκική αντίσταση στο οχυρό του Μπιζανίου και πετυχαίνει την παράδοση των Ιωαννίνων στις 21 Φεβρουαρίου 1913.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Οι Τούρκοι, ύστερα και από τη μεσολάθηση των Μεγάλων Δυνάμεων, υπογράφουν συνθήκη ειρήνης στο Λονδίνο (17 Μαΐου 1913). Παραχωρούν στους νικητές τα ηπειρωτικά εδάφη δυτικά της γραμμής Αίνου (στις εκβολές του Έβρου ποταμού) – Μηδείας (στα παράλια του Εύξεινου Πόντου), εκτός της Αλβανίας, που γίνεται ανεξάρτητο κράτος. Ο σουλτάνος παραιτείται από τα δικαιώματά του επί της Κρήτης. Με τη λήξη του πολέμου, παραμένουν σε εκκρεμότητα ο ρύθμιση των ελληνο-αλβανικών συνόρων, καθώς και η τύχη των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου και της χερσονήσου του Άθω.

Λαϊκή εικόνα του Σωτ. Χροστίδη, που αναπαριστά την παράδοση των Ιωαννίνων από τους Τούρκους στους Έλληνες.

ΚΥΤΩΣ ΔΔ

ΟΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΕΙΓΑΡΙΩΝ ΣΤΗΝ

ΔΙΑΤΗΣ

ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ
Βασικό Αντέρες Βασικό Αντέρες
Επίπλωση — Σύγχρονη Κατ.
Επίπλωση Μεταλλική Κατ.
— Αρχαιοτήτων Τελετεία Κατ.
— Επίπλωση Καθημερινής Κατ.
Επίπλωση Χαρ' Εργασίας

ΕΦΗΜΕΡΑ
ΤΟΥ ΒΕΙΡΑΚΟΥ ΣΤΗΝ
Επίπλωση Καθημερινής Κατ.
Επίπλωση Μεταλλική Κατ.
Επίπλωση Χαρ' Εργασίας

ΣΦΑΙΡΑ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ Η. ΚΑΛΟΣΤΥΛΗΣ

ως Πρωθυπουργός

Η ΕΛΛΑΣ ΤΟΥ 1912

Η Ελλάδα μετά
το τέλος του
Α' Βαλκανικού
Πολέμου.
Πρωτοσέλιδο
εφημερίδας
Σφαίρα
(1/1/1913).

Β' Βαλκανικός Πόλεμος

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΚΙΝΗΣΕΙΣ

Το κυριότερο πρόβλημα μετά το τέλος του Α' Βαλκανικού Πολέμου είναι η διανομή των εδαφών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας ανάμεσα στους νικητές συμμάχους. Η Βουλγαρία διεκδικεί εδάφη που έχουν καταλάβει ο σερβικός και ο ελληνικός στρατός. Γίνονται σποραδικές συγκρούσεις περιπόλων στις διαφιλονικούμενες περιοχές. Ο Βενιζέλος τηρεί διαλλακτική στάση, προσπαθώντας να αποτρέψει την πολεμική σύγκρουση. Παράλληλα, όμως, μεριμνεί για τη σύναψη μυστικής συμφωνίας ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Σερβία εναντίον των υπερβολικών διεκδικήσεων της Βουλγαρίας, σε περίπτωση που δεν υπάρξει ειρηνική επίλυση των διαφορών.

ΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Οι Βούλγαροι, τελικά, επιτίθενται συγχρόνως εναντίον των Σέρβων και των Ελλήνων, τον Ιούνιο του 1913. Ο ελληνικός στρατός συλλαμβάνει τη βουλγαρική φρουρά της Θεσσαλονίκης και προελαύνει βορειοανατολικά. Μετά τη νίκη στο Κιλκίς, κυριεύει τις Σέρρες, τη Δράμα, την Καβάλα και την Ξάνθη. Παράλληλα, ο ελληνικός στόλος καταλαμβάνει το Πόρτο Λάγος και την Αλεξανδρούπολη. Επιτυχίες σημειώνει και ο σερβικός στρατός. Μετά την είσοδο στον πόλεμο της Τουρκίας και της Ρουμανίας, η ήπη της Βουλγαρίας ολοκληρώνεται και η χώρα ζητά ανακωχήν.

1

2

50

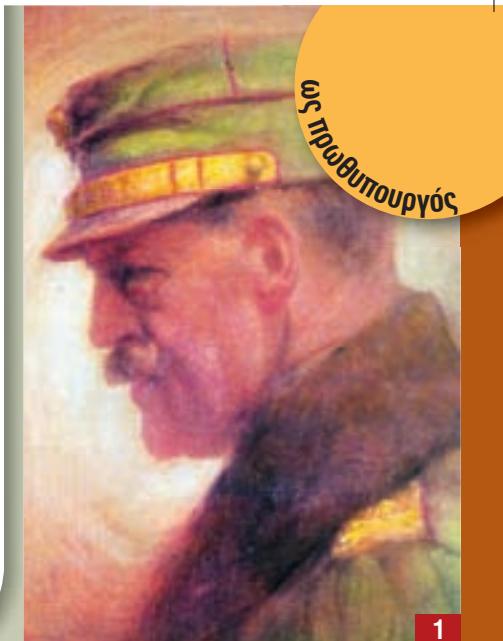
1. Ο Ελ. Βενιζέλος στη Δοϊράνη.

2. Ελληνο-βουλγαρικός πόλεμος: Η απώθηση των Βουλγάρων πέρα από τον Σιρυμόνα.

Οι διπλωματικές συνεννοήσεις ανάμεσα στη Σερβία και την Ελλάδα καταλήγουν στην υπογραφή της ελληνο-σερβικής συνθήκης ειρήνης, φιλίας και αμοιβαίας προστασίας (Θεσσαλονίκη, 19 Μαΐου 1913). Η συνθήκη προβλέπει, επίσης, την παροχή στρατιωτικής βοήθειας από την Ελλάδα στη Σερβία, σε περίπτωση που η τελευταία δεχόταν αυστριακή επίθεση.

Στις 5 Μαρτίου 1913 ο βασιλιάς των Ελλήνων Γεώργιος Α' δολοφονείται στη Θεσσαλονίκη. Τρεις μέρες αργότερα ορκίζεται βασιλιάς ο γιος του και διάδοχος του θρόνου, Κωνσταντίνος.

1. Προσωπογραφία του βασιλιά Κωνσταντίνου.
2. Λαϊκή εικόνα της δολοφονίας του βασιλιά Γεωργίου Α'.

1912 - 1913

1

2

52

Η νέα Ελλάδα

ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ

Με το τέλος του πολέμου, ο Βενιζέλος μεταβαίνει στο Βουκουρέστι, στη διάσκεψη της ειρήνης. Με σταθερόπιτα και ευελιξία υπερασπίζεται τις ελληνικές διεκδικήσεις και καταφέρνει να γίνουν αποδεκτές από τους υπόλοιπους συμμάχους. Με την υπογραφή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου (28 Ιουλίου 1913), τα σύνορα της Ελλάδας φτάνουν ως την Καβάλα και το Νέστο ποταμό. Στο ελληνικό κράτος περιέρχονται η νότια Ήπειρος και η Κρήτη. Παραμένει άλυτο το ζήτημα της Βορείου Ηπείρου και το καθεστώς των νησιών του Αιγαίου. Η Ιταλία και η Τουρκία επιμένουν να περιέλθει η Βόρεια Ήπειρος στο νεοσύστατο κράτος της Αλβανίας. Για τα νησιά του Αιγαίου οι Τούρκοι υποστηρίζουν ότι αποτελούν προέκταση του μικρασιατικού κχώρου και, επομένως, πρέπει να είναι αυτοί κύριοί τους. Και στις δύο περιοχές παραμένουν ελληνικά στρατεύματα.

1. Τα Βαλκάνια μετά το Β' Βαλκανικό Πόλεμο και τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου (28 Ιουλίου 1913).
2. Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου. Συνεδρίαση της ολομέλειας των βαλκανιών αντιπροσώπων.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΓΑΛΩΝΕΙ

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος έχει παίξει αποφασιστικό ρόλο στην επιτυχή για την Ελλάδα έκβαση των Βαλκανικών Πολέμων. Η έκταση της χώρας αυξάνεται κατά 68% και ο πληθυσμός της κατά 80%. Το κρυπτικό ζήτημα λύνεται οριστικά. Στις 14 Φεβρουαρίου του 1913 αφαιρούνται από το φρούριο της Σούδας οι σημαίες των Μεγάλων Δυνάμεων και της Τουρκίας. Με ιδιαίτερη συνθήκη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (1η Νοεμβρίου 1913), ο σουλτάνος παραιτείται από κάθε δικαίωμα επικυριαρχίας στην Κρήτη. Η ένωση με την Ελλάδα είναι πια πραγματικότητα. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος πηγαίνουν στα Χανιά. Την Κυριακή 1η Δεκεμβρίου 1913 κηρύσσεται επίσημα η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Η ελληνική σημαία υψώνεται στο φρούριο του Φιρκά, παρουσία του βασιλιά, του πρωθυπουργού, αγωνιστών και πλήθους κρητικού λαού.

Φωτογραφία από τους εορτασμούς της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. Η ύψωση της ελληνικής σημαίας στο Φιρκά, την 1η Δεκεμβρίου 1913.

Α' Παγκόσμιος Πόλεμος

Η ΕΛΛΑΔΑ ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ ΤΟΝ Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Μετά τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου, κύριο μέλημα του Ελευθερίου Βενιζέλου είναι να κατοχυρώσει την ασφάλεια της Ελλάδας και, ιδιαίτερα, των νέων εδαφών. Προκειμένου να αμβλυνθούν οι διαφορές με την Τουρκία αναλαμβάνει διπλωματικές πρωτοβουλίες, αλλά αυτές παραμένουν άκαρπες. Στις αρχές του 1914 νέα ένταση επικρατεί στις σχέσεις των δύο χωρών. «Μήλον της Έριδος» είναι τα νησιά του Αιγαίου, στα οποία οι Τούρκοι θέλουν να έχουν πλήρη κυριαρχία. Ο Βενιζέλος αντιπροτείνει ένα είδος αυτονομίας. Η Τουρκία απορρίπτει τις ελληνικές προτάσεις και προβαίνει σε βίαιους διωγμούς των Ελλήνων στην Ανατολική Θράκη και τη Μικρά Ασία. Λίγο αργότερα συμφωνείται να αρχίσουν διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών στις Βρυξέλλες για τη λύση του προβλήματος. Ωστόσο όλα ματαιώνονται λόγω της έκρηξης του «Μεγάλου Πολέμου», που θα ταλανίσει την Ευρώπη για τέσσερα ολόκληρα χρόνια, με οδυνηρές συνέπειες για τους λαούς της.

1. *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος το 1915.*
2. *Γελοιογραφία του Ηλία Κουμετάκη που σατιρίζει την προγραμματισμένη συνάντηση του Ελ. Βενιζέλου με το μεγάλο βεζίρη της Τουρκίας στις Βρυξέλλες (1914) για διαπραγματεύσεις, ώστε να αποφευχθεί ο πόλεμος μεταξύ των δύο χωρών. Η συνάντηση δεν πραγματοποιήθηκε λόγω της έκρηξης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.*

Α' Παγκόσμιος
Πόλεμος.
Επίθεση Γερμανών
στρατιωτών.
Έφοδος.
Πίνακας
του Theo Motejko.

ΣΤΗ ΔΙΝΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Το καλοκαίρι του 1914 ξεσπά ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Οι πολιτικοί, οικονομικοί και στρατιωτικοί ανταγωνισμοί των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων έχουν χωρίσει την Ευρώπη σε δύο στρατόπεδα: από τη μία πλευρά είναι η συμμαχία των Κεντρικών Αυτοκρατοριών (Γερμανίας και Αυστροουγγαρίας) και, από την άλλη, η Αντάντ (Entente: εγκάρδια συνεννόηση), συμμαχία στην οποία μετέχουν η Γαλλία, η Βρετανία και η Ρωσία.

Η Σερβία πρώτη δέχεται την επίθεση των Αυστριακών, με αφορμή τη δολοφονία του Φερδινάνδου, διαδόχου της Αυστροουγγαρίας, στο Σεράγεβο, από Σέρβο φοιτητή. Η Αντάντ τάσσεται στο πλευρό της Σερβίας και, σε λίγες μέρες, ο πόλεμος γενικεύεται.

Με τις Κεντρικές Αυτοκρατορίες συμμαχούν η Τουρκία (από τους πρώτους μήνες του πολέμου) και η Βουλγαρία (1915). Με τις δυνάμεις της Αντάντ και τη Σερβία θα βρεθούν το Βέλγιο, η Ιταλία (1915), η Ρουμανία (1916) και η Ελλάδα (1917). Με την Αντάντ, επίσης, θα συμμαχήσουν η Ιαπωνία (1914) και αργότερα οι ΗΠΑ (1917).

Για πρώτη φορά στην παγκόσμια ιστορία γίνεται τέτοιου μεγέθους πολεμική σύρραξη. Οι στρατιώτες που βρίσκονται στα μέτωπα του πολέμου με την έναρξη των επιχειρήσεων υπολογίζονται σε δέκα εκατομμύρια περίπου.

Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Η έκρηξη του πολέμου, ένα χρόνο μετά τον τερματισμό των Βαλκανικών Πολέμων, αποτελεί μεγάλη δοκιμασία για την Ελλάδα. Ωστόσο, καθώς ο πόλεμος γενικεύεται και ο Βενιζέλος διαβλέπει νίκη της Αντάντ, κρίνει ότι το συμφέρον της χώρας είναι να ταχθεί ενεργά στο πλευρό της. Πιστεύει ότι ο πόλεμος θα οδηγήσει σε διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και θεωρεί ότι θα υπάρξει η δυνατότητα να απελευθερωθούν οι Έλληνες της Θράκης και της Μικράς Ασίας.

Η «ουδετερότητα» της Ελλάδας

Η ΕΛΛΑΔΑ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ «ΟΥΔΕΤΕΡΗ»

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος και το περιβάλλον του τηρούν «φιλογερμανική» στάση και επιμένουν στην ουδετερότητα της Ελλάδας. Στις αρχές του 1915 οι δυνάμεις της Αντάντ προτείνουν στην Ελλάδα σημαντικές εδαφικές παραχωρήσεις στη Μικρά Ασία, προκειμένου να συμμετάσχει στον πόλεμο ως σύμμαχός τους. Ο Βενιζέλος κρίνει ότι η πρόταση πρέπει να γίνει αποδεκτή, προβάλλει όμως ως προϋπόθεση τη σύμπραξη της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας. Η άρνηση της Ρουμανίας και η εντύπωση ότι η Βουλγαρία τάσσεται με το μέρος των Κεντρικών Αυτοκρατοριών ματαιώνουν την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΔΑΡΔΑΝΕΛΙΩΝ

Το θέμα της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο επανέρχεται, όταν αρχίζει η αγγλο-γαλλική εκστρατεία στα Δαρδανέλια, τον Φεβρουάριο του 1915. Η εκστρατεία αυτή στόχο έχει την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από δυνάμεις της Αντάντ. Ο Βενιζέλος δε θέλει να χάσει τη μοναδική ευκαιρία που παρουσιάζεται και πείθει το βασιλιά Κωνσταντίνο για την αναγκαιότητα συμμετοχής της Ελλάδας. Ο βασιλιάς όμως υπαναχωρεί, με αποτέλεσμα ο Βενιζέλος να υποβάλλει την παραίτησή του. Προκηρύσσονται νέες εκλογές (Μάιος 1915). Ο Ελευθέριος Βενιζέλος επανέρχεται στην εξουσία με ανανεωμένη την εμπιστοσύνη του λαού στην πολιτική του.

Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Η εκστρατεία των Δαρδανελίων (επιχείρηση Καλλιπόλεως). Απόβαση των στρατευμάτων της Αντάντ, τον Αύγουστο του 1915. Υδατογραφία του Νόρμαν Γουίλκινσον.

Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΠΑΡΑΙΤΕΙΤΑΙ

Στα μέτωπα του πολέμου οι Σέρβοι βρίσκονται σε απελπιστική κατάσταση, ενώ και η εκστρατεία της Αντάντ στα Δαρδανέλια αποτυγχάνει. Ο Βενιζέλος διευκολύνει την εγκατάσταση αγγλο-γαλλικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη. Έτσι δημιουργείται το μιακεδονικό μέτωπο. Η ελληνική Βουλή εγκρίνει την πολιτική Βενιζέλου, όμως ο βασιλιάς διαφωνεί και ο Βενιζέλος εξαναγκάζεται σε παραίτηση. Νέος πρωθυπουργός διορίζεται ο Αλέξανδρος Ζαΐμης. Η κυβέρνηση Ζαΐμη, με τη σύμφωνη γνώμη του βασιλιά, απορρίπτει έκκληση της Αντάντ για βοήθεια από την Ελλάδα, χάνοντας ως αντάλλαγμα την ένωση της Κύπρου. Στο τέλος του χρόνου (Δεκέμβριος 1915) γίνονται νέες εκλογές, στις οποίες δε συμμετέχει ο Βενιζέλος και το κόμμα του. Η ρήξη ανάμεσα στο βασιλιά Κωνσταντίνο και τον Βενιζέλο έχει διαιρέσει τον ελληνικό λαό σε δύο φανατισμένες παρατάξεις. Στις κρίσιμες ιστορικές στιγμές του Α' Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα βρίσκεται διχασμένη.

ΕΙΠΑΤΕ ΤΩ ΒΑΣΙΛΕΙ

«Βασιλεύ, Έγινες θύμα ανθρώπων οι οποίοι [...] δεν εδίστασαν να καπιλευθούν την προς το Στέμμα ευλάβειαν και την προς το πρόσωπόν Σου αγάπην του Λαού, και δεν εδίστασαν να θέσουν εις κίνδυνον τα αποκτήματα πενταετούς ανορθωτικής εργασίας και δύο ενδόξων πολέμων διά να κτυπίσουν ένα εκ των πρωτεργατών των αποκτημάτων τούτων. Έγινες θύμα των στρατιωτικών συμβούλων Σου, οι οποίοι με την στενότητα της στρατιωτικής των αντιλήψεως και με τον πόθον της εγκαθιδρύσεως μιας απολυταρχίας, η οποία θα καθίστα αυτούς ουσιαστικώς κυρίους της καταστάσεως, Σε έπεισαν ότι η Γερμανία θα εξέλθη νικήτρια εκ του Ευρωπαϊκού πολέμου. Έγινες τέλος θύμα της ιδικής Σου, φυσικής άλλως τε, ανθρωπίνης αδυναμίας. Συννιθισμένος να θαυμάζης παν ό,τι γερμανικόν, [...] δεν επίστευσες μόνον εις την γερμανικήν νίκην, αλλά πυκνήτης αυτήν, ελπίζων να δυνηθής μετ' αυτήν να συγκεντρώσης εις χείρας σου όλην την κυβερνητικήν εξουσίαν και να θέσης ουσιαστικώς κατά μέρος το ελεύθερον πολίτευμά μας. Και τα αποτελέσματα όλων των σφαλμάτων τα βλέπομεν σήμερον. [...]»

Βασιλεύ, Άφοσε την θέσιν του αρχηγού κόμματος, εις την οποίαν θέλουν να σε καταβιβάσουν οι κάποιοι της δόξης σου. Ανέβα πάλιν τας βαθμίδας του θρόνου σου και στάσου εκεί υψηλά».

Απόσπασμα από πολιτική ομιλία του Ελ. Βενιζέλου στις 14/27 Αυγούστου 1916.

Θεσσαλονίκη,
Μάιος 1915:
Εκδογές με σφαιρίδιο.
Οι ψηφοφόροι
επιδοκιμάζουν
στην πλειοψηφία τους
την πολιτική
του Βενιζέλου.

Εθνικός διχασμός

ΕΥΘΥΝΕΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ

Πριν από τις εκλογές του Δεκεμβρίου του 1915, ο Βενιζέλος διαμηνύει στον Κωνσταντίνο ότι η διάλυση της Βουλής είναι πράξη αντισυνταγματική και, ουσιαστικά, ο βασιλιάς διαπράττει πραξικόπημα. Εκείνος, όμως, αγνοεί τον Βενιζέλο. Η αποχή του Κόμματος των Φιλελευθέρων από τις εκλογές δίνει την ευκαιρία στο βασιλιά και στο περιβάλλον του να γίνουν το κέντρο των αποφάσεων. Παράλληλα, ιδρύονται οι Σύλλογοι Επιστράτων. Πρόκειται για ομάδες που τρομοκρατούν τους πολίτες υπέρ του βασιλιά και διώκουν τους οπαδούς του Βενιζέλου.

ΔΙΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

Οι διώξεις του ελληνικού στοιχείου στην Μικρά Ασία από τους Τούρκους κορυφώνονται. Χιλιάδες Έλληνες κατατάσσονται υποχρεωτικά στα Τάγματα Εργασίας, από τα οποία λίγοι επιζούν. Μεγάλο μέρος του άμαχου πληθυσμού διώκεται στα βάθη της Ασίας. Πολλοί αναγκάζονται να καταφύγουν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Τον επόμενο χρόνο (1916) τα γερμανο-βουλγαρικά στρατεύματα, με την ανοχή του βασιλιά και της κυβέρνησής του, καταλαμβάνουν οχυρά της Μακεδονίας (Ρούπελ) και ολόκληρη σχεδόν την ανατολική Μακεδονία (ως τον Στρυμόνα). Η Καβάλα παραδίδεται στους Βουλγάρους, ενώ οι άντρες του Δ' Σώματος Στρατού παραδίδονται και μεταφέρονται αιχμάλωτοι στη Γερμανία.

«Η Ελλάς θρηνούσα προ των ερειπίων του εθνοκτόνου διχασμού». *Σχεδίασμα του 1916.*

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

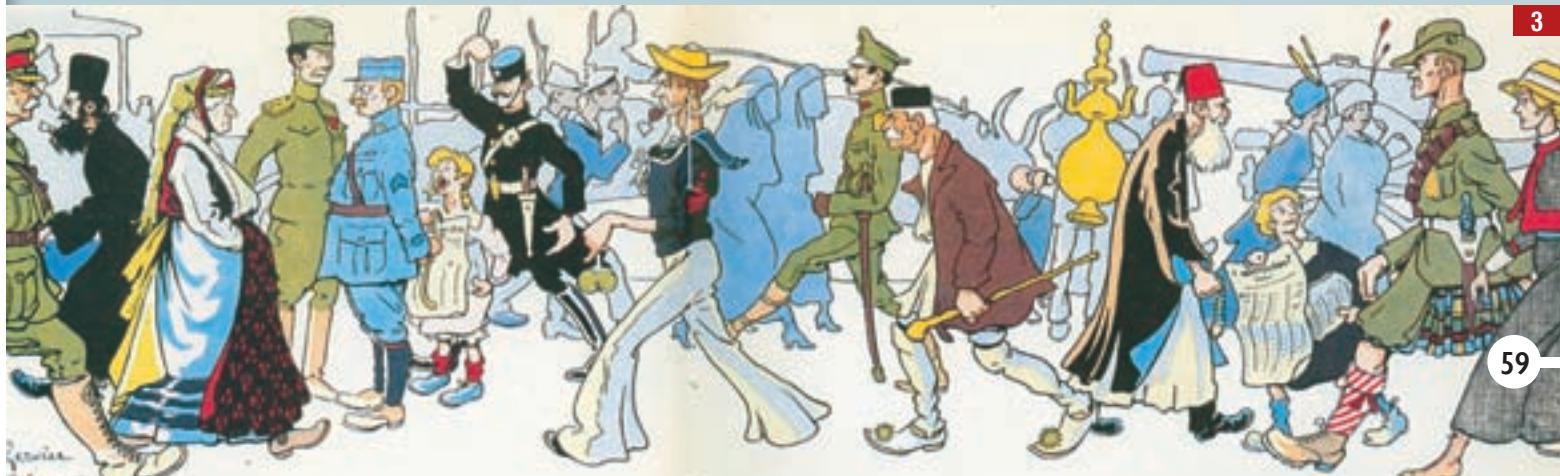
Ο Βενιζέλος πιέζεται από τους οπαδούς του να οργανώσει επανάσταση. Αρχικά απορρίπτει την ιδέα, για να αποφύγει την εσωτερική σύγκρουση. Πιστεύει ότι μια τέτοια εξέλιξη θα ευνοούσε τις επεκτατικές βλέψεις της Βουλγαρίας. Η είσοδος όμως της Βουλγαρίας στον πόλεμο, στο πλευρό των Κεντρικών Αυτοκρατοριών, αλλάζει τα δεδομένα. Η Ελλάδα κινδυνεύει. Τον Αύγουστο του 1916 εκδηλώνεται στρατιωτικό κίνημα (κίνημα της Εθνικής Άμυνας) στη Θεσσαλονίκη, με τη σπίριξη των Αγγλο-γάλλων. Ακολουθούν επαναστατικές κινήσεις στα υποια του Ανατολικού Αιγαίου και στην Κρήτη. Μέσα στον Σεπτέμβριο επαναστατούν όλες οι επαρχίες του Νομού Χανίων, υποκινούμενες από πρώην βενιζελικούς βουλευτές. Στα Χανιά φτάνουν ο Ελευθέριος Βενιζέλος και ο ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης. Χιλιάδες Κρητικοί οργανώνουν ένοπλο συλλαλητήριο στα Χανιά, όπου, με ψήφισμα, συγκροτείται προσωρινή κυβέρνηση. Ο Βενιζέλος φεύγει από τα Χανιά και, περνώντας από υποια του Αιγαίου, φτάνει στη Θεσσαλονίκη. Εκεί σχηματίζει κυβέρνηση, στην οποία συμμετέχουν ο Κουντουριώτης, ο στρατηγός Δαγκλής και άλλες προσωπικότητες.

1

2

59

Συνέπειες των ευθνιού διχασμού

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΔΥΟ

Η Ελλάδα χωρίζεται στα δύο. Στη Θεσσαλονίκη έχει την έδρα της η κυβέρνηση Βενιζέλου και στην Αθήνα η κυβέρνηση του βασιλιά Κωνσταντίνου. Ο Βενιζέλος και η κυβέρνησή του υποστηρίζονται από τους Αγγλο-γάλλους, οι οποίοι πιέζουν το βασιλιά Κωνσταντίνο να τους παραδώσει πολεμικό υλικό και τον ελληνικό στόλο.

ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ο εθνικός διχασμός έχει επελθει με όλες του τις συνέπειες. Οι αντιθέσεις οξύνονται, όταν η Αντάντ επιβάλλει ναυτικό αποκλεισμό του κράτους της Αθήνας και απαιτεί παραχωρίσεις μειωτικές της εθνικής κυριαρχίας. Εξαιτίας του αποκλεισμού, επίσης, ο λαός υποφέρει από πείνα και άλλες στερησίες. Οι χειρισμοί των συμμάχων της Αντάντ, καθώς και η φιλογερμανική προπαγάνδα που υποθάλπουν οι βασιλικές κυβερνήσεις, εξεγείρουν το λαό. Τον Νοέμβριο του 1916 κορυφώνεται το δράμα της διαιρεμένης Ελλάδας. Στην Αθήνα οι βενιζελικοί διώκονται χειρότερα και από κοινούς εγκληματίες. Οι Επίστρατοι υποκινούν τον όχλο σε έκτροπα με την ανοχή της κυβέρνησης. Οπαδοί του Βενιζέλου σκοτώνονται, φυλακίζονται, εξορίζονται ή χάνουν τις περιουσίες τους. Χαρακτηριστικό του δραματικού κλίματος αποτελεί το «Ανάθεμα» κατά του Βενιζέλου, που οργανώνεται τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου στην Αθήνα.

Θεσσαλονίκη: Ο Βενιζέλος επιθεωρεί τμήμα του στρατού της Εθνικής Άμυνας.

ΕΚΘΡΟΝΙΣΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Τελικά, στα τέλη Μαΐου του 1917, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος εξαναγκάζεται από τους συμμάχους και την πολιτική του Βενιζέλου σε παραίτηση, μετά από μια σειρά έντονων στρατιωτικών και διπλωματικών γεγονότων. Την επομένη της αναχώρησή του αίρεται ο αποκλεισμός της Αθήνας από τα στρατεύματα της Αντάντ. Νέος βασιλιάς ορκίζεται ο Αλέξανδρος, δευτερότοκος γιος του Κωνσταντίνου. Στις 13 Ιουνίου φτάνει στην Αθήνα ο Βενιζέλος και αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση ολόκληρης της Ελλάδας.

Η δικαιομένη Ελλάδα.

Με κεραμίδι χρώμα οι περιοχές που προσχώρησαν στο κίνημα της Εθνικής Άμυνας ως τον Σεπτέμβριο του 1916.

Με πράσινο χρώμα οι περιοχές που καταλήφθηκαν από δυνάμεις της Εθνικής Άμυνας ή των συμμάχων της Αντάντ ως τον Μάιο του 1917.

Με πορτοκαλί χρώμα οι περιοχές που βρίσκονταν υπό γερμανική και βουλγαρική κατοχή.

Με χρώμα ώκρας το κράτος των Αθηνών στα τέλη Μαΐου 1917.

Η Ελλάδα στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Ο Βενιζέλος, ως πρωθυπουργός του ενωμένου ελληνικού κράτους, αντιμετωπίζει αυξημένα εσωτερικά προβλήματα. Ο ελληνικός λαός εξακολουθεί να είναι διχασμένος. Σε πολλούς τομείς της δημόσιας ζωής (διοίκηση, δικαιοσύνη, ένοπλες δυνάμεις κ.τ.λ.) επικρατούν υποστηρικτές του έκπτωτου βασιλιά, που αντιδρούν σφοδρά και δεν πειθαρχούν στη νέα κυβέρνηση. Λαμβάνονται έκτακτα μέτρα καταστολής των αντιδράσεων, γεγονός που διατηρεί το διχαστικό κλίμα.

Αλλά και η κατάσταση στο εξωτερικό είναι κρίσιμη. Ο Βενιζέλος πρέπει να αντιμετωπίσει τους εχθρούς της χώρας, καθώς και τους «συμμάχους» Ιταλούς, που έχουν καταλάβει την Ήπειρο και προετοιμάζουν τη Μεγάλη Αλβανία ως τον Αμβρακικό κόλπο. Η κυβέρνηση Βενιζέλου είναι αποφασισμένη να συνεχίσει τον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ και εναντίον των Κεντρικών Αυτοκρατοριών και των συμμάχων τους.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑ

Ο διχασμός έχει επηρεάσει και το ελληνικό στράτευμα, όπου δρουν διαλυτικές δυνάμεις. Παραστρατιωτικές αντιβενιζελικές οργανώσεις σχηματίζουν ανταρτικές ομάδες και υποκινούν στάσεις. Κάθε φαινόμενο παρεκτροπής πατάσσεται αμείλικτα από τη νέα πηγεσία του στρατεύματος. Ο Βενιζέλος κατορθώνει να οργανώσει έναν αξιόμαχο στρατό 280.000 περίπου ανδρών. Η αξία του στρατεύματος αυτού αποδεικνύεται με τις νίκες στις μάχες του Ραβινέ και του Σκρα, καθώς και με τη συμμετοχή του στη γενική επίθεση της Αντάντ στο μακεδονικό μέτωπο, τον Σεπτέμβριο του 1918.

*Διαφημιστικές λιθογραφίες της Πατριωτικής Ένωσης της περιόδου 1917-20:
«Η υπερίφανη μπέρα» και «Ο δοξασμένος». Η προβολή της καταξίωσης του πολεμιστή
είναι εμφανής, σε μια εποχή που το ηθικό είχε πέσει εξαιτίας της κόπωσης
από τους μακροχρόνιους πολέμους και της αντιβενιζελικής προπαγάνδας.*

Η ΕΚΒΑΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Η επίθεση των δυνάμεων της Αντάντ στη Μακεδονία διασπά το μέτωπο των γερμανικών και βουλγαρικών δυνάμεων. Η επιτυχία αυτή κρίνει σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη του πολέμου. Πρώτη συνθηκολογεί η Βουλγαρία και μετά η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Θα ακολουθήσει η συνθηκολόγηση της Αυστροουγγαρίας και, τελικά, της ίδιας της Γερμανίας (Σεπτέμβριος και Οκτώβριος 1918). Ο ελληνικός στρατός ελευθερώνει τη Μακεδονία και, τα επόμενα χρόνια, τη Δυτική Θράκη. Οι πολεμικές εξελίξεις δικαιώνουν τις επιλογές του Βενιζέλου.

Ο «Μεγάλος Πόλεμος» τελειώνει αφίνοντας 40 εκατομμύρια νεκρούς. Πέρα από τους στρατιώτες που έπεσαν στα χαρακώματα και τα πεδία των μαχών, εκατομμύρια είναι και τα θύματα από τον άμαχο πληθυσμό, ενώ 20 εκατομμύρια έχουν πεθάνει από την πείνα, τις στερήσεις, τις ασθένειες (γρίπη του 1918) και τις τραγικές συνθήκες του πολέμου. Με τη λήξη του πολέμου αρχίζει το Συνέδριο της Ειρήνης στο Παρίσι, που θα διαρκέσει δύο χρόνια.

Ο πόλεμος έχει ανυπολόγιστο οικονομικό κόστος και αφίνει την Ευρώπη ερειπωμένη. Διαλύει τη Γερμανική, την Αυστροουγγρική και την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Γίνεται η αφορμή για να εκδηλωθεί τον Οκτώβριο του 1917 η κομμουνιστική επανάσταση στη Ρωσία (ίδρυση Σοβιετικής Ένωσης).

- 1. Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος τελειώνει στις 11 Νοεμβρίου του 1918.**
Το περιστέρι της ειρήνης, λεπτομέρεια από λιθογραφία του Σωτ. Χροστίδη.
- 2. Ο Ελ. Βενιζέλος συνομιλεί με το γιο του Σοφοκλή, ο οποίος, κατά την περίοδο 1915-20, πάντα μόνιμος εν ενεργεία αξιωματικός και έλαβε μέρος σε όλες τις πολεμικές επιχειρήσεις.**

Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΣΤΟ ΠΑΡΙΣΙ

Ο Βενιζέλος μεταβαίνει στο Παρίσι τον Δεκέμβριο του 1918, για να δώσει σκληρούς διπλωματικούς αγώνες μαζί με τους συνεργάτες του. Στόχος του να υπερασπιστεί τα ελληνικά δίκαια, εφόσον έχει αποφασιστεί από τις νικήτριες δυνάμεις ο διαμελισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο Βενιζέλος διαπραγματεύεται με τους άλλους πρέσβετες των συμμάχων και διεκδικεί τη Θράκη, τα Στενά, τα Δωδεκάνησα, την Κύπρο, την περιοχή της Σμύρνης, τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο, καθώς και τη δημιουργία Ποντιακού Κράτους. Η διπλωματική ικανότητα του Βενιζέλου κατά τις διαπραγματεύσεις πείθει τους συμμάχους για τα δικαιώματα της Ελλάδας στη Σμύρνη και τον κίνδυνο που διατρέχουν οι Έλληνες της Μικράς Ασίας από τη δράση των τουρκικών ένοπλων συμμοριών. Έτσι εξασφαλίζει απόφαση του Ανώτατου Συμμαχικού Συμβουλίου να καταλάβει ο ελληνικός στρατός τη Σμύρνη και την περιοχή ως το Αϊβαλί, για την τήρηση της τάξης και την προστασία του ελληνικού στοιχείου. Οι διεκδικήσεις της Ελλάδας βασίζονται στο ότι τα εδάφη της Ιωνίας (περιοχή της Σμύρνης) αποτελούν τόπο άνθησης του ελληνικού πολιτισμού από την αρχαιότητα και στην περιοχή διαμένει μεγάλος όγκος ελληνικού πληθυσμού, που κινδυνεύει να εξοντωθεί.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ

Στις 2 Μαΐου 1919 μεραρχία του ελληνικού στρατού, υπό το συνταγματάρχη Νικόλαο Ζαφειρίου, αποβιβάζεται στην προκυμαία της Σμύρνης. Επικρατεί κλίμα εθνικής συγκίνησης και ενθουσιασμού. Με προεξάρχοντα το Μπροπολίτη Χρυσόστομο, πρόσκριτοι και λαός τούς υποδέχονται. Η είδηση της απόβασης δρομολογεί, όμως, και αντιδράσεις των Τούρκων. Τους επόμενους μήνες ο ελληνικός στρατός αντιμετωπίζει τις επιθέσεις και τον ανταρτοπόλεμο Τούρκων ατάκτων (Τσέτες), αλλά δεν μπορεί να τους εξουδετερώσει πλήρως. Ο λόγος είναι ότι οι σύμμαχοι έχουν θέσει περιορισμό στην ακτίνα δράσης του ελληνικού στρατού ως τα 3 χιλιόμετρα από τη ζώνη που κατέχουν οι Έλληνες. Έτσι οι Τσέτες, μετά τις επιθέσεις τους, απομακρύνονται πέραν των τριών χιλιομέτρων και ο ελληνικός στρατός δεν μπορεί να τους καταδιώξει. Την ίδια χρονική περίοδο τακτικός

Η πγεσία
των Συμμάχων
στο Συνέδριο
της Ειρήνης,
στο Παρίσι.

1

2

τουρκικός στρατός οργανώνεται στην Ανατολή υπό τον Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ. Ο Κεμάλ συγκρούεται με το σουλτάνο και αναλαμβάνει στρατιωτική δράση για τη σωτηρία της χώρας του.

Την άνοιξη του 1920 ο Βενιζέλος εξασφαλίζει την άδεια των συμμάχων για δράση του ελληνικού στρατού πέρα από τα 3 χιλιόμετρα της ζώνης κατοχής. Λίγο αργότερα παίρνει την έγκρισή τους για διάλυση των κεμαλικών δυνάμεων, οι οποίες στο μεταξύ έχουν συγκεντρωθεί στα Δαρδανέλια και απειλούν τον αγγλικό στρατό, που ελέγχει την περιοχή. Ο ελληνικός στρατός, με δύο επικειρήσεις, διαλύει τον κεμαλικό στρατό. Τον Ιούλιο του 1920 επαναστατεί ο τουρκικός στρατός στη Θράκη και οι Έλληνες καταλαμβάνουν την Ανατολική Θράκη ως την Αδριανούπολη. Οι νίκες του ελληνικού στρατού ωθούν στα ύψη το διεθνές κύρος της Ελλάδας και του Βενιζέλου.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

Κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου της Ειρήνης στο Παρίσι, ο Ελευθέριος Βενιζέλος πρωτοστατεί στις προσπάθειες για την ίδρυση της Κοινωνίας των Εθνών. Όταν, τελικά, η Κοινωνία των Εθνών ιδρύεται, του προτείνεται να γίνει πρόεδρός της, αλλά ο Βενιζέλος αρνείται.

Η Κοινωνία των Εθνών είναι ο πρώτος συλλογικός διεθνής οργανισμός της σύγχρονης ιστορίας, με αποστολή την ειρηνική επίλυση των διαφορών και τη διασφάλιση των κρατών-μελών από εχθρική επίθεση. Έδρα του οργανισμού επιλέγεται η Γενεύη της Ελβετίας.

1. Ο συνταγματάρχης N. Ζαφειρίου –διοικητής της πρώτης μεραρχίας που αποβιβάστηκε στη Σμύρνη– και το επιτελείο του, σε αυτοκίνητο στην προκυμαία της Σμύρνης, στις 2 Μαΐου 1919. Διακρίνεται και τηίμα του ελληνικού ιππικού.
2. Ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ. Οι εξελίξεις στην Τουρκία μετά το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου τον ώθησαν να πηγαίνει ενός αγώνα με στόχο τη δημιουργία εθνικού τουρκικού κράτους στη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη.

1

2

Η Συνθήκη των Σεβρών

Ο νέος χάρτης της Ανατολικής Μεσογείου είναι γεγονός. Στη γαλλική πόλη Σέβρες (προάστιο του Παρισιού) υπογράφεται στα τέλη Ιουλίου 1920 συνθήκη μεταξύ των δυνάμεων της Αντάντ και της Τουρκίας. Η Τουρκία διατηρεί μόνο το ένα τέταρτο των εδαφών που είχε πριν από τον πόλεμο. Στα εδάφη της παλιάς αυτοκρατορίας ιδρύονται τα ανεξάρτητα κράτη του Κουρδιστάν και της Αρμενίας. Το τελευταίο περιλαμβάνει και τον ελληνικό Πόντο.

Με τη Συνθήκη των Σεβρών, που αποτελεί κορυφαία διπλωματική επιτυχία του Βενιζέλου, υλοποιείται το σχέδιο της Μεγάλης Ιδέας. Η Ελλάδα αποκτά:

- ολόκληρη την Ανατολική Θράκη ως τα προάστια της Κωνσταντινούπολης (Τσατάλτζα),
- τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο,
- τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου, που η Τουρκία αναγνωρίζει ως ελληνικά,
- δικαίωμα κατοχής και διοίκησης της Σμύρνης, με προοπτική ένωσης με την Ελλάδα (προβλέπεται ότι, μετά από πέντε έτη, η τοπική Βουλή μπορεί να διενεργήσει δημοψήφισμα και να εγκρίνει την ένωση με την Ελλάδα).

1. 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος υπογράφει τη Συνθήκη των Σεβρών.

2. Ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος και ο βασιλιάς Αλέξανδρος παρακολουθούν τους πανηγυρικούς εορτασμούς στο Παναθηναϊκό Στάδιο μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών.

Παράλληλα με τη Συνθήκη των Σεβρών υπογράφονται και άλλες συνθήκες και συμφωνίες, που προβλέπουν:

- επίσημη παραχώρηση από τη Βουλγαρία (έχει προηγηθεί η Συνθήκη του Νεϊγύ) της Δυτικής Θράκης,
- παραχώρηση από την Ιταλία των Δωδεκανήσων εκτός της Ρόδου. Για τη Ρόδο προβλέπεται δημοφιλή σμα μετά από δεκαπέντε χρόνια και εφόσον η Βρετανία έχει παραχωρήσει την Κύπρο στην Ελλάδα.

Η ελληνική Βουλή, στις 25 Αυγούστου 1920, κηρύσσει τον Ελευθέριο Βενιζέλο «άξιον της Ελλάδος ευεργέτην και σωτήρα της πατρίδος» για τη διπλωματική επιτυχία του, που αναγνωρίζεται από όλους.

Λαϊκή εικόνα του 1920, έργο του Σωτ. Χροστίδη. Απεικονίζει, με φόντο την Κωνσταντινούπολη, τις εδευθερωμένες περιοχές της Ελλάδας (με μορφή γυναικών) να καθοδηγούνται από τον Ελ. Βενιζέλο.

Χάρτης της Ελλάδας μετά τη Συνθήκη των Σεβρών.

Προς τον Ελληνικόν λαόν!

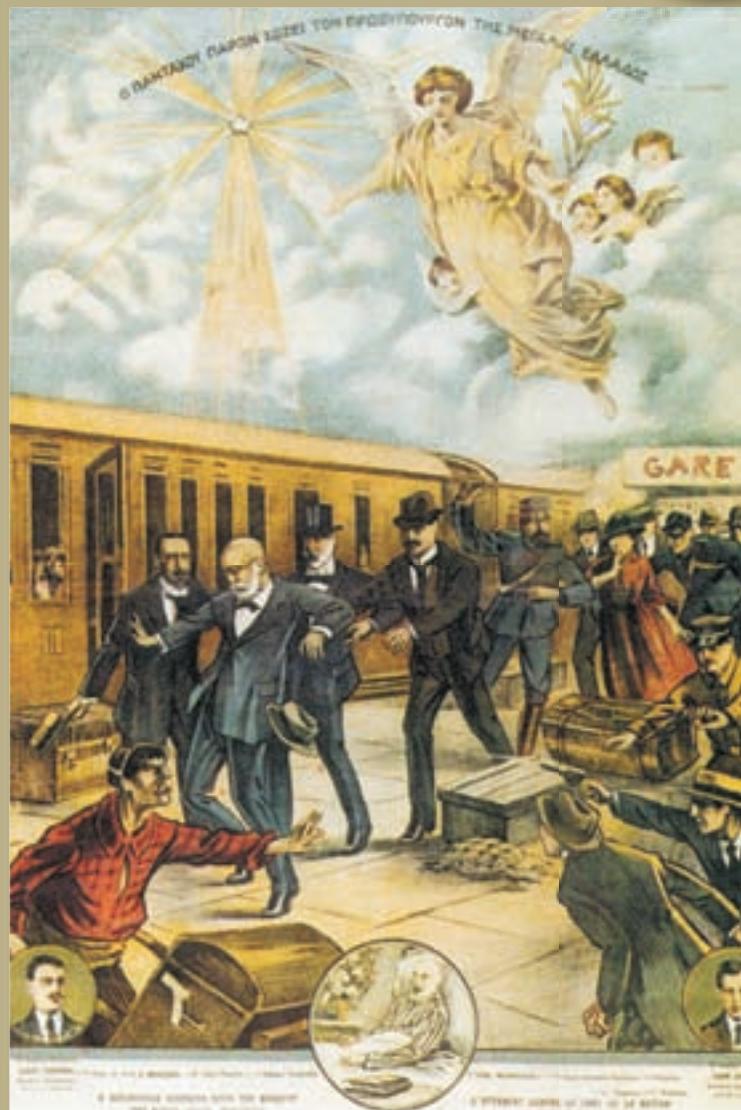
Είμαι ευτυχής αγγέλων προς υμάς ότι, σήμερον, εβδόμην επέτειον της υπογραφής της συνθήκης του Βουκουρεστίου, υπεγράφοντας η συνθήκη ειρήνης μετά της Τουρκίας, η συνθήκη δι' ης αι κυριώταται σύμμαχοι δυνάμεις μεταβιβάζουσιν εις την Ελλάδα την κυριαρχίαν της Δυτικής Θράκης, πήτις είχε παραχωρηθή προς αυτάς υπό της Βουλγαρίας διά της συνθήκης του Νεϊγύ, και η συνθήκη μετά της Ιταλίας, δι' ης αύτη μεταβιβάζει εις ημάς τα Δωδεκάνησα. Καθ' ήν στιγμήν το έργον, όπερ διεξάγομεν εν μέσω τοσούτων δυσχερειών, στεφανούται διά τοιαύτης επιτυχίας, αισθάνομαι το καθήκον να εκφράσω προς τους συμπολίτας μου την βαθείαν ευγνωμοσύνην μου διά την σταθεράν εμπιστοσύνην με την οποίαν με περιέβαλον επί τόσα έτη, καταστήσαντες ούτω δυνατούς τους εθνικούς θριάμβους, τους οποίους πανηγυρίζομεν σήμερον. Η αυταπάρνησις, η καρτερία δ' επί πάσι του λαού όπως αντιμετωπίσον πάντα κίνδυνον μάλλον ή να αθετήσον τον δοθέντα λόγον του και απιστήσον προς τας εθνικάς παραδόσεις, προσθέτουσιν εις την μικράν μας εθνικήν ιστορίαν λαμπροτάτας σελίδας, διά τας οποίας η σημερινή γενεά δικαιούται να είναι υπερήφανος. Η ιδική μου υπερηφάνεια είναι ότι είχον την τιμήν να ηγηθώ τοιούτου λαού εγκλείοντος ζώπυρα αισθήματα, ως και ικανού να διαπράξῃ έργα τοσούτον μεγαλοφυά, εάν μόνον καλώς οδηγήται.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Η υρίση συνεχίζεται

Η Συνθήκη των Σεβρών αποτελεί το αποκορύφωμα της ελληνικής αλυτρωτικής πολιτικής και διπλωματικό θρίαμβο του Βενιζέλου. Δεν είναι όμως ικανή να φέρει την πολιτική ηρεμία στο εσωτερικό της χώρας. Ο εθνικός δικασμός εξακολουθεί να είναι ριζωμένος στις συνειδήσεις σημαντικού μέρους των πολιτών. Οι αντίπαλες πλευρές, βενιζελικοί και βασιλόφρονες, εκφράζουν το πάθος και το μίσος τους με πολιτικές αντιπαραθέσεις.

Δύο μέρες μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, δύο απότακτοι αξιωματικοί της αντιβενιζελικής παράταξης επιχειρούν να δολοφονήσουν τον Ελευθέριο Βενιζέλο στο Σιδηροδρομικό Σταθμό της Λυών, στο Παρίσι. Δέκα σφαίρες επιχειρούν, χωρίς επιτυχία, να εμποδίσουν την επιστροφή του πρωθυπουργού στην Ελλάδα. Δύο σφαίρες τραυματίζουν ελαφρά τον Βενιζέλο στο χέρι. Η πολιτική κατάσταση της χώρας δέχεται βαρύ πλήγμα από τις νέες αντιπαραθέσεις και τα επεισόδια, που προκαλεί η απόπειρα δολοφονίας. Οι διαδηλώσεις και οι καταστροφές στους δρόμους της Αθήνας είναι πολλές. Οι ειδήσεις φέρνουν τον Βενιζέλο νεκρό. Τα έκτροπα κορυφώνονται με την άδικη δολοφονία, από στρατιώτες των Ταγμάτων Ασφαλείας, του Ίωνα Δραγούμη, διπλωμάτη και συγγραφέα, με μεγάλη προσφορά στο μακεδονικό αγώνα. Η δολοφονία αυτή αποτελεί στίγμα για τη βενιζελική παράταξη και θα επηρεάσει αρνητικά την κοινή γνώμη.

Δύο μέρες μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών και ενώ ο Βενιζέλος βρισκόταν στο Σιδηροδρομικό Σταθμό της Λυών, στο Παρίσι, για να επιστρέψει στην Αθήνα, δύο απότακτοι αξιωματικοί τον πυροβολούν και τον τραυματίζουν ελαφρά. Λαϊκή εικόνα της απόπειρας.

1

2

3

Ένα άλλο γεγονός, ο ξαφνικός θάνατος του βασιλιά Αλέξανδρου από δάγκωμα πιθήκου, θα επαναφέρει το πρόβλημα της μοναρχίας. Ο πρίγκιπας Παύλος, τριτότοκος γιος του έκπιωτου βασιλιά Κωνσταντίνου, απορρίπτει –μετά από υπόδειξη του πατέρα του– την πρόταση να ορκιστεί νέος βασιλιάς της Ελλάδας. Έτσι ο Βενιζέλος συγκαλεί τη Βουλή, η οποία εκλέγει αντιβασιλιά το ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη.

1. Ο Ελ. Βενιζέλος επιστρέφει στην Αθήνα μετά την εναντίον του δολοφονική απόπειρα.
2. Δημοφιλής φωτογραφία του βασιλιά Αλέξανδρου (1919) μέσα στην αγαπημένη του Πάκαρντ, μαζί με τον Φριτς, το λυκόσκυλό του. Ο πρώωρος θάνατος του Αλέξανδρου προκάλεσε μεγάλο πολιτειακό σίτημα, δίνοντας αφορμή στους αντιβενιζελικούς να ανακινίσουν το θέμα της επανόδου του εξόριστου Κωνσταντίνου. Ο Αλέξανδρος δέχθηκε το θανάσιμο δάγκωμα του πιθήκου, όταν προσπάθησε να χωρίσει το λυκόσκυλό του απ' τον πιθηκό, καθώς καθγάδιζαν. Αναφέρεται πως ο Φριτς, το λυκόσκυλο, δεν άντεξε το θάνατο του αφεντικού του και πέθανε λίγο μετά.
3. Στις 31 Ιουλίου 1920 άντρες των Ταγμάτων Ασφαλείας δολοφονούν τον Ίωνα Δραγούμη, ως αντίποινα της απόπειρας κατά του Βενιζέλου. Ακραία βενιζελικά στοιχεία προέβησαν και σε άλλες βιαστικές και βανδαλισμούς.

Η ευλογική ήττα του 1920

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος είναι αποφασισμένος να συνεχίσει το έργο του. Επιθυμεί να έχει τη λαϊκή εντολή και εμπιστοσύνη και κρίνει ότι η πλειοψηφία των πολιτών θα στηρίξει την πολιτική του. Γι' αυτό προκηρύσσει εκλογές, που είχαν αναβληθεί μέχρι τότε λόγω της διεθνούς κατάστασης. Οι εκλογές γίνονται την 1η Νοεμβρίου 1920. Η αισιοδοξία του Βενιζέλου, όμως, δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Η απόφασή του θα είναι μοιραία για τον ίδιο αλλά και για το μέλλον του ελληνισμού.

Τα πολιτικά πάθη και ο φανατισμός κυριαρχούν στον προεκλογικό αγώνα. Η παράταξη του Βενιζέλου έχει να αντιμετωπίσει την Ήνωμένη Αντιπολίτευση, στην οποία μετέχουν δεκαέξι κόμματα και πολλές προσωπικότητες. Ο λαός είναι κουρασμένος από τις πολεμικές επιχειρήσεις των οκτώ τελευταίων ετών. Οι αντίπαλοι του Βενιζέλου δημαγωγούν υπέρ του βασιλιά Κωνσταντίνου. Ο λαός, παρασυρμένος, δεν μπορεί να αντιληφθεί την αξία της «Ελλάδας των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών», που έχει δημιουργήσει ο Βενιζέλος με τη Συνθήκη των Σεβρών. Ορισμένοι αντιβενιζελικοί, μάλιστα, χαρακτηρίζουν την εκστρατεία στη Μικρά Ασία «τυχοδιωκτικό τόλμημα». Αφήνουν να εννοηθεί ότι, αν έρθουν στην εξουσία, θα την τερματίσουν και οι στρατιώτες θα επιστρέψουν στα σπίτια τους. Η κοινή γνώμη διαμορφώνεται μέσα σε κλίμα φανατισμού εναντίον του Βενιζέλου. Στους ψυφοφόρους τώρα περιλαμβάνονται και οι χιλιάδες Τούρκοι της Μακεδονίας, καθώς και άλλες μειονότητες, που είναι αντίθετες προς την επέκταση της Ελλάδας.

**To πρωτοσέλιδο
της εφημερίδας Πατρίς
την ημέρα των εκλογών
της 1ης Νοεμβρίου,
που προβάλλει το βασικό
εκλογικό επιχείρημα
των Φιλελευθέρων:
την επέκταση της Ελλάδας
μέσα σε μία δεκαετία
(1910-1920).**

**1. 6 Δεκεμβρίου 1920:
Η Αθήνα υποδέχεται
με πρωτοφανείς
εκδηλώσεις
τον έκπτωτο μονάρχη
Κωνσταντίνο.**

1

2

**2. Ο Ελ. Βενιζέλος,
μετά την καταψήφισή
του, πάνω στη
θαλαμηγό «Νάρκισσος»
εγκαταλείπει
την Ελλάδα.**

Η εκλογική αναμέτρηση καταλήγει σε ήπτα για τη βενιζελική παράταξη. Το πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα δίνει μόνο 110 βουλευτικές έδρες στους βενιζελικούς και 250 στην Ηνωμένη Αντιπολίτευση. Ο ίδιος ο Βενιζέλος δεν εκλέγεται ούτε καν βουλευτής. Απογοητευμένος, αποφασίζει να εγκαταλείψει τη χώρα και αυτοεξορίζεται στο εξωτερικό.

Η νέα κυβέρνηση προκηρύσσει δημοψήφισμα για την επάνοδο του Κωνσταντίνου στο θρόνο. Έτοι, στις αρχές Δεκεμβρίου 1920, η Αθήνα υποδέχεται το βασιλιά με εκδηλώσεις ενθουσιασμού.

3 Νοεμβρίου 1920: Μήνυμα του Ελ. Βενιζέλου προς τον ελληνικό λαό και τους Φιλελευθέρους, σχετικά με την αποχώρησή του από την πολιτική

Καταλείπων την αρχήν και την πολιτική σκηνήν, επιθυμώ να απευθυνθώ προς τον ελληνικόν λαόν και προς το κόμμα των Φιλελευθέρων:

Προς μεν τον ελληνικόν λαόν διά να τον βεβαιώσω ότι ουδεμίαν πικρίαν δοκιμάζω διά την ψήφον της Κυριακής, πιστεύων ότι δυσκόλως άλλος τις λαός θα πνείχετο όπως, επί διετίαν από της ανακωχής και της ουσιαστικής τερματίσεως του πολέμου, παραμένει επιστρατευμένος, ως συνέβη διά τον ελληνικόν λαόν. Προς δε τους φίλους μου, διά να ζητήσω παρ' αυτών όπως -μνήμονες των αρχών αίπινες ενέπνευσαν το κόμμα των Φιλελευθέρων, διά μεν την εξωτερικήν πολιτικήν καθ' όλον το από 1910 μέχρι 1915 κυρίως διάστημα- μη πιάνωσι να υποτάσσωσι το συμφέρον του κόμματος εις το συμφέρον του κράτους και συνεπώς μη προβαίνωσί ποτε εις καμμίαν πράξην ή ενέργειαν πριν εξετάσωσι τίνα επίδρασιν δύναται να έχη αύτη επί του κοινού συμφέροντος. Πέποιθα δε συγχρόνως ότι θα υποταχθώσι και ούτοι άνευ πικρίας εις την λαϊκήν επυμπορίαν.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Euzós Ελλάδος

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, παρά την εκλογική ήττα και την αναχώρησή του στο εξωτερικό, δε σταματά να ενδιαφέρεται για τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Συνεχίζει να παρεμβαίνει και να επηρεάζει την πορεία του Κόμματος των Φιλελευθέρων. Οι απόψεις του μεταφέρονται στην Ελλάδα και δημοσιεύονται στο «βενιζελικό Τύπο» από στενούς πρώην συνεργάτες του.

Σε διπλωματικό επίπεδο προσπαθεί να μην ανατραπεί η Συνθήκη των Σεβρών. Φτάνοντας στην Ευρώπη, επιδιώκει να συναντηθεί με ηγετικές προσωπικότητες των συμμαχικών κρατών. Από τις συνηπίσεις μαζί τους αντιλαμβάνεται ότι η πολιτική των συμμάχων έχει αλλάξει και τα ελληνικά συμφέροντα δεν είναι εξασφαλισμένα. Οι σύμμαχοι δεν εμπιστεύονται το βασιλιά Κωνσταντίνο και αρνούνται να υποστηρίξουν οικονομικά και πολιτικά τη νέα κυβέρνηση.

Ο Βενιζέλος προσφέρει τις υπηρεσίες του στους πολιτικούς του αντιπάλους. Υποδεικνύει έγκαιρα στην ελληνική κυβέρνηση ότι πρέπει να αναζητηθεί ειρηνική λύση για το μικρασιατικό ζήτημα και να περιοριστεί η δραστηριότητα των ελληνικών στρατευμάτων στην ζώνη της Σμύρνης. Βλέπει θετικά την πρόταση των συμμάχων για αυτονομία της Σμύρνης, συμμαχική διοίκηση της υπόλοιπης περιοχής και κατοχύρωση της ελληνικής κυριαρχίας σε όλη τη Θράκη, δυτική και ανατολική. Προτείνει να αναλάβει ο ίδιος την πολιτική ευθύνης του ειρηνικού διακανονισμού. Έτσι η Ελλάδα θα δώσει την εικόνα όπι, στην εξωτερική της πολιτική, είναι ενωμένη. Όμως οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις της Ελλάδας απορρίπτουν την προσφορά του, όπως και τις προτάσεις των συμμάχων.

Ο Βενιζέλος εξακολουθεί να προασπίζεται τα ελληνικά συμφέροντα ακόμα και στο γαμήλιο ταξίδι του στην Αμερική (1921-22), με την ευκαιρία του δεύτερου γάμου του, με την Έλενα Σκυλίτση.

1. Στις 15 Σεπτεμβρίου 1921 ο Ελ. Βενιζέλος τελεί τους γάμους του με την Έλενα Σκυλίτση σε στενό οικογενειακό κύκλο στο Λονδίνο. Θα ακολουθήσει το ταξίδι τους στις ΗΠΑ.
2. Ο Ελ. Βενιζέλος στο Λευκό Οίκο (ΗΠΑ), το 1922.

Η Μικρασιατική εποχρατεία

Οι φιλοβασιλικές κυβερνήσεις συνεχίζουν τον πόλεμο στη Μικρά Ασία με στόχο την Άγκυρα, ορμητήριο του Κεμάλ. Οι σύμμαχοι, όμως, δεν υιοθετούν κοινή στάση: Γάλλοι και Ιταλοί έχουν αναγνωρίσει την κυβέρνηση του Κεμάλ και προσπαθούν να αποσύρουν τα στρατεύματά τους από τη Μικρά Ασία, ενώ οι Άγγλοι θεωρούν ότι η παρουσία των Ελλήνων στη Μικρά Ασία εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους στην περιοχή.

Η ηγεσία του ελληνικού στρατεύματος αλλάζει. Οι εμπειροπόλεμοι βενιζελικοί αξιωματικοί αντικαθίστανται από άπειρους στις πολεμικές επιχειρήσεις αντιβενιζελικούς αξιωματικούς. Η πρώτη ήττα των Ελλήνων στη Μικρά Ασία σημειώνεται τον Δεκέμβριο του 1920. Η ελληνική κυβέρνηση αρνείται τη συμβιβαστική διπλωματική λύση που προτείνουν οι σύμμαχοι στο Λονδίνο. Η στρατιωτική ηγεσία αδυνατεί να εκμεταλλευτεί τον τουρκικό εμφύλιο πόλεμο. Η επίθεση του ελληνικού στρατού, την άνοιξη του 1921, αποτυγχάνει και η θέση του Κεμάλ ενισχύεται.

Το καλοκαίρι ο Βασιλιάς και ο πρωθυπουργός προσπαθούν να ενισχύσουν το ηθικό των Ελλήνων με την παρουσία τους στη Μικρά Ασία. Τέλη Ιουνίου 1921 καταλαμβάνεται η Κιουτάχεια, το Εσκί Σεχίρ και το Αφιόν Καραχισάρ από τα ελληνικά στρατεύματα. Όμως οι επιτυχίες αυτές μένουν χωρίς αντίκρισμα, αφού ο στρατός του Κεμάλ διαφεύγει. Ο Κεμάλ, ενισχυμένος από την υπογραφή συμφωνιών με τους Σοβιετικούς, συγκεντρώνει τα στρατεύματά του στην Άγκυρα και τα αναδιοργανώνει. Ο ελληνικός στρατός προσπαθεί να ενισχυθεί με νέα επιστράτευση. Τα προβλήματα, όμως, είναι πολλά. Οι ελληνικές δυνάμεις, εξαντλημένες από τη συνεχή προωθηση στα αφιλόξενα εδάφη και τις δύσκολες κλιματολογικές συνθήκες του εσωτερικού της Μικράς Ασίας, αντιμετωπίζουν, επιπλέον, μεγάλα προβλήματα ανεφοδιασμού, καθώς βρίσκονται μακριά από τα παράλια. Οι πολεμικές επιχειρήσεις ξεκινούν τον Αύγουστο του 1921 στον ποταμό Σαγγάριο, χωρίς σημαντική επιτυχία εναντίον του Κεμάλ. Ο ελληνικός στρατός μένει καθηλωμένος στο εχθρικό τουρκικό έδαφος όλο το χειμώνα του 1921-22.

Λαϊκή λιθογραφία που απεικονίζει τη μάχη του Σαγγάριου, κοντά στην Άγκυρα. Παρά το θριαμβευτικό χαρακτήρα της λιθογραφίας, η πολύνεκρη αυτή μάχη αποτελεί σημείο καμπής της Μικρασιατικής εκστρατείας.

Η Μικρασιατική μαζαστροφή

Ο χρόνος κυλάει προς όφελος των Τούρκων. Ο ελληνικός στρατός βρίσκεται στην χειρότερή του κατάσταση, αντιμετωπίζοντας ακόμα και προβλήματα διατροφής. Όταν ξεκινά η οργανωμένη αντεπίθεση του τουρκικού στρατού, το μέτωπο διασπάται. Ο ελληνικός στρατός υποχωρεί άτακτα προς τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας. Οι Τούρκοι προελαύνουν και καταστρέφουν πόλεις και χωριά της ελληνικής Ιωνίας και του Πόντου. Εξοντώνουν τους πληθυσμούς τους και ξεριζώνουν τον ελληνισμό τριών χιλιάδων χρόνων. Το ολοκαύτωμα ολοκληρώνεται με την πυρπόληση και την καταστροφή της Σμύρνης (26 Αυγούστου 1922). Ο Μητροπολίτης Χρυσόστομος δολοφονείται από τους Τούρκους με βάναυσο τρόπο. Χιλιάδες Μικρασιάτες Έλληνες, συγκεντρωμένοι στην προκυμαία της Σμύρνης, εξοντώνονται.

Η Μικρασιατική καταστροφή δρομολογεί ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις. Ο συνταγματάρχης Νικόλαος Πλαστήρας, επικεφαλής του στρατού, μαζί με άλλους αξιωματικούς, επαναστατεί στη Λέσβο και τη Χίο τον Σεπτέμβριο του 1922. Στα νησιά αυτά έχουν αποβιβαστεί μονάδες του ελληνικού στρατού εγκαταλείποντας τη Μικρά Ασία. Οι επαναστάτες απαιτούν την παραίτηση του βασιλιά Κωνσταντίνου, τη διενέργεια εκλογών και τη δημιουργία ισχυρού στρατού. Ο Κωνσταντίνος υποχρεώνεται σε παραίτηση. Νέος βασιλιάς ορκίζεται ο διάδοχος Γεώργιος Β'. Οι επαναστάτες φτάνουν στην Αθήνα και καταλαμβάνουν την εξουσία. Παραπέμπουν σε δίκιο (την επονομαζόμενη «δίκιη των έξι») όσους θεωρούν υπεύθυνους της καταστροφής (συνολικά έξι άτομα). Όλοι καταδικάζονται σε θάνατο για προδοσία (Οκτώβριος 1922) και εκτελούνται. Ανάμεσα σε αυτούς περιλαμβάνονται ο πρωθυπουργός Δ. Γούναρης και ο στρατηγός Χατζανέστης.

- 1. Τέλη Αυγούστου του 1922 τα κεμαλικά στρατεύματα μπαίνουν στη Σμύρνη. Οι Έλληνες κάτοικοι διώκονται και πούλην (η «Γκιασούρ Ισμήρ», κατά τους Τουρκους) πυρπολείται.**
- 2. Ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος, στην τελευταία του επιστολή προς τον Βενιζέλο, γράφει μεταξύ άλλων: «...Νυν φίλτατε αδελφέ, Σε μόνον θεωρούμεν τον από μπχανής Θεόν, Σε βράχον, Σε ελπίδα, Σε Σωτίρα και Μεσσίαν μας...»**

1

2

Η Συνθήκη της Λωζάννης

1

2

1. Η μεγάλη έξοδος του ελληνισμού της Μικράς Ασίας.
2. Η ελληνική αντιρροσωπεία στη συνδιάσκεψη της Λωζάννης. Επικεφαλής ο Ελ. Βενιζέλος.

Η επαναστατική επιτροπή καλεί τον Ελευθέριο Βενιζέλο να βοηθήσει την Ελλάδα στο διπλωματικό πεδίο στις δύσκολες εκείνες στιγμές. Ο Βενιζέλος συστίνει να ανασυγκροτηθεί ο ελληνικός στρατός όσο το δυνατόν γρηγορότερα, κάτι που γίνεται κατορθωτό σε ικανοποιητικό βαθμό.

Μεταβαίνει στη Λωζάννη (Νοέμβριος του 1922), όπου διεξάγεται διάσκεψη για τη σύναψη οριστικής ειρήνης με την Τουρκία. Πρώτο μέλημα του Βενιζέλου είναι η ανταλλαγή των πληθυσμών ανάμεσα στην Τουρκία και την Ελλάδα. Η υπογραφή της σχετικής σύμβασης υποχρεώνει τους χριστιανούς που κατοικούν στην Τουρκία (πάνω από ένα εκατομμύριο) να εγκατασταθούν στην Ελλάδα και, αντίστοιχα, τους μουσουλμάνους της Ελλάδας (γύρω στις πεντακόσιες χιλιάδες) να εγκατασταθούν στην Τουρκία. Από το μέτρο εξαιρούνται οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης.

Η σύμβαση αυτή επηρεάζει με τρόπο τραγικό τις ζωές χιλιάδων ανθρώπων, που παίρνουν το δρόμο της προσφυγιάς. Ωστόσο είναι ένα μέτρο αναγκαίο κάτω από την πίεση του κεμαλικού κράτους, που θέλει μια Τουρκία εθνικά ομοιογενή –αποτελούμενη μόνο από Τούρκους– και απειλεί με εξόντωση τους Έλληνες της Μικράς Ασίας και του Πόντου. Ο Βενιζέλος, με την υπογραφή της σύμβασης αυτής, πετυχαίνει να τεθούν οι όροι για την ειρηνική συνύπαρξη των δύο αντίπαλων χωρών, τερματίζοντας τον πόλεμο χωρίς επαχθείς όρους. Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα θα δημιουργήσει μια Ελλάδα εθνικά συμπαγή και μελλοντικά ισχυρότερη.

Οι διπλωματικές προσπάθειες του Βενιζέλου εξασφαλίζουν για την Ελλάδα μια έντιμη ειρήνη με τη Συνθήκη της Λωζάννης (Ιούλιος 1923). Η Ελλάδα διατηρεί τη Δυτική Θράκη. Στην Ελλάδα αναγνωρίζεται η κυριαρχία στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου, εκτός από την Ίμβρο και την Τένεδο, που επιστρέφονται στην Τουρκία, αλλά με ειδικό καθεστώς για τους Έλληνες κατοίκους τους.

Το πολιτειανό ζήτημα

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η ελληνική αντιπροσωπεία έχουν επιτελέσει ένα δύσκολο αλλά αξιόλογο έργο στη Λωζάννη. Προσφέρουν στην Ελλάδα την ειρήνη. Εγκαταλείπεται η πολιτική συνέχισης του πολέμου και ο στόχος της Μεγάλης Ιδέας αποτελεί πλέον παρελθόν.

Στο εσωτερικό της χώρας κυρίαρχο πολιτικό ζήτημα είναι το μέλλον της βασιλείας στην Ελλάδα. Το πολίτευμα θα παραμείνει βασιλευόμενη δημοκρατία ή θα αλλάξει σε αβασίλευτη δημοκρατία; Οι διεργασίες και οι αντιπαραθέσεις ανάμεσα στα πολιτικά κόμματα είναι έντονες.

Στις εκλογές του Δεκεμβρίου του 1923 το Κόμμα των Φιλελευθέρων αναδεικνύεται νικητής. Ο Βενιζέλος, που τότε βρίσκεται στο Παρίσι, αποφασίζει να μη συμμετάσχει στις εκλογές. Ωστόσο οι συνεργάτες του υποβάλλουν την υποψηφιότητά του και εκλέγεται πρώτος βουλευτής. Επιστρέφει στην Αθήνα αρχές του 1924 και, μετά από ολιγοήμερη θητεία ως πρόεδρος της Βουλής, σχηματίζει νέα κυβέρνηση. Προσπαθεί να γεφυρώσει τους δικασμένους και αδιάλλακτους πολιτικούς για το πολιτειακό ζήτημα. Ανακοινώνει δημοψήφισμα, για να δώσει τη λύση στο λαός. Σύντομα όμως διαπιστώνει ότι οι ενέργειές του δεν έχουν απίκηση και παραιτείται από την πρωθυπουργία (Φεβρουάριος 1924), με σκοπό ν' αποσυρθεί από την πολιτική.

Απ. Δοξιάδης, Χ. Μοργκεντάου, Ε. Βενιζέλος. Στο Ζάππειο, με ορφανά προσφυγόπουλα από τη Μικρά Ασία, Φεβρουάριος 1924.

*Ο Ελ. Βενιζέλος
μεταφράζει
Θουκυδίδη.
Πίνακας
του Δ. Κοκότον.*

Κυθέρωνη σχηματίζει ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου, ο οποίος κηρύσσει αμέσως την αβασίλευτη δημοκρατία. Λίγο αργότερα γίνεται δημοψήφισμα για τη λύση του πολιτειακού ζητήματος (Απρίλιος 1924) και ο λαός επικυρώνει τις ενέργειες της κυβέρνησης.

Ο Βενιζέλος στηρίζει το νέο πολίτευμα. Ωστόσο αναχωρεί για το Παρίσι, όπου θα μείνει τρία χρόνια. Αφιερώνεται στην οικογενειακή και προσωπική του ζωή και, στον ελεύθερο χρόνο του, μεταφράζει Θουκυδίδη.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΤΑΘΕΙΑ

Το χρονικό διάστημα που ο Βενιζέλος βρίσκεται στο Παρίσι, στην Ελλάδα επικρατεί πολιτική αστάθεια. Οι κυβερνήσεις είναι βραχύβιες και διαδέχονται η μία την άλλη. Στο διάστημα 1925-26 επιβάλλεται στη χώρα η δικτατορία του Θ. Πάγκαλου. Ο Πάγκαλος θα ανατραπεί από τον Γ. Κονδύλη, ο οποίος οδηγεί τη χώρα σε εκλογές. Από τις εκλογές, που διεξάγονται με υποδειγματικό τρόπο, θα σχηματιστεί «οικουμενική κυβέρνηση» με πρωθυπουργό τον Αλ. Ζαΐμη και πρόεδρο της Δημοκρατίας τον Π. Κουντουριώτη.

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τον Απρίλιο του 1927 ο Ελευθέριος Βενιζέλος επιστρέφει στην Ελλάδα και διαμένει στην κατοικία του, στη Χαλέπα Χανίων. Το σπίτι της Χαλέπας ανακαινίζεται με επίβλεψη του ίδιου του Βενιζέλου και λαμβάνει τη μορφή που έχει σήμερα. Ο Βενιζέλος συναντά φίλους και συναγωνιστές και μαζί επισκέπτονται τους χώρους όπου αγωνίστηκαν στο παρελθόν (Ακρωτήρι, Θέρισο).

Το σπίτι της Χαλέπας

Το σπίτι κτίζεται το 1877 από τον πατέρα του Ελ. Βενιζέλου, Κυριάκο. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής αποτέλεσε την έδρα του εκάστοτε Γερμανού διοικητή. Στη συνέχεια κατοικήθηκε κατά διαστήματα από τους απογόνους του Ελ. Βενιζέλου, ενώ από το 2000 αποτελεί την έδρα του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος».

Η δημιουργική πρωθυπουργία 1928-32

Το 1928 ο Ελευθέριος Βενιζέλος αναλαμβάνει και πάλι την αρχηγία του Κόμματος των Φιλελευθέρων, ελπίζοντας ότι θα πρωτοστατήσει στην αναγέννηση του ελληνικού κράτους. Παραμένει πιστός στις αρχές της Συνθήκης της Λωζάννης και στηρίζει το καθεστώς της αθασιλευτικής δημοκρατίας. Στις εκλογές του Αυγούστου του ίδιου έτους το κόμμα του, μαζί με τα συνεργαζόμενα δημοκρατικά κόμματα, κερδίζουν με μεγάλη πλειοψηφία.

Η νέα κυβέρνηση Βενιζέλου επιτελεί σημαντικό έργο ως το 1932, τόσο στο εσωτερικό της Ελλάδας, όσο και στο διπλωματικό πεδίο. Το μεταρρυθμιστικό έργο του Βενιζέλου αφορά τον εκσυγχρονισμό του κράτους και της νομοθεσίας, αλλαγές στην Παιδεία και ανασυγκρότηση της οικονομίας, με έμφαση στα έργα υποδομής.

Ο Ελ. Βενιζέλος διαβάζει τις προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησής του στη Βουλή, μετά την ανάληψη της πρωθυπουργίας το 1928.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Διάγραμμα
του εκπαιδευτικού συστήματος
μετά τη μεταρρύθμιση του 1929.

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση ολοκληρώνεται από τους υπουργούς Παιδείας Δ. Γόντικα και Γ. Παπανδρέου.

- Γίνεται υποχρεωτική η φοίτηση στο ενιαίο μεικτό εξατάξιο Δημοτικό σχολείο.
- Ιδρύονται επαγγελματικά, γεωργικά, βιοτεχνικά, ναυτικά, εμπορικά και οικοκυρικά σχολεία.
- Ιδρύονται σχολεία για παιδιά με πνευματικές ιδιαιτερότητες.
- Ιδρύονται σχολές εκπαίδευσης αναλφάβητων.
- Λειτουργούν πειραματικά σχολεία στα Πανεπιστήμια και Διδασκαλεία Οικοκυρικής, Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών.
- Κτίζονται εκαποντάδες νέα σχολεία (4.000 νέες αίθουσες διδασκαλίας).
- Αυξάνονται οι θέσεις των εκπαιδευτικών.
- Αρχίζει να διδάσκεται η δημοτική γλώσσα στα Δημοτικά και τα Γυμνάσια.
- Καθιερώνονται οι σχολικές εφορείες, που φροντίζουν για τη συντήρηση των διδακτηρίων, την προμήθεια διδακτικών οργάνων, τη βοήθεια προς τους άπορους μαθητές και τα μαθητικά συσσίτια.
- Οργανώνονται σχολικές βιβλιοθήκες και παιδικές εξοχές.
- Λαμβάνονται μέτρα για την υγεία των μαθητών.
- Ιδρύονται τεχνικές και εμπορικές σχολές.
- Οργανώνονται τα Πανεπιστήμια με δικαιότερες εξετάσεις εισαγωγής, κατάλληλες αίθουσες διδασκαλίας, αρκετά εργαστήρια και λειτουργία αναγνωστηρίων, βιβλιοθηκών και λεσχών (για συσσίτιο, εκμάθηση ξένων γλωσσών, διαλέξεις, ψυχαγωγία).

ΕΜΠΟΡΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Στον τομέα του εμπορίου, η κυβέρνηση λαμβάνει μέτρα για την εξαγωγή προϊόντων (σταφίδα, σύκα) και τη βελτίωση της ποιότητάς τους. Υπογράφονται, επίσης, εμπορικές συμφωνίες με ευρωπαϊκές χώρες τόσο για θέματα εμπορικής ναυτιλίας και σιδηροδρομικών μεταφορών, όσο και για τα ελληνικά καπνά. Με σειρά νόμων τονώνεται η ελληνική βιομηχανία, προωθούνται τα ντόπια προϊόντα και στηρίζεται η διάδοση της ταππουργίας, η οποία έχει μεταφερθεί στην Ελλάδα από τους πρόσφυγες της Μικράς Ασίας.

ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ

Ψηφίζονται νόμοι για βελτίωση των συνθηκών εργασίας.

- Γενικεύεται η αργία της Κυριακής.
- Επεκτείνεται το οκτάωρο σε εταιρείες, Τράπεζες και γραφεία.
- Δίνεται δεκαπενθήμερη κανονική άδεια στους υπαλλήλους και αποζημίωση για εργατικά ατυχήματα.
- Ιδρύονται οι οργανισμοί Λιμένος Πειραιώς και Εργατικής Εστίας, όπως και γραφεία εύρεσης εργασίας για τη μείωση της ανεργίας. Ιδρύονται, επίσης, πολλά ασφαλιστικά ταμεία συντάξεων, πρόνοιας, αλληλοβοήθειας και αποζημίωσης για περιπτώσεις γήρατος, ανικανότητας, ασθένειας κτλ.

1

2

1. Εργάτριες στην αίθουσα ανδρικών ενδυμάτων της Ελληνικής Εριουργίας.
2. Στην πεδιάδα της αρχαίας Πέλλας. Γυναίκες πρόσφυγες αποξηραίνουν καλαμόπικι.

1

2

ΕΡΓΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- Οργανώνονται με επιτυχία αλυκές και γίνονται διάφορες διευκολύνσεις στους αλιευτικούς συνεταιρισμούς, με σκοπό την ενίσχυση και την προστασία τόσο της παραγωγής αλατιού (εξαγωγή) όσο και της ιχθυοπαραγωγής.
- Βελτιώνεται η νομοθεσία περί μεταλλείων και στηρίζεται η παραγωγή λιγνίτη.
- Λειτουργούν και αναβαθμίζονται οι ιαματικές πηγές, με θεραπευτικά καταστήματα και εξωραϊστικούς χώρους.
- Ενισχύεται οικονομικά η Έκθεση Θεσσαλονίκης.
- Ιδρύεται ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ), που παρέχει τελωνειακές, ταξιδιωτικές και ενημερωτικές διευκολύνσεις με έργα τουριστικής ωφέλειας, έκδοση τουριστικών οδηγών, προβολή αρχαιολογικών χώρων και μνημείων κ.ά.
- Οργανώνεται η Στατιστική Υπηρεσία για την εκτέλεση ερευνών.
- Στον τομέα της γεωργίας και της κτηνοτροφίας ιδρύονται καλλιεργητικές οργανώσεις και ινστιτούτα (καπνού, βαμβακιού, σταφίδας), όπως και φυτολογικοί σταθμοί, εδαφολογικά εργαστήρια, γεωργικοί σταθμοί, μικροβιολογικά εργαστήρια, αγροκήπια, πρότυπα κτήματα σιτοκαλλιέργειας, σχολές εμβολιασμού και κλαδέματος, με σκοπό την προαγωγή της κτηνοτροφίας και τις αποδοτικότερες καλλιέργειες με μηχανικά μέσα. Γίνονται ακόμα εκκερσώσεις και έργα αποξηραντικά, αρδευτικά, υδρευτικά, αποχετευτικά, οδοποιίας και λιμενικά, βελτιώνοντας την ποιότητα της ζωής γενικότερα.

1. 1931: Τελετή βάπτισης του πρώτου στόλου της Ελληνικής Εταιρείας Εναερίων Συγκοινωνιών, που αποτελούνταν από τέσσερα αεροπλάνα.
2. Εγκαίνια υδροπλεκτρικών έργων στην Αγιά Χανίων.

- Δημιούργημα της κυβέρνησης Βενιζέλου είναι η αεροπορική συγκοινωνία, η επέκταση του σιδηροδρομικού δικτύου, η δρομολόγηση νέων λεωφορείων, η σημαντική βελτίωση των τηλεγραφικών και ταχυδρομικών υπηρεσιών, αλλά και η επέκταση του θεσμού του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου σε ολόκληρη τη χώρα.
- Στην ελληνική ναυτιλία αποφασίζεται η αντικατάσταση του «γερασμένου» εμπορικού στόλου, περιορίζεται η ανεργία των εργατών θαλάσσης, αυξάνονται οι συντάξεις, ιδρύονται ταμεία ασφάλισης και ο «Οίκος του Ναύτου».
- Οργανώνεται η εκπαίδευση στρατιωτικών σε παραγωγικές, στρατιωτικές και πανεπιστημιακές σχολές. Βελτιώνεται ο ιματισμός, η διατροφή και η υγιεινή των στρατιωτών και υλοποιούνται κατασκευαστικά έργα σε στρατώνες (νοσοκομεία, αποθήκες), ενώ ενισχύονται οι ναυτικές δυνάμεις.

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Θεοπίζονται νέοι νόμοι, ιδρύεται το Συμβούλιο Επικρατείας (ως ανώτατο δικαστήριο), καθώς και δικαστήρια ανηλίκων. Λειπουργούν άσυλα παιδιών, αναμορφώνονται οι φυλακές και οργανώνονται αγροτικές φυλακές.

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Η κυβέρνηση επιτελεί πολυσύμαντο κοινωνικό έργο για τους πρόσφυγες. Ολοκληρώνεται η στέγαση τους με την ίδρυση συνοικισμών, που περιλαμβάνουν ναούς και σχολεία. Παραχωρείται στους πρόσφυγες γη και επιχορηγούνται προγράμματα για καλλιέργειες, Ιδιαίτερη φροντίδα ασκείται σε μαθητές, γέροντες και ορφανούς.

1. Μικρασιάτες πρόσφυγες, κτίζοντας τη Νέα Σινασό.

2. Τορναδόροι. Αθήνα, δεκαετία του 1930.

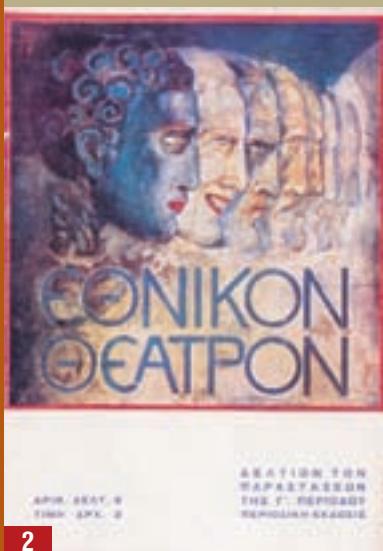
1

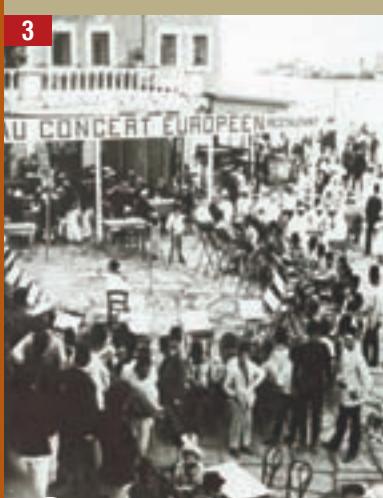
2

1

2

3

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

- Καθιερώνονται επίσια καλλιτεχνικά βραβεία ανά τομέα τέχνης και βραβεία μαθητικών ασμάτων (τραγουδιών).
- Οργανώνονται εκθέσεις τέχνης και εμπλουτίζεται η Εθνική Πινακοθήκη με έργα Ελλήνων καλλιτεχνών (Γύζη, Θεοτοκόπουλου).
- Οργανώνονται και εμπλουτίζονται βιβλιοθήκες (Εθνική, Ακαδημίας Αθηνών, Βουλής κ.ά.).
- Αναβαθμίζεται σε ανώτατη η Σχολή Καλών Τεχνών.
- Ιδρύεται το Εθνικό Θέατρο. Οργανώνονται παραστάσεις και περιοδείες με χαμηλό εισιτήριο για τους οικονομικά αισθενέστερους και τους μαθητές.
- Αποφασίζεται η οργάνωση αρχαιολογικών και άλλων μουσείων, η συντήρηση των αρχαίων μνημείων, καθώς και η διεξαγωγή αρχαιολογικών ανασκαφών σε διάφορα σημεία της χώρας.

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Ιδρύονται δεκάδες δημοτικά και κοινοτικά γυμναστήρια, σχολικά σκοπευτήρια και κολυμβητήρια, ενώ στα σχολεία κατασκευάζονται υπόστεγα Γυμναστικής, τα οποία εξοπλίζονται με αθλητικά όργανα. Το Διδασκαλείο Γυμναστικής ολοκληρώνει τη θεωρητική και πρακτική κατάρτιση των γυμναστών.

1. Αναστήλωση της Ακρόπολης, 1930.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και ο Γεώργιος Παπανδρέου στον Παρθενώνα.

2. Εξώφυλλο προγραμμάτων του Εθνικού Θεάτρου, 1933-1934.

3. Ορχήστρα σε κατάστημα, μπροστά από το φρούριο του Φίρκα, στα Χανιά.

4. Ποδοσφαιρική ομάδα των Χανίων.

84

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Το 1930 για πρώτη φορά οι Ελληνίδες αποκτούν δικαιώμα ψήφου στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές της χώρας.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος δίνει προτεραιότητα στην εξωτερική πολιτική.

- Με την ανάληψη της πρωθυπουργίας, υπογράφει στο Βουκουρέστι εμπορική σύμβαση με τη Ρουμανία.
- Πραγματοποιεί διπλωματικό ταξίδι στη Ρώμη. Υπογράφει στην Ιταλία σύμφωνο φιλίας, συνδιαλλαγής και διακανονισμού. Έτσι εξομαλύνονται οι ελληνο-ιταλικές σχέσεις.
- Με επίσκεψη στο Παρίσι και το Λονδίνο, αναθερμαίνονται οι φιλικές σχέσεις της Ελλάδας με τις Μεγάλες Δυνάμεις (Γαλλία και Αγγλία).
- Υπογράφεται συμφωνία με την Αλβανία. Η Ελλάδα αποδέχεται την αλβανική κυριαρχία στη Βόρεια Ήπειρο, αλλά προβλέπονται ειδικά προνόμια για τους Βορειοπειρώτες.
- Στη Γιουγκοσλαβία, ο Ελευθέριος Βενιζέλος υπογράφει σύμφωνο «περί συνεργασίας και υποστηρίξεως». Διευθετείται οριστικά το θέμα της «ελεύθερης ζώνης» της Θεσσαλονίκης, σύμφωνα με τις ελληνικές θέσεις.
- Υπογράφεται ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία η Σύμβαση της Άγκυρας (10 Ιουνίου 1930) για ζητήματα που είχαν προκύψει από τη συνθήκη για την ανταλλαγή πληθυσμών, όπως ο συμψηφισμός των περιουσιών.
- Ακολουθεί η υπογραφή του «Συμφώνου φιλίας, ουδετερότητας και διαιτοσίας» (30 Οκτωβρίου 1930) ανάμεσα στην Τουρκία και την Ελλάδα. Το σύμφωνο προβλέπει για τις δύο χώρες την απαγόρευση συμμετοχής τους σε εκθρικό ή αντίθετο συνασπισμό, τον περιορισμό των ναυτικών εξοπλισμών, καθώς και εμπορικές συμφωνίες. Οι διπλωματικές αυτές ενέργειες και ο διακανονισμός των διαφορών με την Τουρκία οδηγούν στην εγκαθίδρυση φιλικών σχέσεων και τη δημιουργία συνεργασιών ωφελιμών και για τις δύο χώρες.

1. Ο Ελ. Βενιζέλος στη Γαλλία, μαζί με το Γάλλο πρωθυπουργό Αρ. Μπριάν.
2. Η δεξίωση που έδωσε ο Κεμάλ Αιατούρκ στην Άγκυρα, μετά την υπογραφή του ελληνο-τουρκικού συμφώνου φιλίας.
3. Ο πρωθυπουργός της Τουρκίας Ινονού και ο Ελ. Βενιζέλος στην Άγκυρα (1930).

**1. Νέα Υόρκη,
24 Οκτωβρίου
1929: Πλήθος
θορυβημένων
επενδυτών
έξω από το
Χρηματιστήριο.
Λίγες μέρες μετά
θα συμβεί
η μεγαλύτερη
κρίση στην
ιστορία της
Γουώλ Στρητ.**

1

2

ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Λίγους μήνες πριν από τη λήξη της τετραετίας (Μάιος 1932), ο κυβέρνοντος Βενιζέλου παραιτείται. Αιτία είναι η έντονη αντιπαράθεση με την αντιπολίτευση, λόγω της άσχημης κατάστασης της ελληνικής οικονομίας, η οποία οφείλεται στη μεγάλη διεθνή οικονομική κρίση (που έχει ξεσπάσει από το 1929). Ακολουθεί βραχύβια κυβέρνηση του Αλέξανδρου Παπαναστασίου. Στις 5 Ιουνίου ο Ελευθέριος Βενιζέλος σχηματίζει ξανά κυβέρνηση και εξαντλεί την τετραετία.

Στις νέες εκλογές που γίνονται (Σεπτέμβριος 1932), συμμετέχουν και άλλα δημοκρατικά κόμματα, τα οποία ασκούν έντονη πολεμική προς τον Βενιζέλο, με συνέπεια την ήττα του Κόμματος των Φιλελευθέρων.

**2. Νυρεμβέργη, 1935. Το σύμβολο του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος, έτοιμο να αναρτηθεί στην πρόσοψη της Όπερας της Νυρεμβέργης.
Εκείνα τα χρόνια, σε πολλές χώρες της Ευρώπης επικρατούν ολοκληρωτικά καθεστώτα.**

Ο επίλογος μιας πολιτικής διαδρομής

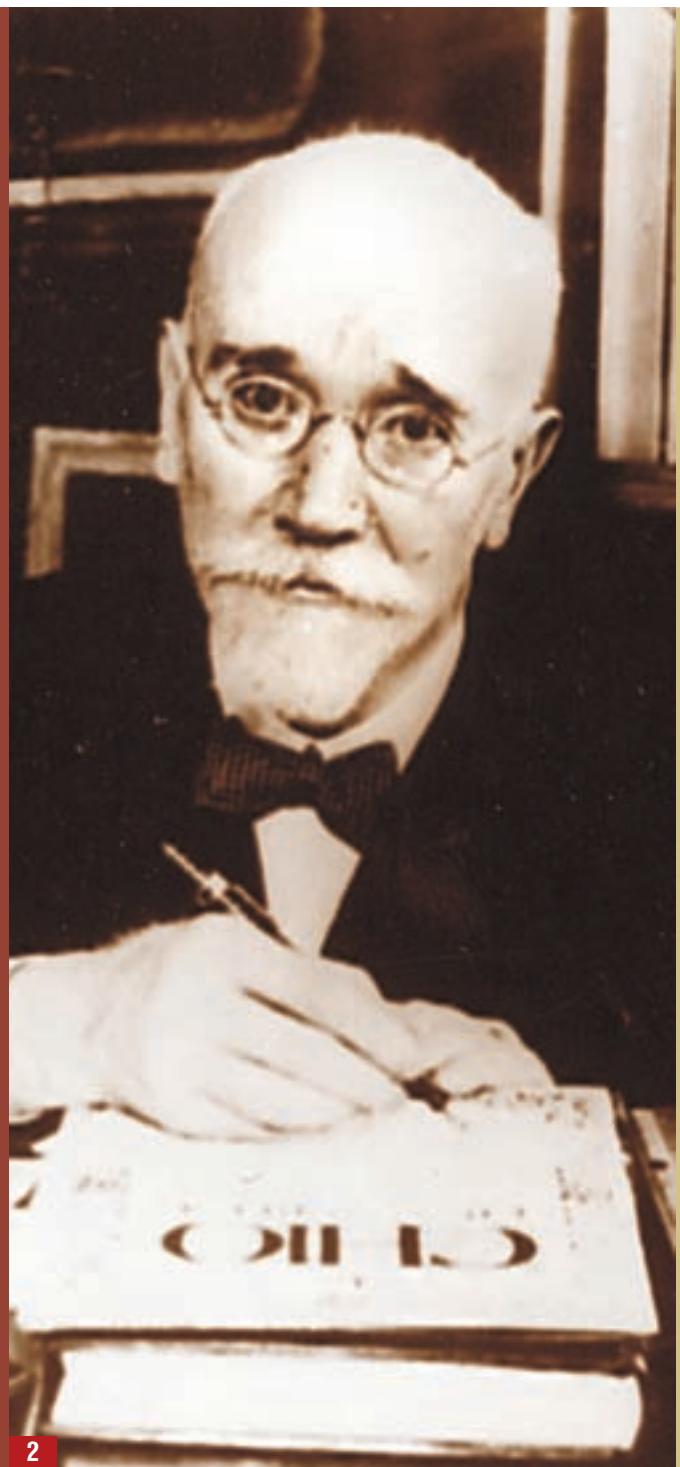
Από τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 1932, κυβέρνηση θα σχηματίσει το Λαϊκό Κόμμα, με πρωθυπουργό τον Παναγή Τσαλδάρη. Μετά από λίγους μήνες (Ιανουάριος 1933), η κυβέρνηση Τσαλδάρη καταψηφίζεται από τη Βουλή και παραιτείται.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος σχηματίζει την τελευταία κυβέρνησή του με τη συμμετοχή των αρχηγών όλων των δημοκρατικών κομμάτων (Ιανουάριος 1933). Ακολουθεί νέα εκλογική αναμέτρηση, τον Μάρτιο του 1933. Το Κόμμα των Φιλελευθέρων και οι συνεργάτες του κάνουν τις εκλογές.

Η περίοδος είναι δύσκολη για τον Ελευθέριο Βενιζέλο, αφού τα αντιβενιζελικά πάθη του παρελθόντος αναβιώνουν. Οι πολιτικοί αντίπαλοί του τον κατηγορούν ως ιθικό αυτουργό ενός αποτυχημένου κινήματος για δικτατορία (Πλαστήρας, Μάρτιος 1933). Επιδιώκουν να τον παραπέμψουν σε δίκη. Ο Βενιζέλος εμφανίζεται και παίρνει το λόγο για τελευταία φορά στη Βουλή (15 Μαΐου) ως αρχηγός της αντιπολίτευσης, όταν γίνεται συζήτηση για το θέμα της παραπομπής του. Το έντονα εχθρικό πολιτικό κλίμα που επικρατεί δεν εκτονώνεται και, λίγους μήνες αργότερα (6 Ιουνίου 1933), γίνεται απόπειρα δολοφονίας εναντίον του. Στην απόπειρα εμπλέκεται ο διοικητής της Γενικής Ασφάλειας, ο οποίος και συλλαμβάνεται. Τελικά, η δίκη για την απόπειρα εναντίον του Βενιζέλου αναβάλλεται «επ' αόριστον».

Λαϊκή εικόνα που αναπαριστά τη δολοφονική απόπειρα εναντίον του Ελ. Βενιζέλου, της συζήτησης του και των συνοδών τους, τον Ιούνιο του 1933.

2

88

1

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος αποσύρεται από την ενεργό πολιτική και μεταβαίνει στα Χανιά, απ' όπου παρακολουθεί την ταραγμένη πολιτική κατάσταση της χώρας. Τον Μάρτιο του 1935 μια ομάδα βενιζελικών αξιωματικών του ναυτικού οργανώνει στρατιωτικό κίνημα και ο Βενιζέλος πείθεται να το στηρίξει. Μετά την αποτυχία του κινήματος, ο Βενιζέλος αναχωρεί από την Ελλάδα για το Παρίσι, στις 12 Μαρτίου 1935. Οι πολιτικοί του αντίπαλοι, που βρίσκονται στην εξουσία, τον καταδικάζουν ερήμων σε θάνατο. Οι οπαδοί της βενιζελικής παράταξης διώκονται.

Η υπερίσχυση των αντιβενιζελικών ευνοεί την παλινόρθωση της βασιλείας. Ο Γ. Κονδύλης αναλαμβάνει αντιβασιλέας με πραξικοπηματικό τρόπο και διενεργεί νόθο δημοψήφισμα υπέρ της επιστροφής του βασιλιά. Τον Νοέμβριο του 1935 ο βασιλιάς Γεώργιος Β' επιστρέφει στην Ελλάδα.

1. *Ο Ελ. Βενιζέλος εξερχόμενος από το Νοσοκομείο «Εναγγελισμός», μετά από επίσκεψη στον τραυματισμένο οδηγό του αυτοκινήτου του.*
2. *Η τελευταία φωτογραφία του Ελ. Βενιζέλου στο Παρίσι.*

«Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΑΠΕΘΑΝΕ...!»

Στη διάρκεια του ταξιδιού για το Παρίσι, η υγεία του Ελευθερίου Βενιζέλου κλονίζεται. Στη Νάπολη της Ιταλίας παθαίνει την πρώτη εγκεφαλική συμφόρηση. Τον Ιούνιο του 1935, αυτοεξόριστος πλέον στο Παρίσι, παραιτείται από την αρχηγία του Κόμματος των Φιλελευθέρων, παρά την έντονη αγωνία του για την τύχη των διωκόμενων οπαδών του στην Ελλάδα. Υιοθετεί μετριοπαθή στάση απέναντι στις πολιτικές εξελίξεις που ακολουθούν και την επιστροφή του βασιλιά. Συμβουλεύει τους πολιτικούς του φίλους να δείξουν ανοχή, προκειμένου να παύσουν οι διωγμοί και να αποκατασταθεί η δημοκρατική ομαλότητα στην Ελλάδα.

Η κυβέρνηση του βασιλιά Γεωργίου Β' δίνει αμνηστία στον Βενιζέλο και σε ορισμένους πγέτες του κινήματος, σε μια προσπάθεια συμφιλίωσης. Ο Βενιζέλος παραμένει αυτοεξόριστος στη Γαλλία. Λίγους μήνες αργότερα παθαίνει νέα εγκεφαλική συμφόρηση (13 Μαρτίου 1936) και στις 18 Μαρτίου αφίνει την τελευταία του πνοή στο Παρίσι. Η γαλλική κυβέρνηση τιμά ιδιαίτερα τον νεκρό.

Προσκύνημα της σορού του Ελ. Βενιζέλου στο ναό της Αγίας Μαγδαληνής, στην Χαλέπια Χανίων. Πίνακας του Δ. Κοκότση.

Τίθεται θέμα αν θα τιμηθεί ο σορός του Βενιζέλου στην Αθήνα. Τα έντονα πολιτικά πάθη, όμως, προμηνύουν ταραχές και επεισόδια. Έτσι αποφασίζεται το πολεμικό πλοίο «Παύλος Κουντουριώτης», που μεταφέρει τη σορό του Βενιζέλου, και το πολεμικό «Υδρα», που ακολουθεί ως τιμητική συνοδεία, να περάσουν τη διώρυγα της Κορίνθου και να κατευθυνθούν στα Χανιά της Κρήτης.

Οι εκδηλώσεις πένθους σε ολόκληρη την Ελλάδα είναι πρωτοφανείς. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος κηδεύεται στο Ακρωτήρι Χανίων (στη θέση Προφήτης Ηλίας), τόπο πρωικών αγώνων. Η συμμετοχή του λαού από την Κρήτη και την υπόλοιπη Ελλάδα είναι πάνδημη. Στην τελετή παραβρίσκονται ο διάδοχος Παύλος, υπουργοί, πολιτικοί αρχηγοί και άλλες προσωπικότητες από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

Κάμπος πράσινος. Ελιές, πορτοκαλιές, λεμονιές σε γνη κοκκινόμαυρη. Και πέρα λόφος κατάφυτος.

Και ξαφνικά ένας διάλογος μακρινός, μεγαλόφωνος, μεταξύ δυο Κρητικών που δε φαίνονται, από λόφο σε λόφο, κόβει τη σιγή του κάμπου.

«Σύντεκνε... Έεεε! Σύντεκνε....»

«Έεεε! Ακούω!...»

«Κακά μαντάααα...»

«...»

«Ο Αρχηγός απέθανε...!»

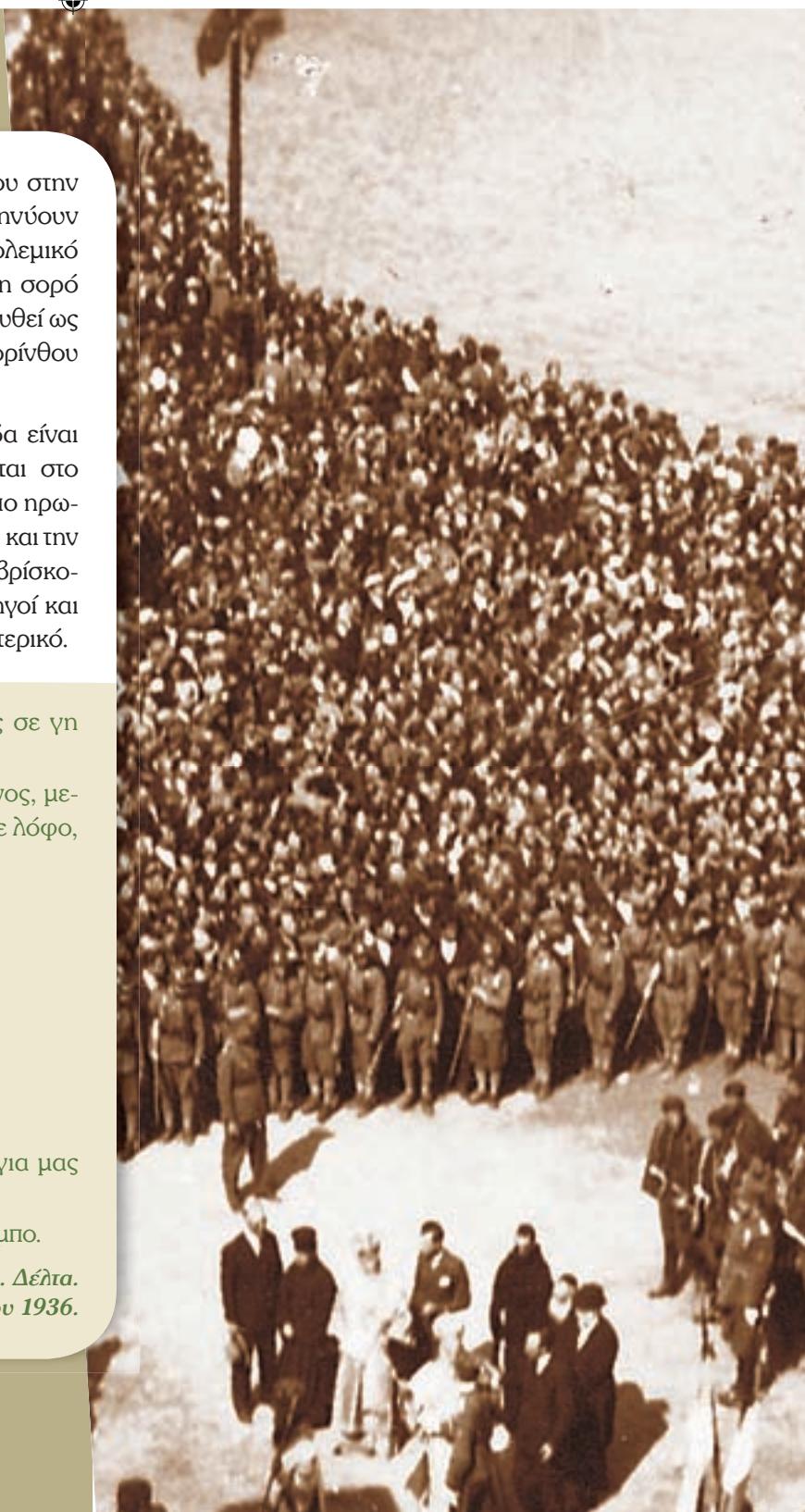
Σιωπή.

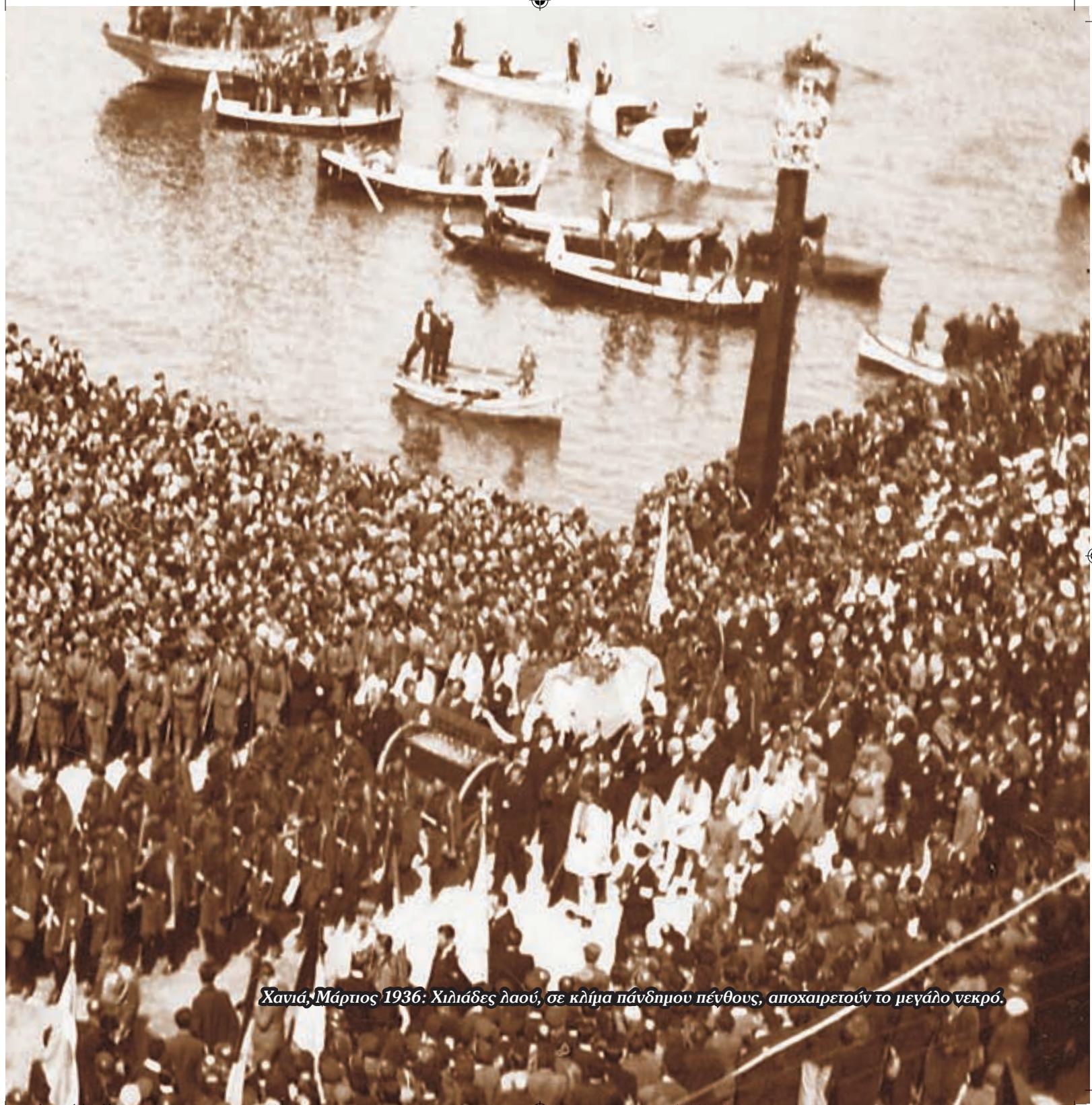
Και σε λίγο,

«Θεός σχωρέσει την ψυχή του!... Κι αν πέθανε, για μας ποτέ δε θα πεθάνει».

Και πάλι απλώθηκε σιγή στον ήρεμο, τον εύφορο κάμπο.

Από το πμερολόγιο της Πνευδόπης Σ. Δέλτα.
Κνωσσός, Τρίτη, 31 Μαρτίου 1936.

Χανιά, Μάρτιος 1936: Χιλιάδες λαού, σε κλίμα πάνδημου πένθους, αποχαιρετούν το μεγάλο νεκρό.

